

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı

**ELEŞTİREL PEDAGOJİ: ÖĞRETMEN VE OKUL
YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ**

Gizem DİLEK CAVAK

Yüksek Lisans Tezi

VAN - 2010

Van, 2022

ELEŞTİREL PEDAGOJİ: ÖĞRETMEN VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Gizem DİLEK CAVAK

2022

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı

**ELEŞTİREL PEDAGOJİ: ÖĞRETMEN VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN
GÖRÜŞLERİ**

**CRITICAL PEDAGOGY: VIEWS OF TEACHERS AND SCHOOL
ADMINISTRATORS**

Gizem DİLEK CAVAK

Doç. Dr. İshak KOZİKOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2022

ONAY SAYFASI

Gizem DİLEK CAVAK tarafından, Doç. Dr. İshak KOZİKOĞLU danışmanlığında hazırlanan “Eleştirel Pedagoji: Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri” başlıklı bu çalışma, 30/06/2022 tarihinde Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun 08/06/2022 tarihli ve 2022/26-9 sayılı kararı ile Prof. Dr. Kürşad YILMAZ Başkanlığında, Doç. Dr. İshak KOZİKOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Şehnaz Nigar ÇELİK Jüri Üyeliğinde oluşturulan Tez Savunma Jürisi huzurunda savunularak Jüri tarafından Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri kapsamında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fuat TANHAN
Enstitü Müdürü

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğretmen ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagojiye dair görüşlerini belirlemektir. Nitel araştırma yöntemi ile yapılan bu çalışmada durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen ve okul yöneticileri Van İli merkez ilçeleri olan Edremit, İpekyolu ve Tuşba'da görev yapmaktadır. Araştırmaya ilköğretim, ortaokul ve lise kademelerinden ve farklı branşlardan 20 öğretmen ile 15 okul yöneticisi katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi, okul yöneticileri ise maksimum çeşitlilik ve ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırma kapsamında geliştirilen “yarı-yapılandırılmış görüşme formu” kullanılmıştır. Araştırmada verilerin analizinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonunda öğretmen ve okul yöneticileri daha yaşanılır bir toplum için eleştirel ve sorgulayıcı düşünebilen, özgür, kendine ve çevresine faydalı, kendini gerçekleştirmiş bilinçli bireyler yetiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Eğitimin bireyin kendini geliştirme sürecini desteklemesi, bireysel ve toplumsal dönüşüme öncü olması ve bireyin doğasına uygun şekilde hayata hazırlaması gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcılar ilerlemiş, gelişmiş bir toplum oluşturmak, ekonomik ve sosyal adaleti sağlamak için eğitimde fırsat ve imkan eşitliğini sağlayacak çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerinden eğitimde sert bir otorite ve disiplini uygun görmedikleri, bireyin iç disiplinini geliştirecek, kendilerini rahatça ifade edebilmelerine olanak tanıyacak özgür ve demokratik öğrenme ortamlarını gerekli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen ve okul yöneticilerinin mevcut eğitim sistemini eleştirel pedagoji bağlamında değerlendirmeleri neticesinde ise istenen düzeyde olmadığına dair görüş belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında bireyi, toplumu ve eğitim sistemini geliştirecek, daha demokratik ve daha özgür bir eğitim anlayışına dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: eleştirel pedagoji, eleştirel kuram, öğretmenler, okul yöneticileri.

Abstract

The purpose of this study is to determine the views of teachers and school administrators on critical pedagogy. The case study design was used in this study, which was conducted with the qualitative research method. The teachers and school administrators participating in the study within the central districts of Van that are Edremit, Ipekyolu and Tusba. 20 teachers and 15 school administrators from primary, secondary and high school levels and from different branches participated in the study. The teachers were determined with maximum diversity sampling method and the school administrators were determined with maximum diversity and criterion sampling method. In the study, "semi-structured interview form" was used as a data collection tool. As a result of the study, teachers and school administrators stated that for a more livable society, free individuals who can think critically and questioningly, self-actualized, conscious individuals who are beneficial to their environment should be raised. They emphasized that education should support the self-development process of the individual, be a pioneer in individual and social transformation, and prepare the individual for life in accordance with his/her nature. Participants stated that in order to create an advanced and developed society and to provide economic and social justice, studies should be carried out to ensure equality of opportunity and facility in education. From the views of the teachers and school administrators, it was concluded that they don't approve a strict authority and discipline in education, and they consider free and democratic learning environments that would develop the individual's internal discipline and allow them to express themselves comfortably. It was concluded that the teachers and school administrators thought that the current education system is not at the desired level concerning critical pedagogy. Within the scope of the study, suggestions were made about a more democratic and free education concept that would improve the individual, society and education system.

Keywords: critical pedagogy, critical theory, teachers, school administrators.

Teşekkür

Tez çalışması sürecinde her zaman desteğini hissettiğim, görüş, deneyim ve önerileri ile yolumu ve ufkumu açan saygıdeğer hocam Doç. Dr. İshak KOZİKOĞLU'na özverisi, emekleri ve değerli öğretileri için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisansüstü eğitimim boyunca kendilerinden ders aldığım, değerli bilgilerinden, rehberliğinden yararlandığım saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Ahmet YAYLA, Doç. Dr. Mecit ASLAN ve Dr. Öğr. Üyesi Gürol ZIRHLIOĞLU'na teşekkür ediyorum.

Hayatım boyunca her alanda yanımda olarak desteğini ve sevgisini hiç eksik etmeyen sevgili aileme ve tez çalışması boyunca ilgi ve destekleri ile yanımda olan sevgili eşim Hüseyin CAVAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu günlere gelmemde ve her başarımda en büyük paya sahip, her koşulda destekçim olan, varlığını ve gücünü her daim hissettiğim biricik annem Pakize DİLEK'e en özel teşekkürlerimi sunuyorum.

“Anneme”

İçindekiler

Öz.....	i
Abstract	ii
Teşekkür.....	iii
Tablolar Dizini.....	vii
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	viii
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
Sayıtlılar	6
Sınırlılıklar	6
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	7
Eleştirel Pedagoji	7
Eleştirel Pedagojinin Ortaya Çıkışı.....	8
Eleştirel Pedagojinin Dayandığı Felsefe ve Görüşler	9
Eleştirel Pedagojide Birey Anlayışı.....	15
Eleştirel Pedagojinin Eğitime ve Okula Bakış Açısı.....	17
Eleştirel Pedagojide Sosyal Adalet ve Eşitlik	18
Eleştirel Pedagojide Öğrenci-Öğretmen Roller/Etkileşimi.....	19
Eleştirel Pedagojide Öğretme-Öğrenme Ortamı	20
İlgili Araştırmalar	22
Bölüm 3 Yöntem.....	36
Araştırmanın Modeli	36
Çalışma Grubu	36
Veri Toplama Aracı	39
Verilerin Toplanması	40

Verilerin Analizi	40
Bölüm 4 Bulgular	43
Yetiştirilmesi Gereken Öğrenci Profiline İlişkin Bulgular	43
Eğitimin Rolü/Okulun İşlevine ilişkin Bulgular	47
Eğitimde Sosyal Adalet ve Eşitliği Sağlamaya İlişkin Bulgular	51
Öğretme-Öğrenme Ortamının Özelliklerine İlişkin Bulgular	54
Mevcut Eğitim Sisteminin Eleştirel Pedagoji Bağlamında Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular	61
Önerilere İlişkin Bulgular	75
Bölüm 5 Sonuç, Tartışma ve Öneriler	88
Eleştirel Pedagojiye İlişkin Görüşlere Ait Sonuç ve Tartışma	88
Mevcut Eğitim Sisteminin Eleştirel Pedagoji Bağlamında Değerlendirilmesine Ait Sonuç ve Tartışma	93
Öneriler	100
Uygulamaların Geliştirilmesine Yönelik Öneriler	101
Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler	103
Kaynaklar	104
EK-A: Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu	113
EK-B: Etik Komisyon Onay Bildirimi	115
EK-C: Etik Beyanı	116
EK-D: Araştırma İzni	117
EK-E: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu	118

Tablolar Dizini

Tablo 1 Görüşme Yapılan Okul Yöneticileri ve Öğretmenlere Ait Özellikler	37
Tablo 2 Veri Setine İlişkin Kodlama Örneği	42

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

EFL: Yabancı Dil Olarak İngilizce Eğitimi

CSS: Sivil Üstün Hizmetler

IEP: Yoğun İngilizce Programı

NCLB: Geride Kalan Çocuk Yok

CPME: Müzik Eğitimi İçin Eleştirel Pedagoji

Bölüm 1

Giriş

Problem Durumu

Eğitim birçok farklı tanımla yapılan bir kavram olmakla birlikte en bilindik hali ile “kişinin davranışlarını istendik yönde değiştirme ve değerlendirme süreci” olarak tanımlanabilir (Sönmez, 2019). Fakat eğitimi sadece istendik davranışların kazandırılması şeklinde düşünmek ve istendiğın ölçütünün başkaları tarafından belirlenmesi, eğitim sürecinde davranışçılık dışında farklı bir seçenek kullanmaya engel olmaktadır. Oysaki eğitim kişinin yapabileceklerini, gücünü ortaya çıkaran, bireyin potansiyellerini onu geliştirmek için kullanan ve bireyi bütünsel anlamda birçok farklı yönde geliştirmeyi amaçlayan yaşam boyu süren bir süreç olmalıdır. Böyle bir eğitim sonucunda geleneksel eğitime getirilen; ezberci, bilgiyi verildiğı haliyle koşulsuz kabul eden bireyler yetiştirdiğine dair eleştiriler de ortadan kalkacaktır (Güven, 2005). Çünkü eğitim sistemi ve okullardan beklenen sürekli değişen dünya düzeni içinde sorgulayabilen, sorumluluklarını üstlenen, demokratik değer ve anlayışa sahip, sosyal sorunlara duyarlı, eleştirel düşünebilen ve özgür bireyler yetiştirmeleridir (Dönmez, Güleş ve Şişman, 2010).

Günümüz dünyasında sosyal, siyasal, ekonomik birçok farklı alanda çok hızlı ve sürekli bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak eğitimde de değişim kaçınılmaz olmuştur. Sürekli ve her alanda gelişen ve değişen dünya eğitimden beklentileri de değiştirmiştir (Parlar, 2012). Toplumların insan yetiştirmek için ellerindeki en büyük güç eğitimidir. Eğitimin nasıl bireyler yetiştirdiğı ve amacı bireyin, toplumun gelişimi ve dönüşümü için oldukça önemlidir. Fakat bu gücün ne amaçla kullanıldığı da oldukça mühimdir. Abraham’a (2014) göre eğitimin kimin çıkarına hizmet ettiğı ve buna nasıl bir tepki verileceğini öğrenmek için eğitime eleştirel bir gözle bakmaya ihtiyaç vardır ve bu amaç için pedagoji güçlü bir araçtır.

Modern dünya; teknolojik, kültürel, toplumsal, ekonomik ve politik alanda dönüşümlerin meydana geldiğı, geçmişin doğrularının bugünün doğruları ile değiştiğı ve bugünün önem kazandığı bir zaman dilimindedir. İnsanların olaylar

karşısındaki tutum ve davranışları, bakış açıları, inanç ve değer sistemleri, kültürel ve toplumsal yaşama biçimleri, üretim ve aile ilişkileri ile beraber eğitim anlayışları da geçmişten günümüze değişim içindedir. Toplumun her alanında yaşanan değişim ve dönüşüm beraberinde eğitim bilimleri alanında da yenilikçi kuram ve anlayışlar arayışında olmayı getirmiştir (Kesik, 2014). Bu kuramlardan biri olan eleştirel pedagoji, eğitim üzerine yapılan eleştirilerin ilki olmamakla birlikte bu eleştirel bakış açılarının sistemli bir halidir (Balcı ve Kocabaş, 2020). Eleştirel pedagoji neoliberal politikaların, demokratik mücadele yoluyla karşısında duran ve eğitimin eleştirel vatandaşlık söyleminin bir parçası olması gerektiğini söyleyen, sosyal adalet ve küresel demokrasinin karşı karşıya olduğu en temel sorunları eş zamanlı olarak ele alırken aynı zamanda bireysel ve sosyal dönüşümü gerçekleştirmeyi hedefleyen bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir (Giroux, 2004).

Eleştirel bakış açısının gerçekleşebileceği bir ortamda öğrenciler, bilgiye güvenilir ve geçerli bir şekilde ulaşabilmeli, verilen bilgiyi gerektiğinde sorgulayabilmeli, problem çözme ve özgür kararlar verebilme yeteneği geliştirebilmeli, fikirlerini açıkça ifade edebilmeli ve akla, mantığa dayalı yansıtıcı düşünme biçimleri geliştirebilmelidir (Alkın, Tunca ve Uluğbey, 2014). Oysa ülkemizde okulların fiziki yapıları dahi eleştirel düşünmeye engeldir. Okulları çevreleyen yüksek duvarlar, demir kapılar, öğrencileri okul girişinde bekleyen üniformalı görevliler okulu adeta bir hapisaneyi andırır hale getirir. Okul içindeki düzenlemelerin de benzer öğeler içerdiği görülmektedir. Öğretmenler odası ya da idarecilerin odalarının kapılarının kapalı oluşu, öğrencinin rahatça gözlemlemesinden uzak, öğrenciden izole oluşu dahi okul ortamının öğrenciye kendisi olabileceği, özgürleşebileceği bir ortam sunmadığı şeklinde düşünülebilir. Okulun yapısının öğrenciyi pasif alıcı, verilen bilgiyi olduğu gibi depolayan; ast üst hiyerarşisinde itaat etmeyi öğrenen bireyler haline getirdiği vurgulanır ve okulların gerek fiziki yapısı, gerek eğitim anlayışı gerekse eğitimcilerin yaklaşımı açısından eleştirel düşünmenin gelişimi için elverişli olmadığı söylenebilir (Gürkaynak, Gülgöz ve Üstel, 2009).

Eleştirel kurama göre okullar bireyi kontrol altına alan, öğrencinin kişisel hedefler koymasını engelleyerek onu sınırlayan ve birlikte alınmış demokratik

kararlar yerine resmi kurallar koyarak geçerlilik sağlamaya çalışan kurumlardır. Eleştirel kuramcıların gayesi de bu baskıyı ortaya koymak ve topluma bunu gösterip açıklamaktır. Bu nedenle yöneticiler ve eğitimciler arasındaki iletişimi hiyerarşik bir emir itaat yapısından kurtararak, yönetici ve öğretmenin birbirini eşit algılamalarını ve etkileşim içinde olmalarını sağlamak eleştirel kuramcıların temel amaçlarındandır (Güngör, 2016). Eleştirel pedagoji okullaşmanın neden ve amacını, kime hizmet ettiğini ve nasıl bireyler yetiştirilmek istendiğini sorgular. Okullaşmanın amacının bireye dönük bir değişim ile tek ve merkeziyetçi bir doğru anlayışından, farklılıkların kabul edildiği daha hümanist bir bakış açısına doğru dönüştürülmesini hedefler. Bu doğrultuda eğitimin uygulayıcıları olan yönetici ve öğretmenlerden de eğitimde özgürleşmeyi amaç edinmelerini, demokratik tutum içinde olmalarını, öğrencilerini ve toplumu dönüştürme rolünü üstlenmiş ve öğrencisi ile birlikte kendi öznel hikâyesini yazmayı ilke edinmiş bireyler olmaları beklenir (Kesik, 2014).

Mevcut eğitim sistemleri eleştirel bakış açılarına yer vermemekte ve var olanı koruma düşüncesi ile hareket etmektedir. Bu nedenle toplumsal sorunların çözümünde dezavantajlı gruplara odaklanan dayanışmaya dayalı bir pedagojiye ihtiyaç vardır. Gramsci eğitimcileri organik entellektüeller olarak isimlendirir ve ona göre sınıfı dönüştürme işi bu aydınlara aittir. Her öğretmen kendisini, öğrencisini ve toplumu dönüştürebilmek için öğrencileriyle birlikte gelişmeyi bilmelidir. Baskın bir öğretmen yerine, öğrencilerine saygı gösteren bir öğretmenin sınıfında, öğrenmeye istekli olmak ve karşılıklı öğrenmeye açık olmak çok daha olasıdır ve bu da gelişimi beraberinde getirir. Böyle bir sınıfta öğrenci sadece öğretim görmüş olmayacak aynı zamanda toplumun tarihsel, sosyal, politik ve ekonomik birçok yapısının genel resmini elde edecektir. Eleştirel pedagojinin isteği bu yapıları eleştirel bir gözle inceleyebilen, analiz edebilen bireylerin yetişmesidir (Abraham, 2014). Bu nedenle sorgulamaya dayanan bir düşünce biçimi geliştirebilen bir toplum ve sürekli gelişim içinde olan bir eğitim sistemi için eleştirel pedagojinin gerçekte ne olduğunu ve amacını bilmek oldukça önemlidir. Çünkü düşünen ve fikir üreten bireyler yetiştirmek buna bağlıdır (Demirtürk, 2017).

McLaren'a (2011) göre öğretmenler; yeni bir toplum için emek harcayan cesur, eleştirel düşünebilen, aktif vatandaşlar yetiştirmek gayesinde olmalıdır. Eleştirel pedagoji için eğitim dünyayı daha iyi bir yer yapmak manasını taşımaktadır. Düşünen, sorgulayan, analiz eden bireyleri yetiştirecek eğitimcilerin de aynı özellikleri taşıması beklenir. Öyleyse öğretmenler eleştirel düşünme işlemini gerçekleştiren modeller olmalıdır. Bu nedenle özgür düşünebilen bireyler yetiştirebilmek için eğitimin uygulayıcıları da eğitime eleştirel bir gözle bakabilmelidir ve onların bu doğrultudaki görüş ve düşüncelerinin bilinmesi önem taşımaktadır.

Eğitimin uygulayıcıları olan öğretmen ve yönetici kavramları birbiri ile ilişkili ve birbirini destekler niteliktedir. Nitelikli bir yönetici eğitime yön veren politikaları izlerken uygulamada bunun başarısı öğretmen ile eşgüdümlü çalışılmasına bağlıdır. Eğitim öğretim sürecinin sağlıklı yürüyebilmesi için birbirinin ayrılmaz bir parçası olan öğretmen ve okul yöneticisinin karşılıklı etkileşim ve destek içinde çalışması gerekir (Yaman, 2014). Bu nedenle eğitim uygulayıcısı olan öğretmenler ile eğitimde misyon belirlemede önemli role sahip olan okul yöneticilerinin eğitime ortak bir pencereden bakıyor olmaları ve varsa farklılıkların ortaya konulması okulların ve eğitim sisteminin gelişimi açısından önemlidir. Bu durumda, eğitimin en önemli paydaşları arasında yer alan, toplumsal dönüşümde önemli etkileri olan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin bireyin özgürleşmesini ve eleştirel bir bilinç kazanmasını öngören eleştirel pedagojiye ilişkin görüşlerinin belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı. Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagojiye dair görüşlerini belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagojiye ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Öğretmen ve okul yöneticilerinin mevcut eğitim sistemini eleştirel pedagoji bağlamında değerlendirmelerine ilişkin görüşleri nelerdir?

3. Öğretmen ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagoji bağlamında mevcut eğitim sistemine yönelik önerileri nelerdir?

Araştırmanın önemi. Eleştirel beceriler geliştirmek kurumların ve eğitimcilerin sorumluluğudur. Öğrencilerin eleştirel bir anlayış geliştirmesi toplumun ve bireyin dönüşümü için bir gerekliliktir. Eleştirel pedagoji bu becerilerin geliştirilmesinde öğrenciyi, eğitimciyi dönüştürme potansiyeli yüksek bir anlayıştır (Abraham, 2014). Eleştirel pedagojiyi benimseyen bir öğretmen ve okul yöneticisinin varlığında okul daha demokratik ve özgür bir kurum olacaktır. Bu anlayışı bilen ve eğitim uygulamalarına bunu yansıtan eğitimciler; farklılıkları bir tehdit değil zenginlik olarak görecektir, ayrıştırmanın olmadığı bir eğitim ortamı yaratabilecek, öğrenci ve öğretmenin birlikte süreci inşa ettikleri ve her ikisinin de görüşlerinin değerli olduğu vurgusu gelişecektir. Eğitimin uygulayıcıları bu şekilde sorgulayıcı, eleştirel ve dönüştürücü bir yaklaşım içinde olduklarında esnek ve özgür bir eğitim anlayışı gelişecek, her türlü dayatmaya karşı okul, toplumdaki birçok alan ile ilişkilendirilebilecek ve daha yaşanılır bir dünya için dönüştürücü bir misyon kazanacaktır (Kesik, 2014). Dolayısıyla öğretmen ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagojiye ilişkin görüşlerinin belirlenmesi önemli görülmektedir.

Eleştirel pedagoji güncel bir kuram olmasına rağmen Türkçe alanyazında yeterli çalışma bulunmamaktadır. Yapılan çalışmaların çoğu ise öğretmen adaylarıyla (Sarigöz ve Özkara, 2015; Şahin, Tunca ve Ulubey, 2014; Şahin, Demir ve Arcagök, 2016; Terzi, Çeliş, Şahan ve Zöğ, 2015; Yılmaz ve Altinkurt, 2011) gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle eğitim uygulayıcısı olan öğretmenlerin ve eğitimde misyon belirlemede oldukça etkili olan okul yöneticilerinin görüşlerinin incelenmesi de önem taşımaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalarda genelde nicel yöntemlerin (Aslan, 2014; Aslan ve Kozikoğlu, 2015; Balcı ve Kocabaş, 2020; Taşgın ve Küçükoğlu, 2017; Yılmaz, 2009) kullanıldığı görülmüştür. Sadece nicel yöntemin kullanılmasının katılımcıların görüşlerini derinlemesine belirlemede yeterli olmadığı ve çalışmaların yüzeysel kalacağı düşünüldüğünden, katılımcıların görüşlerinin altında yatan düşünceleri ortaya çıkarmak, bakış açılarını görmek ve daha derinlemesine veri elde edebilmek

için nitel araştırma yöntemi kullanmak önemlidir. Bu çalışmanın bu açıdan alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sayıtlılar

Bu alışma, Van ili Merkez (Tuşba, Edremit, İpekyolu) ilçelerindeki resmi okullarda 2020-2021 eğitim ğretim yılında görev yapan farklı branşlardan, farklı kademelerden öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşme formunda yer alan sorulara içtenlikle yanıt verdikleri varsayımına dayanmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu alışma;

- 2020-2021 eğitim ğretim yılında, Van İli Merkez (Tuşba, Edremit, İpekyolu) ilçelerinde yer alan ilkokul, ortaokul ve liselere bağlı okullarda görev yapan 20 ğretmen ve 15 okul yöneticisi,
- Araştırma doğrultusunda geliştirilen yarı-yapılandırılmış görüşme formunun kapsamı ile sınırlıdır.

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Eleştirel Pedagoji

Özgürlükçü bir pedagoji olan eleştirel pedagoji, eğitimi insanlaşmanın bir aracı olarak görür. Geleneksel pedagojide öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişki, toplumdaki iktidar ve güç ilişkisinin bir benzeridir. Eğitimde hiyerarşik bir yapı hâkimdir. Bu tür bir pedagojide öğrenciler yaşadıkları toplum ve zamanın gerçekliğini sorgulamadan verileni olduğu gibi alır. Geleneksel pedagoji öğrencinin eleştirel düşünmesine imkân tanımaz (Yılmaz ve Altinkurt, 2011). Oysa eleştirel pedagoji öğrencilerin içinde bulundukları kurumlara eleştirel bir gözle bakmalarını ister. Eleştirel pedagoji düşüncesine göre eğitim kurumlarının sürekli teori üzerinde durması sosyal dönüşümün önündeki en büyük engellerdendir. Bu nedenle eleştirel pedagoji her türlü formal söylem ve geleneksel yargılara karşı çıkarak her şeyi eleştiri içine alır ve eğitime dair çözüm yolları bulmaya çalışır (Ergün, 2019). Eleştirel pedagoji, eğitim sisteminin kök salmış, çözümsüz hale gelmiş sorunları üzerinde durarak eğitimde eşitsizlik, eğitim ekonomisi, ötekileştirme, yolsuzluk, demokratikleşme ve eğitim politikası gibi sorunların çözümünü hedefler (Sarıgöz ve Özkara, 2015).

Eleştirel pedagojinin dayandığı temel öğeler, okulun işlev ve pozisyonu ile ilgili eğitim faaliyetleridir. Eleştirel pedagoji anlayışında okullar toplumsal dönüşümün, politikanın üretildiği yerlerdir ve daha demokratik bir dünya inşa etmek için başlangıç noktası olmalıdır (Yıldırım, 2013). Eleştirel pedagoji, sosyal teorilerin ilerlemesi, yeni yöntemlerin gelişmesini sağlamakla beraber topluma bir okullaşma analizi sunar. Bu analize göre okullaşmanın amacı sosyal kontrolü sağlamaktır. Eleştirel pedagoji anlayışında eğitimin amacı toplumu geliştirecek, kendi bireysel dönüşümüne ve toplumun dönüşümüne katkı sağlayacak bireyler yetiştirmektir (McLaren, 2011).

Eleştirel pedagoji disiplinler arası bir anlayışla büyük resme odaklanır. Eğitimi içinde bulunduğu toplumun ekonomisi politikası, toplumsal ve ideolojik bütün süreçleri ile ele alır. Bu nedenle eğitimde bireye, hem toplum için ortaklaşa bir akıllı hem de bireysel bir farkındalığı kazandırmayı amaçlar (Bayram

ve Kesik, 2015). Bireyin ve eğitimin toplumdaki diğer unsurlardan ayrılarak gelişemeyeceğini, eğitimin toplumun kültürü, ekonomisi, politik anlayışı gibi yapılar ile iç içe olması gerektiğini söyler. Bu yolla istenen, bireyin kendisine ait bir bilinç geliştirirken bunu topluma da aktarabilmesidir.

İnal'a (2010) göre eleştirel pedagoji alternatif bir dünyanın yaratılmasında işlevsel olabilecek bir yaklaşımdır. Küreselleşen dünyada neoliberal politikaların, eğitimi alınan satılan bir mal haline getirmesi ve şartların bireyin özgürleşmesine elverişli olmaması; eğitimin öznesi olan öğrenciyi nesneleştirerek eleştirel bilgi ve bilinç kazanmalarını engellemektedir. Eğitim kurumlarının bu yapıdan kurtarılması eleştirel pedagoji ile mümkün olabilecektir. Eleştirel pedagojinin, eleştiri niteliği büyük oranda Marksizm'e dayanır. Marksizm, insanın üretken ve yaratıcı kapasitesine önem veren bir anlayıştır. Bu düşünceden hareketle eleştirel pedagoji de öğrencilerin okullarında sosyalleşebildikleri takdirde, var olan potansiyellerinin gerçekleşeceğini söyler. Bunun için eğitimin sosyal olmasına ihtiyaç vardır. Bu tür bir sosyal eğitimde öğrenci öğretmen rolleri iç içe geçmiştir ve eğitimin temelinde eleştirel bilinç geliştirmek vardır (İnal, 2010).

Özetle, eleştirel pedagoji var olan okul ve eğitim sistemi yapısına köklü eleştiriler getiren ve sorunların çözümünde en önemli olgunun özgürlük olduğunu söyleyen bir yaklaşımdır. Sistemin bireyin özgürleşmesine engel olduğu, emir itaat zincirinde bireyi baskı altına aldığı inancıyla her türlü baskıyı ortadan kaldırmayı hedefler. Eleştirel pedagojinin savunucularına göre eğitim toplumdaki her kesimin haklarını savunmalı ve seslerini duyurmalıdır. Ancak bu yolla daha insanî ve daha yaşanılır bir dünya inşa edilebilir.

Eleştirel Pedagojinin Ortaya Çıkışı

Eleştirel pedagoji günümüzdeki önemini elde etmeden önce farklı kuşakların aydınları arasında gerçeği fark etmenin bir yolu olarak algılanmıştır. Eleştirel düşüncenin ilgi çekmeye başlaması Yunan filozoflarından, Rönesans aydınlarına ve 19. ve 20. yüzyıl entelektüellerine kadar uzanmaktadır (Abraham, 2014). Eleştirel pedagoji manasını, etkisini ve eğilimini en temelde eleştiriden alır. Eleştirel pedagojide eleştiri, aydınlanma döneminin, Kant, Hegel ve Marx'ın

fikirlerine son olarak da Frankfurt Okulu'nun Eleştirel Teorisine dayanır. Eleştirel pedagoji Rousseau, Locke, aydınlanma filozofları, Kant ve Hegel'e dayanan "eleştirel felsefe"; Marks ve Engels gibi filozofların "diyalektik eleştirisi" ve Frankfurt Okulu kurucu ve filozoflarının "eleştirel teorisinin" harmanlanmış bir hali, eğitime dair özgün bir praksistir (İnal, 2020). Burada bahsi geçen eleştiri sadece olumsuz anlamda yorumlanmamalı, gerçekliği ortaya koyma ve düzeltmeye çalışmak olarak algılanmalıdır. Eleştiri bireylerin kendini tanımasında, çok yönlü düşünmesine ve algılamasına vesile olacaktır (Burak, 2019).

Eleştirel pedagojinin kurucuları ise Henry Giroux ve Paulo Freire olarak bilinmektedir. Giroux, daha çok Amerikan eğitim sistemini, neoliberalizmin yaşama etkilerini, politika ve eğitim ilişkisini incelerken; Freire daha çok eyleme yönelik adımlar atmıştır. Freire okuryazarlık, ezilen grupların eğitimi ve dil üzerine yaptığı çalışmalar ile bilinmektedir (Gürbüz ve Ongur, 2019). Eğitimi bireyin kendini gerçekleştirdiği bir süreç olarak gören eleştirel pedagoji, bireyin özgürleştirilmesi ve eleştirel bakış açısı kazanması gerektiğini belirterek özgür ve demokratik eğitim anlayışı sağlamayı hedefleyen alternatif bir eğitim modeli olarak ortaya çıkmıştır (Sağıroğlu, 2008).

Freire'in eğitim anlayışı farklı fikirlerin güçlü bir sentezi olarak ortaya çıkar. Radikal Hristiyan teolojisi, varoluşçuluk ve hümanist Marksizmin sentezinden kitlelere umut vaat eden bir anlayış türetmiştir. Sömürü ve ezilmeye karşı daha insani bir dünya için mücadele etmenin Hristiyan inancının temelinde olduğunu belirtirken; insan ilişkileri, bilinç ve anlam çabası, diaolog üzerine vurguları varoluşçuluktan etkilendiğini göstermektedir. Praksis, diyalektik ve yabancılaşma gibi gelecekte gelişmiş bir toplumun varlığına vurgu yapan kavramların temeli ise Marksizmdir. Freire bütün bu düşünce yapılarını sentezleyerek eğitimdeki sorunları çözmeye çalışmış ve nihayetinde hümanist bir eğitim modeli ortaya koymuştur (Ayhan, 1995).

Eleştirel Pedagojinin Dayandığı Felsefe ve Görüşler

Eleştirel pedagojinin temeli radikal eğitim eleştirisine dayanır. Eleştiri geleneğinin felsefi temelleri radikal eğitim anlayışı üzerinde atılmıştır. Eleştirel

yaklaşımın oluşumu ise Rousseau'nun fikirlerine dayanır. Rousseau'nun özgürlük üzerine fikirleri eleştirel eğitim anlayışına; insan olmanın doğal bir gereği olarak özgürlüğün eğitimde karşılığını bulması gerektiği şeklinde yansımıştır. Özetle eğitimde ilk radikal eleştiri Rousseau ile başlamış olup günümüzde de eleştirel pedagoji ile sürmektedir (Yıldırım, 2013). Bu nedenle eleştirel pedagojiyi doğru anlamlandırabilmek için Rousseau'nun eğitim ile ilgili düşüncelerine ve radikal eğitim anlayışına kısaca bakmakta yarar görülmektedir.

Rousseau ve eğitim anlayışı. Çocuğun büyürken kendi doğal çevresinde ve özgürce yetişmesi gerektiğini belirten Rousseau'nun eğitime dair görüşleri kendi dönemi içinde de radikal fikir ve tavsiyeler olarak değerlendirilmiştir. Ona göre birey kendini zincirlerinden kurtarmalı ve bunu yaparken doğa ile bütünleşmeli ve eğitimin zorlayıcı unsuru değişmelidir (Korkmaz ve Öktem, 2014).

Eğitimde Natüralizmi savunan Rousseau'nun eğitim felsefesinin temelinde insanın doğaya göre şekillenmesi gerektiği düşüncesi yatar. Rousseau'nun yaşadığı çağda çocukluk, bir an önce geçilmesi gereken bir dönem olarak görülürken Rousseau için tam tersi bütün evreleri ile yaşanması ve uzun sürmesi gereken bir dönemdir. Emile adlı eserinde insanın gelişimini evreler halinde gözler önüne sererken bir çocuğun gelişiminde sevginin ve özgürlüğün temelde mutlaka olması gerektiği görülür. Rousseau ezberletilmiş, dayatılan bilginin ve otoritenin karşısındadır. Bireyin kendi iç disiplini otorite olarak görmesi gerektiğini ve her eyleminin sonucunu -iyi ya da kötü- kabullenmesi ve ödemesi gerektiğini belirtir. Öğretmenin bu noktada görevi ise zorlayıcı olmadan ve hazır bilgiyi sunmadan çocuğun hazır olmasını beklemek ve bu süreçte bireyin bilgiyi inşa edişine destek olmaktır. Özetle Rousseau'nun Emile adlı eserinde ve eğitim anlayışının temelinde özgürlük düşüncesinin olduğu söylenebilir (Guttek, 2017). Rousseau'ya göre öğrenim ve bilgi, bireyin kullanımına yönelik araçlardır, bireyi kullanacak araçlar değildir. Rousseau'nun bu görüşü eleştirel pedagojinin eğitime bakış açısının şekillenmesinde büyük öneme sahiptir (Spring, 1991).

Radikal eğitim anlayışı. Rousseau'nun Emile adlı eseri radikal anlayış için temel kaynak olmuştur. Radikal anlayışın temelinde Rousseau'nun savunduğu bireyin kendini inşası ve bunu kendi doğasına uygun gerçekleştirmesi yatar. Radikal anlayışa göre birey koşulsuz kabulden kendini kurtararak kendini özgürce inşa etmelidir. Bu nedenle bireyin eğitimi de özgürlük temelinde yapılmalıdır (Yıldırım, 2013). Bireyin kendini inşası radikal eğitim anlayışında önemli bir kavramdır. Çünkü özgürlük düşüncesinin kapsamını geleneksel politik anlamından, bireyin kendi düşünce ve eylemleri üzerindeki kontrolüne doğru değiştirir. Eğitimde zorlama ya da dayatmanın bireyin davranışlarını kontrol etme amacı taşıması ve çoğu toplumda amacın toplumsal yapıyı ve dayatılan sistemi sorgulamadan kabul eden bireyler yetiştirmek olması eğitimde baskıcı olmayan anlayışların arayışına neden olmuştur. Radikal eğitim, her türlü otorite ve baskıdan uzak özgür bir ortamda bireyin kendi eylemlerinin sorumluluğunu alabildiği bir anlayıştır (Spring, 1991).

Radikal eğitim için bir tek tanım yapmak doğru olmamakla beraber çok da mümkün değildir. Radikal eğitim Paulo Freire ve Ivan Illich gibi isimler ile güçlenmiş, politik yanı olan katılımcı bir felsefe ve çoğulcu bir gelenektir. Radikal eğitim anlayışı, hâkim inançların temelinde yatan kavram ve öğeleri sorgulayarak, kökenine iner ve analiz eder. Radikal anlayış var olan toplumsal yapının, statükonun sorgulandığı noktada ortaya çıkar. Radikal eğitim toplumdaki yoksul insanların eşitliği için çabalar, eğitimdeki geleneksel ve mevcut kalıplaşmış uygulamaları eleştirmeye dayanır. Özetle radikal eğitim, bireyin kendi anlayışını oluşturmasını ve uygulamaya geçirmesini amaçlar (Şahin ve Varlıkgörücüsü, 2018).

Frankfurt okulu. Eleştirel pedagojinin kökeni Frankfurt Okulu'ndan ve Brezilyalı pedagog Paulo Freire'nin çalışmalarından kaynaklanmaktadır (Abraham, 2014). Frankfurt Okulu Marksist kökenli bir düşünce okuludur. Birçok tarihsel gelişim sonucu ortaya çıkan Frankfurt Okulu, temelde Marksizmin yeni bir düzenlemesini amaç edinmiştir (Kocaoğlu, 2018). Eleştirel pedagojinin günümüzdeki halini almasında önemli yere sahip olan Frankfurt Okulu, 1923'de Almanya Frankfurt'da, farklı birçok aydın tarafından sosyolojik, tarihi, siyasi vb. birçok alana dair eleştiriler geliştirmeyi ve toplumsal dönüşüm için yeni bir

düşünce biçimi oluşturarak farklı bir seçenek sunmayı amaçlamıştır (Kayan, 2020).

Frankfurt Okulu kurucuları bu oluşumun, çalışmalarının bir programı olarak gördükleri “Eleştirel Teori” olarak bilinmesini tercih ederler. Eleştirel teori modernitenin, aydınlanmanın, pozitivistimin, bilimselliğin ve Marksist düşüncenin belli alanlarının eleştirisine kadar hemen her alanda oluşturulmak istenen bir eleştiri geleneğidir (Odabaş, 2018). Fakat bu eleştirel teorinin aydınlanma düşüncesine ya da bilime tamamen karşı olduğu, saldırdığı anlamına gelmez. Eleştirel teorinin karşı olduğu durum, aydınlanmanın bir mit yaratması, insanı bilimin aracı haline getirmesi ve bilimin insanı kontrol altında tutması sonucu oluşan durumdur. Frankfurt Okulu düşünürlerine göre eleştiriler kişinin özgürleştirilmesi üzerine yapılmalı, bireyin dünyası, kültürü tüketim çarkının bir parçası haline gelmemelidir (Bekalp, 2019).

Frankfurt Okulu’nun kurucularından Max Horkheimer da eleştirel teoriyi, tek doğru kabul edilen bir aydınlanma anlayışı dışında, toplumsal değişime ön ayak olmak ve özgürleşmeyi gerçekleştirmek manasına gelen toplumsal eleştiri olarak açıklamaktadır (Kayan, 2020). Frankfurt Okulu ve düşünürleri, Horkheimer’ın müdürlüğünü yaptığı dönemden itibaren eleştirel kurama, feminizm, çok kültürlülük, demokrasi, iletişim gibi farklı kavramları dâhil etmiş, baskı ve zorbalıktan uzak, özgürlükçü bir hayat anlayışı oluşturmayı amaç edinmiştir. Özellikle toplumsal hayattaki baskıların oluşumunda aydınlanmanın en temel kavramı olarak aklın rolünü eleştirel bir şekilde ele almışlardır (Kocaoğlu, 2018).

Eleştirel kuramın iki amacı vardır. Bunlardan ilki güç ve otorite ilişkilerini bilinç düzeyine çıkarmak ve ortaya koymaktır. Diğer ise özgürleşmenin önünü açmaktır. Var olan güç ve baskı ilişkilerini ortaya koyarak mevcut durumdan daha ileride bir toplum oluşturmak hedeflenir. Bu da bireylerde oluşturulan doğru bilinç ve özgürleşme ile mümkündür. Eleştirel teori mevcut yapıyı değiştirmek amacıyla yaşamın eleştirisi üzerine kurulmuş dönüşümcü bir praksistir. Eleştirel teori savunucularına göre bilim var olan statükoyu sürdürmeye hizmet etmemelidir. Bu nedenle bilimsellik ve modern aklın gerçekleri de eleştiri konusu olmalıdır. Var olan toplumsal yapıyı olduğu gibi

kabul etmek yerine gerçekleşme potansiyeli olan özgürleşme hedef alınmalıdır (Balkız, 2004).

Paulo Freire. Eleştirel pedagoji Freire ile birlikte sistematik hale gelmiştir. 1921'de Recife, Brezilya'da doğan Freire'in, yoksul ve baskı altında yaşayan köylülerin içinde büyümesi; bu insanların yaşamlarını değiştirecek olan ve bugün eleştirel pedagojinin de temelini oluşturan düşüncelerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu bölgede başladığı eğitim çalışmalarından 1970'lere kadar dünyanın en çok tanıdığı eğitimci olmuştur (Kincheloe, 2018). Yaşadığı dönemdeki ekonomik krizin etkileri nedeniyle okuma yazmayı ailesinin yardımı ile okula gidemeden öğrenen Freire'in, bu ilk okuma deneyimleri ve yaşadığı sıkıntılar düşüncelerini etkilemiş bu nedenle tüm hayatında geri kalmışlığın nedenlerini araştırmıştır. Eleştirel pedagojinin de kökleri temelde Freire'in bu yaşam deneyimlerine dayanmaktadır (Güneri, 2019). Freire, köylülere okuma yazma eğitimleri vererek eğitim yöntemini geliştirmeye başlar. Okuma yazma eğitiminde Freire'in asıl amacı, köylülere sözcükleri okumayı öğretirken aslında sözcüklerin arkasındaki dünyayı okumayı öğretmektir. Köylülerin içlerindeki gücü fark etmelerini sağlayarak onlara daha insanî bir yaşam verebilmeyi amaçlamıştır (Şahin, 2018).

Freire eğitimi ortak bir paydada buluşabilme ve bir paylaşım süreci olarak görür. Freire'e göre eğitim kişinin varoluşundan gelen değerine vurgu yapan, bireyi ve toplumu geliştirip dönüştürecek yapıları ortaya çıkarması gereken bir kavramdır (Yıldırım, 2009). Freire'e göre tarafsız bir eğitim yoktur. Ona göre insanlar ya var olan eğitim sistemini olduğu gibi kabul eder ve düzene ayak uydurur ya da sistemi eleştirir ve değişime ön ayak olur. Freire'e göre eğitimin amacı; insanların yaşadıkları dünyaya eleştirel bir yaklaşımla bakmalarını sağlamak, var olan adaletsizlik ve eşitsizlikleri değiştirme gücüne sahip bireyler yetiştirmek olmalıdır (Kayan, 2020). Bir başka deyişle Freire'in eğitim amacı; ezilenlerin dünyalarını değiştirebilmek için onlara bilinçli bir yaşam sunan eğitim ile insanca yaşam şansı verebilmektir (Tezcan, 2013).

Paul Freire'in eğitime bakış açısı ezilerek özgürleşmekten korkan hale gelen kesimlerin konfor alanlarının dışına çıkmasını ve farklı bakış açıları kazanmasını amaçlayan, mevcut yapıyı koruyan düzene bir eleştiri

niteliğindedir. Yoksulların ve dezavantajlı grupların sessizlik kültüründen kurtulmasının en etkili yolu olarak eğitimi gören Freire, bireylerin kendi varlıklarını ortaya koymalarını, seslerini yükseltmelerini ve eleştirel bilinç kazanmalarını sağlamaya çalışarak tüm dünyada öne çıkan bir eğitim anlayışının da üreticisi olmuştur (Aşık, 2019). Ezilenler için özgürlüğü bir süreç olarak gören Freire özgürleşme umudunun, özgürleşme demek olmasa da özgürleşmek için ön koşul olduğunu belirtir. Ona göre özgürleşme verilmez, bizzat bireylerin aktif katılımı ile inşa edilir. Bu insan doğasının bir gereğidir ve özgürleşme için şartları olgunlaştırarak mücadele etmek gerekir. Özgürleşme ve bu yolculuğu ısrarla sürdürme durumu insanın kendini gerçekleştirme süreci için önemlidir (Freire, 2014). Ancak eğitim sistemi bankacı eğitim modeli ile çevrelenmiş durumdadır ve bireylerin özgürlüğü kısıtlıdır. Freire'e göre insanları yabancılaştırarak özgürleştirmek mümkün değildir. Ona göre gerçek özgürleşme insanların yaşadıkları dünyayı iyileştirmek ve dönüştürmek üzerine düşünmesi ve eyleme geçmesi gereken bir praksistir. Bu nedenle eğitim bireyi bilinçli varlıklar olarak görmeli, geleneksel yapıdaki boş kaplar mantığı reddedilmeli ve diyalogcu bir yapı içinde öğrenci ile öğretmen sürecin ortak sorumluları haline gelmelidir (Freire, 2019).

Ivan Illich. Illich, eğitim sistemindeki liberal görüşü eleştirerek köklü değişikliklere ihtiyaç olduğunu söyleyen bir diğer düşünürdür. Ona göre eğitim yetenekleri ve yaratıcılığı geliştirmeli, bireyi düşünmeye ve sorgulamaya yönlendirmeli ve özgürleştirici olmalıdır. Illich'e göre bir eğitim sistemi isteyen herkesin her yaşta erişebileceği şekilde tasarlanmalı; kişi istediği ortam ve eğiticiden öğrenebilmelidir. Öğrendiklerini kendi akıl süzgecinden geçirerek öznel bilgi ve değer sistemini oluşturmalı, ayrıca bunu topluma aktarmalıdır. Fakat ona göre modern eğitim bunu gerçekleştirememektedir. Illich, gerçek eğitimin öğretmen otoritesi altında değil; yaparak yaşayarak hayatın ve işin içinde olarak gerçekleştiğini söyler (Oktik, 2020). Ona göre öğrenmelerin çoğu kendiliğinden ve tesadüfen gerçekleşir. Bireyler ana dillerini kendiliğinden öğrenir, ikinci bir dili de seyahat ederek veya bir yabancı ile iletişim kurarak hayatın içinde öğrenir. Öğrenim elbette bazı alanlarda belli şartlar altında katkı sağlar fakat öğrenmelerin büyük bir çoğunluğu okul dışında geçirilen zamanda edinilir (Illich, 2022).

Okulsuz toplum bakış açısı ile Illich'in Freire'den farklı bir bakış açısına sahip olduğu düşünülebilir. Freire eğitimi daha insani bir toplum için araç olarak görürken Illich okulları topyekün yararsız görmektedir. Freire dezavantajlı bireyler için eğitimi bir şansa dönüştürmek gerektiğini belirtirken Illich'e göre okullar sahip oldukları yapılarından kaynaklı olarak dezavantajlı grupların ayrıcalıklarına karşı direnir. Bu bireylerin ihtiyaçlarına hizmet etmekten çok özel program, ayrılmış sınıflar ve uzun ders saatleri gibi nedenlerle daha çok ayrımcılığa sebep olur. Illich'e göre eğitimde dezavantaj okul içindeki eğitimle ilişkilendirilerek iyileştirilemez. Çünkü bizzat okulları bunun sebebi olarak görür. Ona göre okullar öğrencilerin gerçek yaşam ile eğitim yaşantılarını birbirine karıştırmaya sebep olmaktadır. Bireylerin düşünceleri bulanıklaştığında ise yeni bir mantık belirir: Ne kadar çok işlem ve artış o kadar başarı! Yani öğrenci öğrenmeyi not almakla, ders geçmekle; nitelikli olmayı diploma sahibi olmakla karıştırır. Sonuçta ise bireylerin hayal gücü gerçek değerler için değil küreselleşmiş dünyada nitelikli iş gücü ihtiyacını karşılamak için eğitilir (Freire, 2019; Illich, 2022). Bu nedenle Illich'e göre okullarda değişiklik ya da reform yapmak yerine okulları tamamen kaldırmak gerekir. Illich, okulların insanları ayırdığı, kategorize ettiğini ve kuramsal yollarla öğrenmenin gerçekleşmediğini belirtir. Ona göre en iyi öğrenmeler, deneyimler yoluyla okul dışında gerçekleşir. Hayatın içinden yaşantılarla; kitap okuyarak, sokaktan, sosyal çevreden, gözlemlerden ve karşılaşılan sorunlara getirilen çözümlerden gerçekleşen öğrenmeler gerçek öğrenmelerdir. Bu nedenle öğrencilere mecburî bir program dayatılmamalıdır. Çocuklar okullardan çok hayatın içinde akranlarından, tesadüflerden, çizgi romanlardan öğrenmelidir. Illich'in eğitim anlayışı herkes için eğitimin herkes tarafından sağlanabileceği inancına dayalı bir sistemdir (Tezcan, 1993).

Eleştirel Pedagojide Birey Anlayışı

Günümüzde bilgi toplumunda okullardan beklenen evrensel bakış açısına sahip, bilgiyi olduğu gibi almaktan öte sorgulayan, problemlere çözüm üretebilen, sürekli gelişim içinde olan kendini yenileyen bireyler yetiştirmesidir. Toplumsal gelişimde okulların ve bireylerin gelişimi, değişimi önemli rol oynamaktadır (Parlar, 2012). Bu nedenle eğitim ile nasıl bireyler yetiştirmek

istendiği ve amaçlandığı, arkasında yatan nedenleri ile birlikte büyük öneme sahiptir.

Günümüzde okullar liberal bir anlayış ile piyasa ve devlet gibi var olan yapıyı yeniden üreten kurumlar olarak varlığını sürdürür. Bu anlayışta birey öne çıkarılırken eleştirel pedagoji gibi alternatif okul ve eğitim vurgusu yapan anlayışlarda öğrenen ve halk öne çıkarılır. Eleştirel pedagojide eğitim halkın değerlerini, sosyal ilgilerini esas almalıdır (İnal, 2012). Günümüzde ise öğrenci merkezli, bireyi esas aldığı belirtilen eğitim anlayışında aslında yapılmak istenen öğretmen ve öğrencileri belirtilen sınırlar içerisinde tutarak sorunlara çözüm aramalarını sağlamaktır. Fakat öğretmenler öğrencilere eleştirel, sorgulayıcı bilinç kazandırarak öğrencilerini aydınlattığında daha insanca bir yaşam mümkün olabilecektir. Öğrenci merkezli eğitim anlayışı eşitsizlikleri, adaletsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamadıka toplumsal hiçbir sorunun çözümü olamayacaktır. Bu nedenle öğrenme süreci sadece eğitim bağlamında kalmayarak hayatın içinde birçok boyut ile bir özgürleşme süreci olmalıdır. Bu özgürleşme sürecinde eğitim sömürüye dayalı eşitsizlikleri, adaletsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamalıdır. Bu amaçla eleştirel pedagojiye göre etkili bir öğrenci merkezli eğitim uygulanarak sorgulayan, araştıran, problem çözme becerileri yüksek ve farkındalık sahibi bireyler yetiştirilmelidir. Yaparak yaşayarak öğrenmenin önemini öğrenerek ve üreterek kendini var eden bireyler ile toplumsal adalet ve eşitlik büyük ölçüde sağlanabilecek ve dünya daha yaşanılır bir yer olacaktır (Sarpkaya ve Yılmaz, 2021).

Eleştirel pedagojide birey, kendisini tanıyan, eylemlerinin farkında olan kişidir. Bireyler sosyal ve toplumsal çevre tarafından biçimlendirildiğinin farkında, kendi tercihleri ile kendi yolunu tayin eden özgür ve eylemsel olarak yetiştirilmelidir (Tezcan, 1993). Eleştirel pedagoji öğrencilerin bilinçli bireyler olarak yetiştirilmesi gerektiğini savunur. Düşünce ve eylemlerinin farkında, bilinçli eylemlerde bulunan, kendisi ve çevresinin farkında, duyarlı ve özgür bireyler yetiştirilmesi gerektiğini belirtir. Bireyin içinde var olan potansiyeli var olan sınırlama ve baskılara boyun eğmeden ortaya çıkarması gerektiğini belirtirken, eğitimin bu yönde bireyler yetiştirmesi gerektiğini vurgular.

Eleştirel Pedagojinin Eğitime ve Okula Bakış Açısı

Eleştirel pedagojinin savunucularına göre okul, sosyal ve tarihsel kökeni güçlü olan ve menfaate dayalı bir yerdir. Okullarda elde edilen bilgiler yanlıdır ve istenilen yönde biçimlendirilmiştir. Okullar bireyleri önceden belirlenmiş olan hedeflere doğru yönlendirir ve büyük ölçüde hâkim ideolojik yapıyı korumaya yönelik hareket eder. Bunu örtük program ve eğitim programları ile yapar (Demirtaş ve Özer, 2015). Eleştirel pedagoji savunucuları program, ders içeriği, verilen örnekler gibi süreci şekillendiren öğelerin baskın grupların ideal ve arzularına hizmet ettiğini belirterek örtük program vurgusu yapar. Okullaşma sürecinde istem dışı meydana gelen durumlar örtük program olarak adlandırılır. Buna göre örtük program öğrencilere net bir şekilde belirtilmeyen, resmi programda yer almayan öğrenme çıktılarını belirtir. Bazen olumlu neticeler elde edilse de önemli olan örtük programın dayandığı yapının, ortaya çıkan davranış ve tutumların farkında olarak baskıcı sonuçları dengelemektir (McLaren, 2011). Günümüzde okullar evrensel doğruların ve toplumsal değerlerin aktarıldığı yerler olarak algılanır. Çağımızda okullardan beklenen, formal ve salt bilgi aktaran yerler olmaktan ziyade bireyler ile karşılıklı diyaloga dayalı ve kişilerin özgür iradelerini temel alan bir yaşam alanı olmasıdır. Bu nedenle günümüzde okulları var olan yapıyı muhafaza eden formdan kurtarmak, toplumsal eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri gideren bir araç haline getirerek yeniden dizayn etmek gereklidir (Turan, 2004).

Freire, insan yaşamının daha nitelikli bir hâle gelmesinde eğitimin önemli bir role sahip olması gerektiğini düşünür. Fakat eğitimde yansızlığın mümkün olamayacağını da savunur. Eğer kurumsal bir eğitim uygulaması varsa bu, bir takım kodlarla doktrine edilir. Bu durum bireylerin faydasına dönüştürülürse daha anlamlı olur. Şöyle ki; hâkim olan görüşü ve onun değerlerini yaygınlaştırmaktan çok, herkes için uygun olan değerleri yaygınlaştırmak ve insanlara fayda getirmesini sağlamak daha iyi olur. Kazandırılacak değerler temelde demokratik, insan varlığına saygılı, ötekiye yaklaşan, önyargısız bir düşünce olmalıdır. Bunun için de diyalog temelli olan yaklaşımları ve ilkeleri benimsemek gerekir. Fakat diyalog temelinde oluşturulacak herhangi bir program veya proje bazı erdemlerin kazanılmasıyla gerçekleştirilir. Bu erdemler

sevgi, hoşgörü, güven, alçakgönüllülük, ötekiyi anlama, empati kurma, umut, eleştirel düşünme, açık olma gibidir. Bu erdemler eğitim yoluyla kazandırılabilir (Yıldırım, 2009).

Eleştirel pedagoji anlayışına göre okullar, eleştirel bakış açısının üretildiği, kişilerin çevrelerindeki dogmaları fark ederek sorguladığı yerler olmalıdır. Tüm eğitim paydaşları için ortak hedef sorgulayıcı, eleştirel bilinci geliştirmek, bireyi ve toplumu özgürleştirecek özgün eylemin öncüsü ve toplumsal dönüşümün başlangıç noktası olmaktır (Beytekin ve Burak, 2020).

Eleştirel Pedagojide Sosyal Adalet ve Eşitlik

Eleştirel eğitim teorisi, eğitimde bilerek ya da farkında olmayarak gerçekleşen etnik, cinsiyet, sosyo-ekonomik, kültürel birçok eşitsizliğin, sosyal adaletsizliğin varlığını eleştirir (Güven, 2005). Eleştirel pedagoji, var olan sorunların üzerinde durarak bireylerin var olan potansiyelini açığa çıkarmak, sosyal adalet ve eşitliği sağlamak amacıyla problemleri politik, ekonomik, felsefi ve kültürel birçok yönü ile ele alan ve bireyin özgürleşme sürecini destekleyen bir yaklaşımdır (Sarıgöz ve Özkara, 2015). Eleştirel pedagoji sosyal adalet ve eşitlik kavramları üzerinde inşa edilmiştir. Eğitimi politik, sosyal, kültürel, ekonomik birçok bağlamda ele alan eleştirel pedagoji anlayışına göre okullar bireye hizmet etmeli ve toplumsal ihtiyaçlara cevap vermelidir. Bu nedenle okulların yapması gereken sadece bilgi aktarımı yapmak değil, bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek, ihtiyaçlarına cevap vermek ve sosyal adaleti sağlamaya çalışmak olmalıdır (Kincheloe, 2018).

Eleştirel pedagoji eğitimi, sadece bilgiyi aktaran bir yapının önüne geçilmesini ve gelecekte toplumu inşa edecek işgücünü eğitecek, bireysel ve toplumsal dönüşümde kişileri geliştirecek dönüşümlerin meydana gelmesini sağlayacak bir bilinç olarak görür. Eleştirel pedagoji makro düzeyde bir sisteme odaklandığı için soyut kaldığı ve sınıf ortamına yansıtılamadığı eleştirisini alsa da eğitimi güçlendirme potansiyeli çok yüksek bir kuramdır. Toplumda var olan adaletsizliğe karşı gerekli bilinç düzeyini oluşturmak ve bu dönüşü eğitim yolu ile sağlamak eleştirel pedagojinin güçlü vaatlerindendir (Abraham, 2014).

Eleştirel Pedagojide Öğrenci-Öğretmen Roller/Etkileşimi

Freire'e göre eğitim anlatım hastalığı ile boğuşmaktadır. Freire, öğretmenin sürekli anlatan bir özne, öğrencinin ise verilen olduğu gibi alan bir nesne olduğunu; öğrencinin doğasından uzak içi boşaltılmış içeriklerin uzun uzun öğrenciye açıklandığı geleneksel eğitimde tek yapılanın öğrenciyi işlevsel olmayan bilgiler ile doldurmak olduğunu söyler. Böyle bir eğitimde eğitim "tasarruf yatırımı", öğretmenler "yatırımcı" öğrenciler ise "yatırım nesneleri" dir. Öğretmen, öğrenci ile iletişim kurmak yerine sürekli bilgi aktarır ve boş kapları doldurmaya çalışır. Böyle bir modelde öğrenciye düşen yatırılan bilgiyi olduğu gibi almak ve biriktirmektir. Freire bu tür bir eğitimi "bankacı" eğitim modeli olarak isimlendirir. Fakat böyle bir eğitim ile birey kendini inşa edemez. Çünkü praxis (bilinçli eylem) olmadan insan gerçeği bulamaz ve kendini gerçekleştiremez. Freire'e göre gerçek bilgi bireyin umutla, sabırla ve kendi araştırmaları neticesinde buluş ve yeniden keşif yoluyla meydana gelir (Freire, 2019). Bankacı eğitim modelinde amaç bireyi özgürleştirmekten ziyade itaat ettirmeyi kolaylaştırmaktır. Oysa Freire'in öğretim yöntemi bunun tam tersini amaçlar: Toplumda oluşturulan yanlış bilinci ortadan kaldırarak bireyin bilincini geliştirmek ve nihayetinde ezilenlere eşit, insani bir yaşam şansı tanımak (Tezcan, 2013).

Freire'in bankacı eğitim modeline karşı getirdiği çözüm önerisi ise problem tanımlayıcı bir eğitim praxisidir. Bu modele göre öğrenci ve öğretmen geleneksel rollerinden ayrılır ve her iki durumda da bulunabilecek şekilde diyalektik bir ilişki kurarlar. Bu sayede mevcut kültürel yapının aktarımını ve devamını amaçlayan bir eğitimden problemleri analiz edebilen bireyler yetiştirmeyi hedefleyen bir anlayışa geçilir. Bu anlayışta öğretmen öğrencileri ile sürekli diyalog halinde sürece ortak olmalı, sorunları ve çözümlerini öğrenciye hazır halde sunmamalı ve öğrencilerin kendi gerçekliklerini inşa etmelerinde onlara eşlik etmelidir. Çünkü özgürleştiren bir eğitim, öğrencinin zihnini doldurmak yerine dünyayı anlamasına ve kendi yorumunu topluma katmasına olanak sağlamalıdır (Aşık, 2019).

Eleştirel pedagoji öğrenci ve öğretmen arasındaki keskin rol sınırlarını kaldırarak etkileşimli ve birlikte öğrenmeye dayalı bir ortam sağlar. Öğrenciler

öğretmeni ile diyalog içinde araştıran ve eleştiren bireylerdir. Öğretmen ise öğrencisinin ihtiyaç duyduğu ortamı ona sağlar ve yol göstericidir.

Eleştirel pedagojiye göre öğretmenler toplumun bir parçasıdır. Öğretmen, tüm öğrencilerini hoşgörü ile karşılayabilmek için öncelikle kendini iyi tanımalı ve değişime açık olmalıdır (Demirtaş ve Özer, 2015). Öğretmenler çağın sorumluluklarını yeniden düşünmeli, toplumu şekillendirmedeki rollerinin farkında olmalıdırlar. Eğitimcilerin kültürel ve politik sorumluluklarının farkında olarak inşa ettikleri geleceğin bilincinde olması gerekir. Eğitimciler pedagojinin gereklerini ve getirdiklerini kavrayabilmeli, sadece akademik bir çalışma olmadığını anlayabilmelidir. Öğretmenler neyi, nasıl öğrettiklerini de eleştirel bir biçimde sorgulayabilmeli, eğitimi politika, kültür ve ekonomi gibi bağlamlardan ayrı düşünmemelidirler. Çünkü eleştirel pedagoji politik, kültürel, ekonomik birçok bağlamdaki bilginin eğitime eklenmesi gerektiğini, eğitimcilerin de sadece bireyi biçimlendirmek yerine pedagojiyi diğer bağlamlardan ayırma çabalarına bilimsellikle karşı çıkmaları gerektiğini belirtir. Eğitimciler eleştirel düşünmeyi teşvik ettiği ölçüde başarılı olur. Bu nedenle eğitimcilerin de eleştirel olabilmesi ve uygulamalarına her zaman dikkat etmesi gerekir (Giroux, 2004).

Eğitim, özgür ve demokratik bir yaşam alanı sunarak kamusal alanı yöneten, temel varsayımları sorgulayabilen donanımlı vatandaşlar yetiştirmek için önemli bir alandır. Bu nedenle öğretmenler, mesleki önemlerinin farkında olmalı, eleştirel bir tutum ile toplumsal sorunları sürece dâhil etmeli, öğrencilere diyalog ve tartışma ortamı sunmalı ve toplumdaki her grup için demokrasiyi sağlama eğiliminde olmalıdır. Öğretmenler yaşamı değiştirecek gücü ve fark yaratabileceklerine dair inancı kendinde bulmalı ve buna yönelik koşulları sağlamaktan sorumlu olduğunu unutmamalıdır (Giroux, 2008).

Eleştirel Pedagojide Öğretme-Öğrenme Ortamı

Öğrencilerin itaat etmeyen, sorgulayan ve kendi doğrusunu oluşturan bireyler olabilmesi için okulların hiyerarşik, baskıcı yapıdan uzaklaşması gereklidir. Bireyler okulu keyifli bir öğrenme alanı olarak görmeli, kendilerini ifade etmekten çekinmemeli ve dönüşümün destekçisi olan okul yapıları geliştirilmelidir (Gürkaynak, Gülgöz ve Üstel, 2009). Eleştirel pedagojiye göre de

okullar, adaletin var olduğu bir toplumda kişilerin 6zg6rleşme s6recine destek vermeli, t6m farklılıkları hoşg6r6 ile karşılayan demokratik bir anlayışa sahip olmalıdır. Okullar toplumsal ve k6lt6rel 6retim yapıldığı, d6n6ř6m6n başladığı yerler olmalıdır. Okullar egemen yapıyı koruyan, destekleyen yerler değil, 6eşitliliği zenginlik olarak g6ren demokratik ve 6zg6r alanlar olmalıdır (Demirtaş ve 6zer, 2015). McLaren (2011) okulların 6zg6r ortamlara d6n6řt6r6lmesi gerektiğini bu yolla geleceğe y6nelik değişime 6n ayak olablen kurumlar olabileceğini dile getirir. Bunun da eleştirel pedagoji ile ger6ekleşebileceğini, eleştirel pedagoji anlayışının eğitimdeki problemlere 66z6m olabileceğini belirtmiştir.

G6n6m6zde 6ağa ayak uyduran bireylerin yetiştirilmesi eğitim programlarında değişikliğe gitmeyi zorunlu kılar. 6ağımızda bilgi toplumlarında eğitimsel faaliyetlerin ger6ekleştiği okulların 6ağa ayak uyduran, yaratıcı, problem 66zebilen nitelikli bireyler yetiştirmeleri beklenir. Bunun i6in de okulun ve eğitimin s6rekli bir gelişim ve d6n6ř6m i6inde olması gerekir. Okullardaki 6đrenme ortamlarının yeni fikir ve yaklaşımlara a6ık, 6retici ve yaratıcı d6ř6nceyi geliştirecek, işbirlikli 6đrenmeye uygun, problem 66zme becerisi geliştirici ve geleceğe d6n6k olması beklenir. 6ağın gereklerine uyum sağlamak okullarda ve 6đrenme ortamlarında yeniliklere gitmeyi ve değişime a6ık olmayı gerektirir. G6n6m6zde artık eğitim kurumlarından beklenen yeniliklere a6ık, bilginin sadece aktarıldığı yerler değil 6retildiği, geliştirildiği ve kullanıldığı alanlar olmasıdır. Bireylerin kendilerine g6ven duymasına ortam hazırlayan, bireylerin kendileri olabilecekleri 6zg6n ortamı sunan, yaratıcı d6ř6ncenin gelişimine imk6n sağlayan 6ok y6nl6 ortamlar olmalıdır (Parlar, 2012).

Freire'in diyalog 6zerine temellendirdiği eğitim anlayışı 6đretmen ve 6đrencinin birlikte araştırarak 6đrenmesi gerektiğini vurgular. Ona g6re eğitim s6reci yalnızca araştırma ve teori ile sınırlı kalmamalı, eyleme d6n6k olmalıdır. Freire'in eğitim anlayışında 6đrenciler keşfeden, etkin katılım g6steren yaratıcı 6znelerdir. Sınıf ortamı bilginin araştırılıp keşfedildiği bir buluş olanağı sunmalıdır. Bilginin olduğu gibi aktarıldığı 6đrenme ortamlarında 6đrenciler pasif ve nesne konumundadır. Freire'e g6re bilgi, insanların bilin6li eylemi sonucunda ortaya 6ıkarılmalı, buluş yolu ile keşfedilmeli ve bireyin kendisinin inşa etmesi

sağlanmalıdır. Öğrenme ortamları bireylere bunu sağlayacak özgün yapılara büründürülmelidir (Sağiroğlu, 2013).

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde yurt içinde ve yurt dışında konu ile ilgili yapılmış bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Yurt içinde yapılmış araştırmalar. Güncel bir yaklaşım olan eleştirel pedagoji gün geçtikçe araştırmacıların dikkatini daha çok çeken bir konu haline gelmiştir. Yeni bir yaklaşım olması nedeniyle genellikle kuramsal çalışmalar ile karşılaşılmasına rağmen eleştirel pedagoji alanında yeterli çalışmanın olduğu söylenemez. Konu ile ilgili olarak iki doktora ve sekiz yüksek lisans tezi olmak üzere toplam on bir tez ve birçok makale bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğunun sadece nicel boyutta öğretmen adayları ya da sadece öğretmenler ile gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'nda bir tez çalışmasına rastlanmamıştır. Alan yazında konu ile ilgili nitel boyutta çalışma oldukça azdır. Öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerinin nitel boyutta, derinlemesine inceleneceği bu çalışmanın bu bağlamda alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aşağıda, araştırma konusu ile ilgili uygulamaya dönük bazı araştırmalara yer verilmiştir.

Balcı ve Kocabaş (2020) sınıf öğretmenlerinin eleştirel pedagoji ilkelerine katılım düzeylerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Nicel bir araştırma olan bu çalışmada tarama modellerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada sınıf öğretmenleri ile çalışılmış ve araştırma verileri araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ve Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda; sınıf öğretmenlerinin eğitim sistemi, okulun işlevi ve eleştirel pedagoji ilkeleri toplam puanlarının orta düzeyde olduğu görülmüştür. Özgürleşme alt boyutu ise yüksek düzeyde bulunmuştur. Ayrıca cinsiyet, okullarda öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırılmasına yönelik görüşleri ve mevcut ilköğretim sistemine yönelik görüşlerine göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Aksakallı (2019) öğretmenlerin eleştirel pedagojiye yönelik sahip oldukları eğitim inançlarının neler olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Türkiye'nin farklı illerinde görev yapan ve değişik branşlardan 55 öğretmen ile çalışılmıştır. Çalışma verileri toplanırken, öğretmenler ile üç açıklayıcı kategori eşliğinde dokuz temel sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmada, öğretmenlerin eleştirel pedagoji açısından eğitim sisteminin temel değişkenleri olan öğretmen, öğretim programı ve öğrenci açısından sahip oldukları eğitim inançlarının nelerden oluştuğu verilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular eleştirel pedagojinin, eğitim sistemi içerisinde metodoloji olarak yerini almasında öncü bir rol oynayabileceği ve bu anlamda gerek öğretim programının oluşturulmasında gerekse öğrenci-öğretmen ilişkilerinde eleştirel pedagoji ilkelerinin dikkate alınması gerektiği şeklindedir. Özellikle otorite ve öğretmen arasındaki ilişkilerde eleştirel pedagojinin özgürlükçü rolünün ön plana çıkarılabileceği belirtilmiştir.

Burak'ın (2019) çalışmasında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin eleştirel pedagojiye dair görüşlerinin belirlenen değişkenler açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Nicel bir araştırma olan bu çalışma betimsel tarama modelinde tasarlanmıştır. Çalışmada resmi ve özel okullarda görev yapan 550 öğretmen ve 110 okul yöneticisi ile çalışılmıştır. Araştırmada veriler toplanırken Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen "Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre okul yöneticileri ve öğretmenlerin eleştirel pedagoji ilkeleri ve alt boyutlarına katılımları orta düzeydedir.

Aksakallı, Salar ve Turgut (2018) eleştirel pedagoji ilkelerine göre yapılan fen öğretiminin, öğrencilerin akademik başarılarına olan etkisini, öğrencilerin derse devam durumlarını ve eleştirel pedagoji ile ilgili görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma, bir devlet ortaokulunun üç şubesinde geleneksel pedagoji ilkelerine göre bir şubesinde ise eleştirel pedagoji ilkelerine göre fen öğretimi yapılan, dört farklı şubedeki 77 sekizinci sınıf öğrencisi ile 32 hafta sürdürülmüştür. Araştırma verileri başarı testleri, bireysel görüşmeler ve devamsızlık çizelgeleri ile elde edilmiştir. Araştırma sonucuna göre deney grubundaki öğrencilerin akademik başarılarının, kontrol grubundaki öğrencilerden daha yüksektir. Öğrenciler, eleştirel pedagoji ile yapılan fen

öğretiminde kendilerini; sorgulayan, bağımsız ve eleştirel düşünebilen özgür bireyler olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

Büyükgöze ve Fındık (2018) öğretmenlerin eleştirel pedagojiye yönelik tutumlarını incelemiş ve öğretmenlerin tutumlarının cinsiyet, kıdem, kademe, sendika üyeliği ve eğitim durumu gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemişlerdir. Araştırmada veriler Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen “Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği” ile elde edilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre kadın öğretmenlerin erkek meslektaşlarına göre ve lisansüstü eğitim mezunu öğretmenlerin lisans mezunu meslektaşlarına göre eleştirel pedagoji ilkelerine daha yüksek düzeyde katıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin kıdemlerine, sendika üyeliğine ve çalıştıkları eğitim kademesine göre işlev boyutunda anlamlı fark olduğu belirlenmiştir.

Kozikoğlu ve Erden (2018) öğretmen adaylarının eğitim felsefesi inançları ile eleştirel pedagojiye ilişkin görüşleri arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlamışlardır. Araştırma 341 öğretmen adayı ile tarama modelinde yürütülerek gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, ‘Eğitim İnançları Ölçeği’ ve ‘Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği’ ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda; öğretmen adaylarının en çok benimsedikleri eğitim felsefelerinin sırasıyla varoluşçuluk, ilerlemecilik, yeniden kurmacılık, daimicilik ve esasicilik olduğu ve eleştirel pedagoji ilkelerine orta düzeyde katıldıkları belirlenmiştir. Araştırmada, öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ilkelerine katılma durumları ile benimsedikleri eğitim felsefeleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Taşgın ve Küçükoğlu (2017) öğretmen adaylarının eleştirel pedagojiye ilişkin görüşlerini çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada üniversite öğrenimine yeni başlayan 1. ve üniversite öğreniminden mezun olacak olan 4. sınıf 585 öğretmen adayı ile çalışılmıştır. Veri toplama aracı olarak Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen “Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğretmen adayları eleştirel pedagojiye ilişkin olarak en yüksek katılımı özgürleştirici okul alt boyutuna gösterirlerken, en düşük katılımı eğitim sistemi alt boyutuna göstermişlerdir.

Ayrıca cinsiyet, sınıf ve bölüm değişkenlerine göre de öğretmen adaylarının eleştirel pedagojiye ilişkin görüşlerinde farklılıklara rastlanmıştır.

Efe (2017), “İlkokul 4. sınıfta Türkçe ile İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Derslerinde Eleştirel Pedagoji Uygulamaları” adlı tez çalışmasında belirtilen derslerde eleştirel pedagoji uygulamalarının nasıl gerçekleştiğini belirlemek amaçlanmıştır. Nitel bir çalışma olan bu araştırmada eylem araştırması kullanılmıştır. 2015-2016 eğitim öğretim yılında Diyarbakır ili Çınar ilçesinde bir ilkokulda okuyan bir 4. sınıf şubesi öğrencileri ile çalışılmıştır. Seçilen sınıfta eleştirel pedagojiye yönelik etkinlik ve uygulamalar 14 hafta boyunca sürdürülmüştür. Bu süreçte verileri toplamak için video kayıtları, öğrenci günlükleri, yansıtıcı günlük, yarı yapılandırılmış görüşme, komite toplantılarında tutulan notlar, öğrenci çalışmaları ve ödevlerinden faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda eleştirel pedagoji uygulamalarının öğrencilerin problem çözme, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinde farkındalık geliştirdiği; öğrencilerin demokratik kararları destekleme eğiliminde oldukları; olumlu bir iletişim dilini ve huzurlu bir sınıf ortamını tercih ettikleri gözlenmiştir. Ayrıca bu eleştirel pedagoji uygulamalarının öğrencilerin sanatsal kabiliyetlerini ortaya çıkardığı ve onları destekleyerek bu konudaki güvenlerini pekiştirdiği fark edilmiştir. Yapılan etkinliklerle okulun öğrenciler için eğlenerek öğrenebildikleri bir yer olduğu ve öğrencilerin sorunların çözümünde oyun faktörünü kullanmaya istekli oldukları görülmüştür.

Ördem ve Yükselir (2017) İngilizceyi yabancı dil olarak öğreten okutmanların eleştirel pedagoji üzerine görüşlerini incelemeyi amaçlamışlardır. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada veriler araştırmacı tarafından oluşturulan altı soruluk bir anket formu ile elde edilmiştir. Deneyimli dokuz okutman ile çalışma yürütülmüş ve katılımcıların her bir cümlesi eleştirel pedagoji kavramları ve tanımları çerçevesinde incelenerek kodlama yapılarak belli kavramlar ön plana çıkarılmıştır. Araştırma sonuçları, katılımcıların belirli konularda, özellikle de siyasi konularda, riskli olduklarından sınıf ortamında tartışmak için gündemde yaşanan konuları kullanmama eğiliminde olduğunu göstermektedir. Katılımcılar daha çok ders kitaplarındaki konuları takip etme eğiliminde olduklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle, bu çalışmada gündemle ilgili bazı

tartışma konularının bilinçli olarak çerçevelendiği, hazırlandığı ve seçildiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Balcı (2016) sınıf öğretmenlerinin, sınıf öğretmeni adaylarının ve köy enstitüsü mezunlarının eleştirel pedagoji ilkelerine katılım düzeyini belirleyerek değerlendirmeyi amaçlamıştır. Nicel bir araştırma olan bu çalışma tarama modellerinden betimsel tarama modelinde tasarlanmıştır. Sınıf öğretmeni adayları için 2014-2015 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Sinop Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı'nda okumakta olan 3 ve 4. sınıf öğrencileri; İzmir ili Buca, Bornova, Konak ve Karşıyaka İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri ve Türkiye genelinde ulaşılabilen köy enstitüsü mezunları ile çalışılmıştır. Veriler toplanırken araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu ve Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada tüm katılımcıların eğitim sistemi ve okulun işlevleri alt boyutları ile eleştirel pedagoji ilkelerine katılımları orta düzeyde bulunmuştur. Özgürleşme alt boyutuna katılım oranı ise yüksek düzeyde bulunmuştur.

Güven (2016) sanat eğitiminde eleştirel pedagoji bağlamında Kitsch olgusunu ve estetik beğeni kavramını değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırma, sanat eğitimi veren kurumlarda, klasik pedagoji anlayışının aşılması gerektiğini, onun yerine özgürleştirici bir anlayışla derslerde sanatın doğasının yeniden düşünülmesi gerektiğine değinmektedir. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji, Kitsch olgusu ve estetik beğeni ile ilgili görüşleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiş ve veriler literatür taraması ve derinlemesine görüşme yolu ile elde edilmiştir. Araştırma sonucuna göre eleştirel pedagojinin temel dinamikleri, amacı ve uygulama olanakları doğrultusunda sanat eğitiminde alternatif bir anlayış kurulabileceğine dair bir çıkarıma ulaşılmıştır.

Kesik ve Bayram (2015) mevcut eğitim sistemini eleştirel pedagoji perspektifinden öğretmen görüşlerine göre ele alarak tartışmaya açmayı amaçlamışlardır. Araştırma nitel bir çalışma olup tarama modelinde tasarlanmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiş ve

farklı sendikalara üye olan ve hiçbir sendikaya üye olmayan toplam 15 öğretmen ile görüşülmüştür. Araştırma sonucunda, sendika farklılaştıkça öğretmenler arasında görüş ayrılıkları olsa da, genel olarak öğretmenlerin eğitim sisteminin, demokratiklik ve demokratikleşme, sosyal adaleti ve tarafsızlığı sağlama, ideolojik yaklaşımdan kaçınma, özgür ve eleştirel bireyler yetiştirme ve toplumsal dönüşümü gerçekleştirme bağlamında çok da etkili olamadığını ifade ettikleri ortaya çıkmıştır.

Terzi, Çelik, Şahan ve Zöğ (2015) pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının epistemolojik inançları ile eleştirel pedagoji ilkeleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışma 2013-2014 yaz döneminde Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 11 gruptaki 500 pedagojik formasyon programı öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri Epistemolojik İnanç Ölçeği ve Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği ile elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, pedagojik formasyon alan öğretmen adaylarının epistemolojik inançları ve eleştirel pedagoji ilkeleri arasında ilişki bulunmuştur. Kadın öğretmen adaylarının, erkek öğretmen adaylarına nazaran öğrenmenin çabaya bağlı olduğuna daha çok inandıkları ve öğrenim görülen alanlar ile öğretmen adaylarının epistemolojik inançları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sosyal alanlardaki öğretmen adaylarının “öğrenmenin çabaya bağlı olduğuna” ve “tek bir doğrunun var olduğuna” yönelik inançlarının, fen bölümlerinde eğitim alan öğretmen adaylarından daha fazla gelişmiş olduğu belirlenmiştir.

Aslan ve Kozikoğlu (2015) pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının eleştirel pedagojiye ilişkin görüşlerini belirlemeyi hedeflemişlerdir. Çalışma tarama modelinde, pedagojik formasyon eğitimi alan 230 öğretmen adayıyla yürütülmüştür. Çalışmada veri toplama aracı olarak Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ilkelerine orta düzeyde katıldıkları, erkek öğretmen adaylarının kadın öğretmen adaylarına göre, İngilizce, Türk Dili ve Edebiyatı ve Coğrafya Bölümü öğretmen adaylarının Matematik, Gıda Mühendisliği ve İlahiyat Bölümü öğretmen adaylarına göre eleştirel pedagoji ilkelerine daha çok katıldıkları ortaya çıkmıştır.

Sarıgöz ve Özkara (2015) eğitim fakültelerinde okuyan öğrencilerin, eleştirel pedagoji hakkındaki görüşlerini bazı demografik değişkenleri göz önünde bulundurarak belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma 326 öğretmen adayı ile genel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının, konu ile ilgili çalışmaları taramasının ardından araştırmacı tarafından ‘Eleştirel Pedagoji İlkeleri Anketi’ geliştirilmiş ve araştırmada kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin eleştirel pedagojinin ilkeleri ile ilgili olarak çok az bilgiye sahip oldukları, kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında cinsiyete bağlı olarak anlamlı bir görüş farkının olmadığı, fakat farklı bölümlerde okuyan öğrenciler arasında anlamlı düzeyde görüş farkının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şahin, Demir ve Arcagök (2016) öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ilkelerine yönelik yaklaşımlarının incelenmesini amaçlamışlardır. Araştırma 232 öğretmen adayı ile tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verilerinin toplanmasında Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen “Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ilkelerine orta düzeyde katıldıkları belirlenmiştir. Cinsiyet, sınıf ve anabilim dalı değişkenine göre öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ilkelerinin alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır.

Aslan (2014) okul öncesi öğretmenliği lisans programında yer alan eğitim felsefesi dersinin, okul öncesi öğretmen adaylarının felsefi tercihlerine ve eleştirel pedagojiye yönelik görüşlerine olan etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada öğretmen adayları ile çalışılmış ve veriler Wiles ve Bondi (1984) tarafından geliştirilen “Felsefi Tercih Değerlendirme Formu” ve Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen “Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği” ile elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda; öğretmen adaylarının eğitim felsefesi dersinin sonrasında felsefi tercihlerinin ve eleştirel pedagojiye yönelik fikir ve görüşlerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

Yılmaz ve Altinkurt (2011) öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ile ilgili görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesini amaçlamışlardır. Araştırmada 567 öğretmen adayı ile çalışılmıştır. Araştırma verileri Eleştirel

Pedagoji İlkeleri Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda Öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ilkelerine katılım düzeyi orta düzeydedir. Öğretmen adaylarının en yüksek katılım gösterdiği boyutlar sırası ile özgürleştirici okul, okulun işlevleri ve eğitim sistemi alt boyutlarıdır. Katılımcıların görüşleri cinsiyet, öğrenim görülen program ve sınıf değişkenlerine göre değişmektedir. Lisans ve tezsiz yüksek lisans öğretmen adaylarının görüşleri arasında da anlamlı farklılık vardır.

Yılmaz (2009) çalışmasında ilkokul öğretmenlerinin eleştirel pedagojiye dair görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Tarama modelinde gerçekleştirilen araştırmanın verileri “Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği” ile elde edilmiştir. Araştırmada 198 ilkokul öğretmeni ile çalışılmıştır. Araştırmanın verileri betimsel istatistikler, t-testleri ve varyans analizleri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada öğretmenlerin görüşlerindeki farklılıklar cinsiyet, kıdem, eğitim ve görev yeri değişkenlerine göre belirlenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre çalışmaya katılan öğretmenler eleştirel pedagojinin ilkelerine orta derecede katılmaktadır. Katılımcıların eğitim durumu, mesleki kıdemi ve çalıştıkları okul ortamı ile görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunurken, cinsiyet değişkenine dair anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Yurt dışında yapılmış araştırmalar. Sardabi, Biria ve Golestan (2018), çalışmalarında eleştirel pedagojinin yabancı dil olarak İngilizcenin öğretiminde önemli olduğunu bu nedenle öğretmen eğitiminde yer alan eleştirel kavramlarla mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin etkileşimini daha çok sağlamak gerektiğini, bunun mesleki kimlik geliştirmede etkisinin araştırılmasının bir gereklilik olduğunu vurgulamışlardır. Çalışma öğretmen yetiştirme programlarının yabancı dil olarak İngilizce öğretiminde öğretmenlerin mesleki kimlik gelişimi üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada eleştirel pedagoji ilkeleri açısından öğretmenleri bilgilendiren bir öğretmen eğitimi programının mesleğe yeni başlayan İngilizce öğretmenlerinin profesyonel kimlik inşasını incelemektedir. Çalışma dokuz EFL (Yabancı Dil Olarak İngilizce Eğitimi) öğrencisi ile yürütülmüştür. Veriler; katılımcıların profesyonel kimlik oluşturma süreci boyunca, programdan önce ve sonra yansıtıcı günlükler, sınıf tartışmaları ve yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizi

yoluyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, katılımcıların profesyonel kimliğinde iki önemli farklılık olduğu görülmüştür. Bunlar: Programdan önce, katılımcıların profesyonel kimlikleri “uygunluk tutumu” ve “EFL öğretiminin dar bir görünümü” ile karakterize edilirken; programdan sonra “seslerini geliştirdiler” ve “hümanist bir öğretim anlayışını benimsediler” şeklinde değişiklik göstermesidir.

Shaban (2009), çalışmasında eleştirel pedagojinin, eleştirel düşüncenin gelişimi üzerindeki etkilerini İngilizce kompozisyon yazmayı öğretmek için incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla 53 İngilizce Öğretmeninden ve 34 Sivil Üstün Hizmetler (CSS) öğrencisinden İngilizce kompozisyon yazma ve eleştirel düşüncenin öğrenciler arasında akıl yürütme becerilerini geliştirmesi yoluyla nicel ve nitel veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda, İngilizce kompozisyon yazmanın öğretime eleştirel düşünmeyi dâhil etmenin konular arasında karşılaştırma becerilerini geliştirdiği görülmüştür.

Kennedy (2017), çalışmasında mesleğinin ilk yılında olan ilkököl öğretmenleri ile kentsel okul topluluklarına öğretmenlerin uyumunu araştırmak amacıyla eleştirel bir diyalog çemberi oluşturarak kritik diyalogun önemini araştırmayı hedeflemiştir. Çalışma tümü eleştirel ve kent odaklı öğretmen eğitimi programının mezunları olan, Chicago Devlet Okullarındaki dört tane bir yıllık öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma boyunca Freire'ci bir diyalog anlayışı kullanarak, her bir öğretmenle okul yılı boyunca beş kez Kritik Diyalog Ortaklıkları gerçekleştirilmiştir. Bu diyaloglar özellikle düşük gelirli, beyaz olmayan öğrencilerin sınıf içi etkinliklere ne kadar katıldıkları ve okul topluluğunun üyeleri ile (öğretmen, öğrenci, yönetici ve ebeveynler) okul ortamını geliştirme konuları üzerine gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, okul topluluğu üyeleri veya şehir okulu kurumu içinde diyalogu kolaylaştıran yapılar birbirlerine destek olduğunda eleştirel diyalogun daha kolay olduğu görülmüştür. Diyalogun aktif olarak sürdürüldüğü veya reddedildiği okul topluluklarında, öğretmenlerin inandıkları ve hayata geçirmek için eğitildikleri öğretim yaklaşımlarını uygulamak için mücadele etmek durumunda kaldıkları belirtilmiştir. Çalışma, öğretmenlerin diyalog çemberinde yer alarak, kent bölgelerindeki okullarda hakim gücün sosyalleşmedeki etkilerine karşı

koymalarını ve öğrencilere gelir düzeylerinden dolayı ayırım yapılmaması ve eğitimin özgürleştirici olması gerektiğini içselleştirmelerini sağlamıştır.

Ro (2016), çalışmasında yoğun İngilizce programında (IEP) bir drama yaklaşımıyla eleştirel pedagojinin uygulanmasını incelemeyi amaçlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde üniversite tabanlı Yoğun İngilizce Programlarında (IEP) bir eleştirel pedagoji kursu tasarlanarak İngilizce, drama yoluyla öğrencilere sunulmuştur. Araştırmanın verileri öğrencilerin kurs hakkındaki bakış açılarını ve tutumlarını incelemek için uygulanan bir ön anket ve anketi destekleyen yarı yapılandırılmış görüşmeler, öz değerlendirme formları ve öğrenci günlükleri ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrenciler eleştirel diyalog kurma ve İngilizce öğrenme fırsatı bularak eleştirel bakış açısı kazanmış, İngilizce öğreniminde dramının kullanımını olumlu karşılamışlardır.

Jeyaraj ve Harland (2016) çalışmalarında eleştirel pedagojinin temel zorluklarını ve bu uygulamanın nasıl anlaşıldığını keşfetmeyi amaçlamışlardır. Bu çalışma, dünyanın farklı yerlerinden İngiliz Dili eleştirel pedagoglarının deneyimlerini araştıran nitel bir çalışmadır. Çalışma, Kanada, Hong Kong, Kore, Malezya, Yeni Zelanda, İngiltere, ABD ve Türkiye'de yüksek öğrenimde çalışan 13 öğretmen ile yürütülmüştür. Veriler toplanırken katılımcılar ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, öğretisizleştirmeyi (beyin yıkamayı) önlemek için, eleştirel pedagoglar, öğrencilerin eleştirel bilim adamları ve özgür düşünürler olmayı öğrenmelerini sağlamalı, öğretme ve öğrenme hedefleri konusunda açık olmalıdırlar. Eleştirel pedagoglar, öğretimleriyle ilgili eylem araştırması çalışmalarını araştırıp yayınlayarak uygulamalarını meşrulaştırmayı düşünebilirler. Ayrıca kendilerinin veya öğrencilerinin sahip olduğu endişeleri ele almak için başka değerlendirme ve akran değerlendirmesi biçimlerini de kullanabilirler. Ayrıca çalışma sonunda ELT veya bir dizi başka disiplin bağlamında politik ve sosyal konular hakkında öğrenmenin uzun vadeli etkileri bilinmediğinden mezun olduktan sonra öğrenciler üzerindeki bu etkileri keşfetmenin faydalı olacağı yönünde bir öneri getirilmiştir.

Foley, Morris, Gaunari ve Agostinone-Wilson (2015), çalışmalarını eleştirel pedagojinin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eğitim ortamında yaygın hale gelmesiyle orijinal ilkelerini yeniden gözden geçirmek amacıyla

gerçekleştirmişlerdir ve sonuçlarını değerlendirmişlerdir. Eleştirel pedagojinin ilkelerini, tarihsel bir bağlamda ve Marksist bir bakış açısıyla inceleyerek Birleşik Devletlerdeki eleştirel eğitim, eleştirel pedagojiler ve Marksist eğitim yollarının izini süren bu çalışma, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eleştirel pedagoji uygulamasına karşı getirilen tanıdık problemleri ve eleştirileri de ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmada Marksist eleştirel pedagoji örnekleri anlatılarak eleştirel pedagojinin yoğunlaşmış kapitalizm karşısında dayanma kabiliyeti hakkındaki sorular da araştırılmaktadır.

Mahmoodarabi ve Khodabakhsh (2015) çalışmalarında İranlı yabancı dil (İngilizce) öğretmenlerinin dil öğretiminde eleştirel pedagojiyi uygulama eğilimlerini belirlemişlerdir. Bu nedenle öğretmenlerin öğretim deneyimleri ile eğitim geçmişi ve eleştirel pedagoji hakkındaki inançları arasındaki ilişkiye odaklanarak bu boşluğu doldurmaya yardımcı olmak amacıyla bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu amaçla, faktör analizi kullanılarak kritik bir dil pedagojisi anketi geliştirilmiş; lisans, yüksek lisans ve doktora kademelerinde 403 öğretmene uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, lisans, yüksek lisans ve doktora katılımcılarının eleştirel pedagoji konusundaki farkındalıkları arasında önemli farklılıklar olduğu ve en çok da doktora öğrencilerinin eleştirel dil pedagojisinin ilke ve uygulamalarının farkında olduğu görülmüştür. Ayrıca, öğretmenlerin öğretim deneyiminin, eleştirel pedagoji konusundaki farkındalıklarıyla anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve daha deneyimli öğretmenlerin anketteki dört faktörde daha yüksek puan aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına ve İran'da konu ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçlarına dayanarak araştırmacılar, İranlı yabancı dil öğretmenlerinin az çok eleştirel pedagoji hakkında fikir sahibi olduklarını fakat İran'da egemen olan bankacı eğitim modelinin, eleştirel pedagojinin ilkelerini sınıfta uygulamalarına izin vermediği sonucuna ulaşmışlardır.

Halx (2014) çalışmasını düşük sosyo-ekonomik statüdeki genç Latin erkek lise öğrencilerini eğitmek için daha eleştirel bir pedagoji kullanma fikrini araştırmak amacıyla gerçekleştirmiştir. Araştırma verileri elde edilirken, eleştirel pedagojinin ilkeleri bir rehber olarak kullanılmış ve liseyi tamamlamayan sekiz öğrenciye bir anket uygulanmıştır. Öğrencilere, farklı bir sınıf dinamiği ve farklı

katılım kuralları olan bir ortam hakkında nasıl hissettikleri, okulu tamamlamama nedenleri ve alternatif eğitim yaklaşımlarına ne kadar açık olduklarına dair sorular yöneltilmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin daha eleştirel bir pedagojik eğitim ortamını memnuniyetle karşılayacaklarını ve eleştirel pedagojiye uygun bir eğitim ortamı sağlanmış olması durumunda öğrencilerin muhtemelen okulu bırakma oranlarının daha düşük olacağı vurgulanmıştır.

Aliakbari ve Allahmoradi (2012), çalışmalarında İran'da çalışan öğretmenlerin, eleştirel pedagoji ilkelerine ilişkin görüşlerinin yaş, cinsiyet ve öğrettikleri düzeye göre farklılıklarını incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada ilkokul, ortaokul ve lise düzeylerinde 200 İranlı öğretmen ile çalışılmıştır. Veriler toplanırken Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen "Eleştirel Pedagoji İlkeleri Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğretmenlerin verilen değişkenlere ilişkin görüşleri arasında cinsiyet dışında anlamlı bir farklılık olmadığı belirtilmektedir. Çalışmada erkekler lehine bulunan anlamlı farklılığın, İran'da erkeklerin kendilerini daha özgür ifade edebilmelerinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Öğretmenlerin eleştirel pedagoji ve onun ilkelerini onaylamasına rağmen, merkezi eğitim yönetiminden kaynaklı olarak, İran eğitim sisteminde eleştirel pedagojinin olmadığı belirtilmiştir.

Moss ve Lee (2010), çalışmalarında öğretmen adaylarına özcülük, kalıcılık, ilerlemecilik ve eleştirel teori hakkında öğrendiklerini uygulayarak öğrencilerin, özcü devlet ve Geride Kalan Çocuk Yok (NCLB) gibi ulusal yasalar karşısında bile, müfredat ve öğretimle ilgili mesleki karar verme süreçlerinde onlara rehberlik edebilecek eleştirel pedagojinin, uygulanabilir bir felsefi duruş olduğunu fark etmelerini sağlamayı amaçlamışlardır. Çalışma öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiş ve veriler üç yarıyıldan dört grup boyunca, öğretmen adaylarının INTASC standartlarına ilişkin anlatı analizleri ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda; öğretmen adaylarına eğitim politikalarına aktif olarak katılmalarının, öğretim kimliklerinin, eğitim politikaları, uygulamaları ve müfredat tarafından şekillendirildiğinin fark edilmesinde ve sistemi, toplumu şekillendirmek için nasıl hareket edebilecekleri konusunda bilinçlenmelerine olanak tanıdığı belirtilmiştir.

Golden (2010), çalışmasında eleştirel pedagoji yaklaşımını öğretmenlerin hizmet öncesi eğitim programına entegre ederek dil odaklı bir yaklaşım izlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada öğretmen adayları üç gruba ayrılmış ve her grup farklı seviyede eleştirel pedagoji eğitimi almışlardır. 13 hafta süren eğitimler boyunca öğretmen adayları eleştirel pedagojinin şu üç ilkesini uygulamışlardır: Öğrencilerin bildiklerinden yararlanmak ve doğrulamak, öğrencilerin deneyimlerinden yararlanmak ve konuları problematize etmek, sorgulamak. Çalışmada öğretmen adayları 13 haftalık bir kurs boyunca ders planlama, materyal uyarlama ve denetimli öğretim yoluyla çeşitli derecelerde eleştirel farkındalık artışı alan üç gruba ayrılarak öğretmen adaylarının eleştirel farkındalığının gelişimi anketler ve gözlemlerle değerlendirilmiştir. Çalışma süresince, grubun bir alt kümesi eleştirel pedagojiye odaklanan bir dizi bire bir geri bildirim seanslarına katılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının sınırlı bir ölçüde de olsa, üç kritik ilkeyi öğretimlerine dâhil ettiklerini göstermiştir. Ek olarak, en çok eleştirel pedagoji geri bildirim alan öğretmen adayları; daha az eleştirel pedagoji odaklı geri bildirimle sahip öğretmen adaylarına göre üç ilkeyi daha kolay bir şekilde birleştirmişlerdir.

Allen ve Rosatto (2009) çalışmalarında ABD'nin çok kültürlü ve sosyal temelli alanlarda yaygın olarak kavramsallaştırılan eleştirel pedagojinin sınırlamalarını incelemiştir. Araştırmanın amacı, ezenlerin söylemini içselleştirmiş ezilen gruplarla ilgilenen eleştirel pedagoji bağlamında baskıcı gruplardan gelen öğrencilere eleştirel pedagojinin bir iyileştirme sağlamasıdır. Öğretmen eğitimi programındaki öğrenciler ile yapılan çalışmada amaç; öğrencileri hegemonyayı yeniden üretmede okullaşmanın oynadığı rolün eleştirel bir incelemesine sokmaktır. Araştırmacı tarafından, süreç boyunca sınıftaki birçok öğrenciden çok fazla direniş ve açık bir öfke ile karşılaşıldığı ve bu durumun ABD'de eleştirel pedagoji öğretenler için sık rastlanan bir durum olduğu belirtilmiştir. Araştırma sonucuna göre dönüşümün yalnızca Beyaz (ve diğer baskıcı) öğrencilerle ve onlar olmadan da gerçekleştirilemeyeceği belirtilir. ABD'deki insanların çoğunluğunun Beyaz (veya Beyaz odaklı) olduğu, bu nedenle de eleştirel pedagojinin ayrıcalıklı öğrencilerle çalışılması gerektiği, aksi takdirde önemli ve radikal değişikliklerin üretilmeyeceği belirtilmiştir. Ancak baskıcı öğrenciler tarafından sıklıkla desteklenen güç ve ayrıcalığın alt üst

edilmesi gerektiği, bunun için de yüz yüze etkileşimlerde bu gücü yıkmak için eleştirel eğitimcilerin alıştığı postmodern pedagojilerin ötesine geçen pratik ve teorilerin kullanılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır.

Abrahams (2005), çalışmasında müzik eğitimi için eleştirel pedagoji (CPME) önermekte ve CPME ilkelerinin müzik öğretimini ve müzik öğrenimini nasıl geliştirdiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Eleştirel teori ve eleştirel pedagoji üzerine araştırmayı müzik öğretimi ve öğrenimine uygulamak için altıncı sınıf öğrencilerine eleştirel pedagoji ilkeleri çerçevesinde bir programla müzik eğitimi verilmiştir. Öğrencilere farklı müzik türleri dinletilerek aralarındaki farklılıklar ve benzerliklerin keşfedilmesi sağlanmıştır. Öğrenciler farklı müzik türlerini birleştirerek doğaçlama bir ürün ortaya koymuşlardır. Araştırma sonunda; müzik eğitimi için eleştirel pedagoji ilkelerine dayalı bir programın geliştirilmesi yoluyla müzik öğretmenleri ve öğrencileri, öğretmen ve öğrenci tarafından ortaklaşa geliştirilen esnek bir programın öğrenciler için daha ilginç olduğunu; sınıf öğretmenleri ve müzik öğretmenleri, öğrencilerin müzik dersini sabırsızlıkla beklediklerini ifade etmişlerdir.

Yurt dışında konu ile ilgili yapılan çalışmaların kısmen teorik boyutta olduğu, daha çok öğrenciler ile uygulamaya ve sürece dönük çalışmaların, eleştirel pedagojinin uygulanabilirliğine yönelik araştırmaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Fakat Türkiye’de eleştirel pedagoji ile ilgili uygulamaya dönük, öğrencilerin işe koşulduğu çok az çalışmaya rastlanmıştır. Yurt içinde yapılan çalışmaların belirli örneklerle etrafında tekrar ettiği ve yetersiz olduğu görülmektedir. Türkiye’de çalışmaların büyük çoğunluğunun nicel boyutta olduğu ve konu ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunda nicel araştırmanın kullanıldığı görülmektedir. Çalışmaların, genellikle benzer yöntemlerle yapılmasına rağmen birbirini çok da desteklemediği görülmüştür. Bu nedenle konu ile ilgili yapılacak yeni çalışmalarda araştırmacıların görüşlerinin derinlemesine ve ayrıntılı biçimde incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bölüm 3

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagojiye dair görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi farklı öznel veri türlerini belirli durumdaki bireyleri, doğal ortamında incelemeye dayanan yorumlayıcı bir araştırma yaklaşımıdır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Nitel araştırma görüşme ve gözlem yapma, doküman analizi kullanma gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, verilerin doğal ortamında gerçekçi ve çok yönlü ortaya konulmasına olanak sağlayan bir araştırma türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, araştırmacının bir ya da birden fazla durumu derinlemesine inceleyerek ortaya koyduğu bir nitel araştırma desendir (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Ortaya konulmaya çalışılan durum kapsamlı bir araştırma ile incelendikten sonra üzerine çalışılan durumu nasıl etkilediğine ve o durumdan nasıl etkilendiğine bakılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada öğretmen ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagojiye dair görüşleri derinlemesine incelendiği için durum çalışması olarak desenlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Van İli merkez ilçeleri olan İpekyolu, Edremit ve Tuşba ilçelerinde görev yapan 20 öğretmen ve 15 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Bu çalışmada araştırma problemlerine ilişkin ayrıntılı veri elde edebilmek amacıyla amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen öğretmen ve okul yöneticileri ile görüşmeler yapılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi, evrende incelenen problem ile ilgili olarak araştırmanın hedefi doğrultusunda kendi içinde benzeşik farklı durumların belirlenerek örneklemin oluşturulmasıdır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Öğretmenler belirlenirken öğretmenlerin cinsiyeti, branşı, mesleki deneyimi, mezun olunan

fakülte ve görev yaptığı okul kademesi; okul yöneticileri belirlenirken ise okul yöneticilerinin mesleki deneyimi, idari deneyimi ve görev yaptığı okul kademesi gibi değişkenler dikkate alınarak çeşitlilik sağlanmıştır. Ayrıca araştırmada okul yöneticileri belirlenirken ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede temel anlayış önceden belirlenmiş ölçütleri karşılayan durumların çalışılmasıdır. Araştırmacı tarafından araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde oluşturulan bir ölçüt ya da önceden belirlenmiş bir ölçüt listesi şeklinde kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme yapılan okul yöneticileri belirlenirken öğretmenlerden farklı olarak yeterli okul yöneticiliği deneyimine sahip olmaları koşulunu sağlamaya yönelik “en az beş yıllık idari deneyime sahip olma” koşulu aranmıştır. Bu koşulu sağlayan okul yöneticileri çalışma grubuna alınmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen ve okul yöneticilerinin kişisel değişkenlere göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Görüşme Yapılan Okul Yöneticileri ve Öğretmenlere Ait Özellikler

Katılımcı	Cinsiyet	Okul Kademesi	İlçe	Branş	Mesleki Deneyim	İdari Deneyim	Mezun Olunan Fakülte
Yönetici	Erkek	İlkokul ve Ortaokul	Tuşba	Sınıf	28	22	Eğitim
Yönetici	Erkek	Lise	Edremit	Tarih	27	13	Eğitim
Yönetici	Erkek	İlkokul	Edremit	Sınıf	13	6	Eğitim
Yönetici	Erkek	İlkokul	İpekyolu	Sınıf	7	7	Eğitim
Yönetici	Erkek	İlkokul	Tuşba	Sınıf	20	11	Eğitim
Yönetici	Erkek	İlkokul ve ortaokul	Tuşba	Sınıf	18	17	Eğitim
Yönetici	Erkek	Ortaokul	İpekyolu	Türkçe	17	8	Eğitim
Yönetici	Kadın	İlkokul ve ortaokul	Tuşba	Sınıf	19	18	Eğitim
Yönetici	Erkek	İlkokul	Edremit	Sınıf	9	5	Eğitim
Yönetici	Erkek	Lise	İpekyolu	Beden Eğitimi	21	8	Eğitim
Yönetici	Erkek	İlkokul	İpekyolu	Sınıf	12	5	Eğitim
Yönetici	Erkek	İlkokul	Tuşba	Sınıf	7	5	Eğitim
Yönetici	Erkek	İlkokul	Edremit	Sınıf	11	6	Eğitim
Yönetici	Erkek	İlkokul	Tuşba	Sınıf	19	8	Eğitim

Yönetici	Erkek	İlkokul	Edremit	Sınıf	19	10	Eğitim
Öğretmen	Erkek	Lise	İpekyolu	Türk Dili ve Edebiyatı	16		Fen Edebiyat
Öğretmen	Kadın	İlkokul	Edremit	Okul Öncesi	8		Eğitim
Öğretmen	Kadın	İlkokul	Edremit	Okul Öncesi	6		Eğitim
Öğretmen	Erkek	İlkokul	Edremit	Rehberlik	14		Eğitim
Öğretmen	Erkek	Lise	Tuşba	Türk Dili ve Edebiyatı	21		Eğitim
Öğretmen	Erkek	Lise	İpekyolu	Tarih	24		Fen Edebiyat
Öğretmen	Kadın	Ortaokul	İpekyolu	Sosyal B.	6		Eğitim
Öğretmen	Kadın	İlkokul	Tuşba	İngilizce	5		Eğitim
Öğretmen	Erkek	Lise	İpekyolu	Matematik	10		Fen Edebiyat
Öğretmen	Kadın	İlkokul	Tuşba	Okul Öncesi	4		Eğitim
Öğretmen	Erkek	İlkokul	Edremit	Özel Eğitim	8		Eğitim
Öğretmen	Kadın	Ortaokul	Edremit	Türkçe	11		Eğitim
Öğretmen	Kadın	Ortaokul	İpekyolu	İngilizce	8		Fen Edebiyat
Öğretmen	Erkek	İlkokul	Edremit	Sınıf	6		Eğitim
Öğretmen	Erkek	Ortaokul	Tuşba	Özel Eğitim	10		Eğitim
Öğretmen	Kadın	İlkokul	İpekyolu	Okul öncesi	5		Eğitim
Öğretmen	Erkek	Lise	İpekyolu	Rehberlik	29		Fen Edebiyat
Öğretmen	Kadın	İlkokul	Tuşba	Sınıf	20		Eğitim
Öğretmen	Kadın	İlkokul	Tuşba	Rehberlik	2		Eğitim
Öğretmen	Erkek	Lise	Tuşba	Tarih	5		Fen Edebiyat
Toplam							35

Tablo 1’de görüldüğü üzere, çalışmaya katılan öğretmenlerin 10’u kadın, 10’u erkektir. İlkokul kademesinden 10, ortaokuldan dört ve liseden altı

öğretmen ile görüşülmüştür. Öğretmenlerin beşi 1-5 yıl arası, sekizi 6-10 yıl arası ve yedisi 11 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahiptir. Edremit ilçesinden altı, İpekyolu ilçesinden yedi ve Tuşba ilçesinden yedi öğretmen ile görüşme sağlanmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin altısı temel eğitim (okul öncesi ve sınıf öğretmenliği), altısı Türkçe-Sosyal, ikisi Özel Eğitim, ikisi Yabancı Dil, biri Matematik ve üçü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık branşlarına sahiptir. Ayrıca öğretmenlerin 13'ü eğitim fakültesi mezunu olduklarını, yedisi ise fen edebiyat fakültesinden mezun olduklarını belirtmiştir. Okul yöneticilerinin 14'ü erkek, biri kadındır. İlkokul kademesinden dokuz, ortaokuldan dört ve liseden iki okul yöneticisi ile görüşülmüştür. Okul yöneticilerinden üçü 6-10 yıl arası ve 12'si 11 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahiptir. Çalışmaya katılan okul yöneticilerinden 10'u 5-10 yıl arası, ikisi 11-15 yıl arası ve üçü 16 yıl ve üzeri idari deneyime sahiptir. Edremit ilçesinden beş, İpekyolu ilçesinden dört ve Tuşba ilçesinden altı okul yöneticisi ile görüşülmüştür. Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin 12'si sınıf öğretmeni iken geri kalan üç okul yöneticisi Tarih, Beden Eğitimi ve Türkçe branşlarına sahiptir. Ayrıca okul yöneticilerinin tamamı eğitim fakültesinden mezun olduklarını belirtmişlerdir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagojiye ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla, öğretmenlerle ve okul yöneticileri ile yapılacak görüşmelerde kullanılmak için sekiz sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formunda; ilk beş soru öğretmen ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagojiye dair görüşlerini ortaya çıkaracak nitelikte; nasıl bireyler yetiştirilmesi gerektiğine yönelik görüşler, eğitimin rolü-okulun işlevi, sosyal adalet ve eşitlik, eleştirel bilinç ve öğretme-öğrenme ortamına dair görüşlerini ortaya koymaya yöneliktir. Formun devamında öğretmen ve okul yöneticilerinin mevcut eğitim sistemini eleştirel pedagoji bağlamında değerlendirmelerine yönelik ve mevcut eğitim sistemine getirilen önerilerini açığa çıkaracak sorulara yer verilmiştir. Bunların yanı sıra, bazı sorular hakkında daha detaylı bilgi elde etmek amacıyla ek sorular (sondalar) hazırlanmıştır.

Görüşme formundaki soruların amacına uygun olup olmadığını ve anlaşılabilirliğini belirlemek amacıyla Eğitim Bilimleri alanında üç uzmandan görüş alınmıştır. Uzmanlardan gelen dönüt ve öneriler ışığında gerekli düzenlemeler yapılmış, bazı sorulardaki kapsam geçerliği, ifade ve anlaşılabilirlik sorunları giderilmiş ve forma son hali verilmiştir. Görüşme formu EK A'da sunulmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, 2020-2021 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde araştırmacı tarafından belirlenen resmi ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmen ve okul yöneticilerinden elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde öncelikle Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Etik Kurulu Başkanlığı'ndan uygulama onayı alınmış ve Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden resmi izinler alınmıştır. Resmi izinler alındıktan sonra araştırmanın amacı doğrultusunda Van ili Edremit, İpekyolu ve Tuşba ilçelerinde yer alan ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmen ve okul yöneticileri ile gönüllülük esasına dayalı olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Yarı-yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile görüşmeye gönüllü olan 20 öğretmen ve 15 okul yöneticisi ile yüz yüze, telekonferans ya da zoom görüşmesi şeklinde veriler toplanmıştır. Öğretmen ve okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerin 18'i zoom toplantısı, 16'sı yüz yüze ve 1'i ise telefon görüşmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler ortalama 40 dakika sürmüştür. Yapılan görüşmeler katılımcıların da onayı alınarak ses kaydı alınarak gerçekleştirilmiş, daha sonra yazıya aktarılmıştır. Verilerin toplanması işlemi yaklaşık üç ay sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada, görüşmelerden elde edilen verilerin analizi için içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. Betimsel analizde özetlenerek yorumlanan veriler, içerik analizinde derinlemesine bir işleme tabi tutulur ve betimsel analiz ile fark edilemeyen, gözden kaçan kavram ve temalar içerik analizi yolu ile fark edilebilir. İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşabilmektir. Bu amaçla toplanan

veriler önce kavramsallaştırılır. Ortaya çıkan kavramlar mantıklı bir düzenleme ile verileri açıklayan temalar haline getirilir. Betimsel analiz tekniğine göre ise veriler, belirlenen temalara göre analiz edilir ve yorumlanır. Araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar ile veriler yorumlanabilir. Görüşülen kişilerin görüşlerini daha açık ortaya koyabilmek için doğrudan alıntılara da sıklıkla başvurulur. Bu analizde amaç elde edilen verilerin düzenlenerek ve yorumlanarak sunulmasıdır. Bu doğrultuda veriler sistematik bir yolla belirlendikten sonra yapılan betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, sonuca ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada içerik analizine uygun olacak şekilde kodlar çıkarılmıştır. Kodların ortak özellikleri dikkate alınarak uygun temalar altında birleştirilmiştir. Daha sonra betimsel analiz yaklaşımı takip edilerek elde edilen veriler belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanmıştır. Verilerin sunulmasında frekanslardan yararlanılmıştır. Ayrıca, bulguları desteklemek ve öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerini açık bir şekilde yansıtmak için veriler doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Doğrudan alıntıların sunumu için öğretmenlere “Ö1, Ö2, Ö3...” şeklinde, okul yöneticilerine “Y1, Y2, Y3...” şeklinde kod numaraları verilmiştir.

Araştırmada verilerin geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmak için bazı işlemler yapılmıştır. Dış güvenilirliği sağlamak için görüşme formundaki sorular, süreç ve katılımcılar hakkında detaylı bilgi verilmiştir. İç güvenilirliği artırmak için verilerin bir kısmı, bir araştırmacı olmak üzere iki farklı kodlayıcı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen formül ($\text{Güvenilirlik} = \text{fikir birliği} / [\text{fikir birliği} + \text{görüş ayrılığı}]$) kullanılarak yapılan hesaplamalar sonucunda, kodlayıcılar arasındaki uyuşma yüzdesi %95 olarak bulunmuştur. Buna göre kodlamanın yeterince güvenilir olduğu söylenebilir (Miles ve Huberman, 1994). Araştırmada, iç geçerliği artırmak amacıyla verilerin tutarlılığı gözden geçirilmiş, dış geçerliği artırmak için ise araştırmanın yöntemine ilişkin süreçler detaylı olarak açıklanmıştır. Araştırmada verilerin kodlanması ve temalaştırılmasına ilişkin kodlama örneği Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Veri Setine İlişkin Kodlama Örneği

Okul Yöneticisi ve Öğretmen Görüşleri	Tema	Kodlar
<i>"Kendi soruları olan kendi cümleleri olan, kendi tepkileri olan kendi hayalleri olan kişiler yetiştirebilmek için öncelikle birey ortaya çıkarmalıyız. Bireyler olmalı. Bu yüzden eğitim sisteminin eleştirel bilince ve sorgulamaya dayalı bir nitelik kazanması gerektiğini düşünüyorum."</i> (Ö1)	Yetiştirilmesi Gereken Öğrenci Profili	Eleştirel ve özgür düşünebilen, sorgulayan bireyler
<i>"Bizim ülkemiz gibi gelir adaletsizliğinin çok fazla olduğu, makasın çok geniş olduğu toplumlarda bir kere toplumsal eşitsizlik vardır. Öncelikle bunu kabul etmemiz gerekiyor. Görev yaptığımız ilde, görev yaptığımız okullarda onu gördük, yaşadık. Toplumsal eşitsizlik ne yazık ki hala hat safhada yaşanıyor. Velilerimizin gelir durumlarına baktığımız zaman hem dar gelirli hem çok çocuklu ailelerden oluşan profiller olduğunu görüyoruz. Çok çocuklu dar gelirli ailelerin çocukları için eşitsizlik en başından itibaren kendi aileleri içerisinde ve çevrelerinde yaşanıyor. Bu toplumsal eşitsizliği gidermek zorunlu bir şey. Eğer bu giderilmezse insanlara anayasal bir hak olan fırsat ve imkân eşitliğini sağlamamış olacağız. Dolayısıyla anayasanın fırsat ve imkân eşitliği maddesi gereğince bu eşitsizliği ortadan kaldıracak çalışmaların yapılması gerekiyor."</i> (Y1)	Eğitimde sosyal adalet ve eşitlik	Fırsat ve imkân eşitliğini sağlamak
<i>"Sınıf ortamında bence öğretmen her zaman rehber olmalıdır. Yani çocuğa yeni yollar gösterebilecek. Hani çünkü biz artık gerçekten de bilim çağında yaşıyoruz. Herkesin rahatlıkla bilime, işte bilgiye ulaştığı bir çağdayız. Dolayısıyla öğretmenin eski bir sistemlerle tek anlatıcı rolü modelden ziyade ona yol göstereceği, destekleyici konumda olması gerektiğini düşünüyorum. Öğrencinin de aynı şekilde sorgulaması gerektiğini, hani daha çok sorgulayan, daha çok araştıran, bilen, hani tarzında rollerinin olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü dediğim gibi az önce hani bilgi artık her yerde ve çok kolay elimizin altında ulaşılabilir bir durumda. Öğretmen o yüzden burada tamamıyla dediğim gibi yol gösteren olmalı."</i> (Ö13)	Öğretme öğrenme ortamının özellikleri	Öğrenci merkezli olması

Bölüm 4

Bulgular

Araştırmada elde edilen nitel bulgular; yetiştirilmesi gereken öğrenci profili, eğitimin rolü/okulun işlevi, eğitimde sosyal adalet ve eşitlik, öğretme-öğrenme ortamının özellikleri, mevcut eğitim sisteminin eleştirel pedagoji bağlamında değerlendirilmesi ve öneriler olmak üzere altı tema altında kategorize edilmiştir.

Yetiştirilmesi Gereken Öğrenci Profiline İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin görüşleri. Bu temaya ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde, katılımcıların çoğu eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorgulayan (n=10), evrensel, insani değerlere sahip (n=9) ve bilinçli özgür bireyler (n=6) yetiştirmek gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durumlara ilişkin idareci görüşlerinden ön plana çıkanlara aşağıda yer verilmiştir.

“Birey yetiştirmemiz lazım. Yani nasıl birey? Eleştiren, çevresini sorgulayan, anlayan, en azından içinde bulunduğu topluma katkı sunan – her anlamda ama-sadece iş gücü olarak değil de tüm anlamlarda yani tüm yönlerden katkı sağlayan ve en önemlisi ahlaklı bireyler yetiştirmeliyiz.” (Y3)

“Toplumun temelini eğitim oluşturur. İnsan yetiştiriyoruz. İnsanı da bu toplumun hammaddesi gibi düşündüğünüzde, aslında bir fabrikaya girer gibi eğitimde de okulda işlenip bir ürün olarak çıkıyor. Eğer siz bu şekilde insanlar yetiştirirseniz bu da toplumun hem ekonomik anlamda refah seviyesine ulaşmasını hem de aslında etik anlamda, ahlaki anlamda, birçok anlamda seviyesinin artmasını sağlar. Bu noktada da öğrencinin özgür düşünebilmesi ve eleştirel düşünebilmesi, sorgulayabilir bir kişi olması önemli.” (Y5)

“Düşünmeye yönelik eleştirilere açık, kendini geliştirmeye çalışan sürekli okuyan bireyler yetiştirmelidir.” (Y8)

Yukarıdaki okul yöneticilerinin görüşlerinde de belirtildiği üzere, katılımcıların öğrencileri yetiştirmeye yönelik anlayışları, özgür, okuyan, eleştirel düşünen, verileni olduğu gibi kabul etmek yerine sorgulayan, insani değerler ile donatılmış birey bilinci ile yetiştirilmesi yönündedir. Ayrıca bazı yöneticiler yetiştirilmesi gereken öğrenci profilinin çevresine, topluma ve tüm dünyaya faydalı (n=4), kendine yetebilen, mücadeleci (n=4), çağa ayak uydurabilen (n=3) bireyler olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca bir katılımcı yetiştirilmesi gereken öğrenci profilinin devletin temel ilkelerine uygun insan profili olması gerektiği yönünde görüş belirtmiştir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden ön plana çıkanlara aşağıda yer verilmiştir.

“Eğitim sistemi özgür, eleştirel, mücadeleci, kendi ayakları üzerinde durabilen, dünyayı anlayabilen, evrensel niteliklere sahip olabilen, günümüz dünyasına uyum sağlayabilecek niteliklere sahip insanlar yetiştirmeyi amaçlamalıdır. Ama tabi devlet politikaları önemlidir. Devletler kendilerini de yaratırlar, kendilerini okuturlar. Kendi politikaları doğrultusunda insan yetiştirmek isterler.” (Y2)

“Yetiştirilecek olan bireyin sadece kendisi, ailesi ve ülkesi için değil bütün insanlık için yetiştirilmesi gerektiğine inanıyorum. Yetiştirdiğimiz bireyler insan olabilecek. En üst değer insan olduğu ve evrensel değerlerle donatılmış bireyler yetiştirmenin amaçlanması gerektiğine inanıyorum.” (Y10)

“Eğitim sistemi iki amaca yönelik birey yetiştirmeli. Birincisi devletin ihtiyaç duyduğu insan kaynağı, devletin resmi ideolojisi, devletin temel ilkelerini uyan insan profili yetiştirmek olmalı. İkincisi ise toplumun ihtiyaç duyduğu çağın ihtiyaç duyduğu donanım ve ahlaka sahip bireyler yetiştirmektir.” (Y13)

Yukarıdaki okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, çağın gereklerine ayak uydurabilen, yenilikleri takip eden, topluma ve tüm dünyaya çok yönlü katkı sağlayan, kendine yeten ve mücadele edebilen erdemli bireyler yetiştirilmesi gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ayrıca bu görüşlerin gerekçelerini belirten katılımcılar, daha yaşanılır bir dünya yaratmak (n=7), kendini gerçekleştirebilmiş bireylere ulaşabilmek (n=4), değişen dünyaya uyum sağlayabilmek (n=3) ve eğitimin yaşamda karşılığını bulmasını sağlamak (n=2) amacıyla belirtilen özelliklere sahip birey yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Çünkü bireyler her şeyi peşinen kabullenmemeli, sorgulamalı. Hayatı sorgulamalı ve bir şeyi niçin yaptığının bilincinde olmalı. Yoksa o bireyler her şeyi körü körüne kabul eden, sorgulamayan, kendini yetiştiremeyen bireyler olarak karşımıza çıkmış olacaklar. Bunlar ne toplumu yönlendirir ne toplumu geliştirir ne de millete, ülkeye faydaları olur.” (Y7)

“İyi insan, kişilikli bireyler yetiştirmek eğitim sisteminin bir hedefi olmalıdır. Çünkü toplumsal yaşantıların veya toplu yaşama şekillerinin ancak bu şekilde olursa bir arada mutlu ve huzurlu yaşanabileceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bilinçli toplumlar oluşturularak ancak mutlu insanlar oluşabilir. Dolayısıyla bu bilinçli toplumu oluşturmanın yolu da o tür bireyleri yetiştirmekten geçiyor.” (Y1)

“Düşünen, sorgulayan, öğrendiği bilgileri hayatına uygulayabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamalıyız. Çünkü günümüz gençlerine, öğrencilerine baktığımız zaman maalesef direkt ezber bir yöntemle hareket ediyor, sorgulamadan kabul ediyorlar. Öğrendiği bilginin işine nerde yarayacağını çok da sorgulamadan o bilgiyi bir şekilde hayatına adapte etmeye çalışıyor. Maalesef sonrasında da ciddi sıkıntılar yaşanabiliyor ki günümüz sınav sistemlerinde de bunu görüyoruz. Öğrenci yorumlamada ve sorgulamada sıkıntı yaşayarak eğitime devam ettiği için başarısız oluyor hayatta.” (Y4)

Yukarıdaki okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mutlu ve huzurlu bir yaşama, bilinçli bireylerden oluşan refah seviyesi yüksek, gelişmiş bir topluma ulaşabilmek; eğitimin hayatta karşılığının olmasını sağlamak, bütün insanlık yararını gözetken kendini gerçekleştirmiş

bireylere ulaşabilmek için eleştirel düşünme ve sorgulama kabiliyetine sahip, bilinçli ve özgür bireyler yetiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşlerinden yola çıkılarak evrensel değerler ile donatılmış, başkalarının faydasını gözeten, kendini gerçekleştirmiş ve birey olmanın bilincine ulaşabilmiş öğrenciler yetiştirilmesi gerektiği fikrinin ortak algı olduğu söylenebilir.

Öğretmen görüşleri. Bu temaya ilişkin öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, okul yöneticilerinin görüşleri ile büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Yetiştirilmesi gereken öğrenci profiline ilişkin öğretmenlerin tamamına yakını eleştirel ve özgür düşünebilen, sorgulayan bireyler (n=16) ve kendine yetebilen, kendini gerçekleştirmiş bireyler (n=11) yetiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Kendi soruları olan kendi cümleleri olan, kendi tepkileri olan kendi hayalleri olan kişiler yetiştirebilmek için öncelikle birey ortaya çıkarmalıyız. Bireyler olmalı. Bu yüzden eğitim sisteminin eleştirel bilince ve sorgulamaya dayalı bir nitelik kazanması gerektiğini düşünüyorum.” (Ö1)

“Eleştiri ve özgür düşüncenin olmadığı bir yerde fikirlerin çatıştırılmadığı, çarpıştırılmadığı bir yerde gerçekten medeniyet, demokratik değerler üzerine yükselmez görüşü ve ifadesi çerçevesinde bunun yani bu değişim ve toplumun bu dönüşümünün çok ciddi hedefleri olan böyle bir kıymetli, değerli, aziz bir ülke için önemli olduğunu söyleyebiliriz. Yüce ideallerimiz var millet olarak. Yükselmeyi umuyoruz. Bir gayret var. Dönemsel krizler yaşıyoruz. Aynı bir şey ama özümüzde toplum olarak, Anadolu insanı olarak tarihimize baktığımızda, tarih bizim üzerimize büyük sorumluluklar yüklüyor. Ben bu anlamda eğitim sisteminin eleştirel bilince ve eleştirel sorgulama yeteneğine sahip özgür bireyler yetiştirmesi gerektiğini düşünüyorum ve buna sonuna kadar da destek veriyorum.” (Ö14)

“Eleştirel düşünebilen bireyler neye atılırsa atılınsınlar bu çocuklar, neden sorusunu soracaklar kendilerine. Neden sorusunu sorduğu zaman zaten eleştiren, düşünen çocukların da kendilerine öz saygıları olur. Kendilerine karşı saygıları olduğu için her adımda önce kendini düşünür. Ben mutlu olur muyum? Ya da mutlu olabilecek miyim? Bunu düşünen bir birey, mutlu olan bir birey, sağlıklı bir birey demektir. Ve sağlıklı bir birey, sağlıklı bir toplumu oluşturur. Biliyorsun ki bu çarkın dişleri hepsini tamamladığı zaman zaten toplum düzene girmiş olacaktır. O yüzden benim en büyük inancım eleştirel bireyler yetiştirmek.” (Ö15)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar; kişiliği gelişmiş, kendi fikirlerini üretebilen, verileni olduğu gibi almayan, sorgulayan bireyler yetiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Birey bilinci ile yetişen, eleştirebilen, düşünebilen, sorgulayan ve özgür bireyler yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca bazı öğretmenler insani ve evrensel değerlere sahip (n=4), insanlığa hizmet edebilecek, çağa ayak uyduran (n=4) ve sorun çözme becerilerine sahip, bilimsel düşünebilen (n=4) bireyler yetiştirilmesi

gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Çocukların daha çok merak duygusunu geliştiren, araştırmaya yönelten böyle bir sistem olması gerektiğini ben öğretmen olarak düşünüyorum. Eğitim bireyi araştırmaya sevk etmeyi amaçlamalı. Eğitim merak duygusunu hareket ettiren devamlı soru soran devamlı araştıran çocuklar yetiştirmeyi amaçlamalıdır. Ben öyle düşünüyorum. Açıkçası ezberci eğitimden çıkmak için de çocukların kendi kendine öğrenmesine rehberlik edecek şekilde bir eğitim sistemi olmalı ki çocuklar kendi meraklarını giderecek şekilde öğrenmeliler. Yani dayatma ile ya da anlatma ile değil merak ettiğini sorarak merak ettiğini görerek ya da onu uygulayarak öğrenmeli bence.” (Ö2)

“Bence eğitim sistemi daha mutlu erdemli ahlaklı kişilik haklarına saygılı beden ve ruhen daha dengeli ve geniş dünya görüşüne sahip bireyler yetiştirmeli. Şu anki sisteme baktığımızda amacın biraz da akademik başarı olduğunu varsayarak yetişen bireylerin iletişimlerinin daha düşük olduğunu görüyorum. Yani bir öğrenci akademik olarak çok başarılı ama seninle iletişim kuramıyor. Bir derdi olduğunda bu derdi sana anlatamıyor. Ya da kendini ifade edemiyor. Onun için bence akademik başarı kadar kendini ifade etmek sosyallik, iletişim becerileri ya da bir insanın mutlu olması önemli olduğu için daha mutlu bireyler yetiştirmeyi, iletişim becerileri daha yüksek bireyler yetiştirmeyi ya da kendisine sunulan her şeyi kabul etmeden sorgulayabilen bireyler yetiştirmeyi hedeflemeli.” (Ö8)

“Özelde Türkiye'nin ve çevresinin, Orta Doğu'nun ve genelde az önce bahsetmiş olduğum bütün olguları göz önünde bulundurarak insanlığın umudu olabilecek bireyler yetiştirmenin hayalini kurup bu konuda çaba gösterebilmeliyiz diye düşünüyorum. Bütün bireylerimiz bu kazanımları elde edebilecek mi? Hayır. Böyle bir şey mümkün değil. Akademik açıdan da ne kadar programın resmi, örtük program çalışmaları olsa bile eğitim sistemimizin her öğrencinin haliyle doğal olarak buna ulaşamadığını görüyoruz. Burada da böyle olacaktır. Ama biz böyle bir maya ortaya atmış olacağız. Bu maya birilerini de tutacak. Bazılarında tutacak diye düşünüyorum.” (Ö14)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar; merak duygusu ile araştırmaya yönelebilen, bilimsel ve nesnel düşünebilen bireyler yetiştirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Bunun yanında evrensel, insani değerlere sahip daha yaşanılır bir dünya yaratmak için çabalayan, bu yönde insanlığa hizmet eden bireyler yetiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca bu görüşlerin gerekçelerini belirten katılımcılar, bireylerin çok yönlü gelişimini sağlamak (n=9), mutlu bireylerden oluşan yaşanılır bir toplum oluşturmak (n=7) ve hayatta karşılığı olan eğitimi sağlamak (n=6) amacıyla belirtilen özelliklere sahip birey yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Eğitim sistemi eleştirel düşünmeyi beceren, eleştirel düşünmeyi seven bildiklerini ezbere dönüştürmeden bunları yaşam deneyimine dönüştürmeyi amaçlayan bireyler yetiştirilmelidir. Neden sorusu çok geniş kapsamlı bir soru. Neden sorusu; yeni şeyler öğrenebilmek adına eleştirel düşünmeyi becerebilen bir öğrenci yeni bilgi ve deneyimlere açık bir insandır. Bu sebeple eleştirel düşünmeyi beceremeyen öğrenci bilgisini farklı alanlara aktaramaz. Tarihte öğrendiği tarihte kalır, felsefede öğrendiği felsefede kalır. Onu başka alanlara aktarmak onu yaşam

deneyimi haline getirmek onu yaşamda bir ideolojiye bir amaca dönüştürebilmek, eğitimin eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirmeyi hedeflemesinin nedeni budur diye açıklayabilirim.” (Ö1)

“Eğitim sistemi eleştirel düşünebilen kendi başına idare edebilen bireyler yetiştirmelidir. Şu anki eğitim sisteminde daha çok ezbere dayalı bir eğitim sistemi olduğu için buna yönelik çocukları yetiştiremiyoruz işin açıkçası biz de rehber öğretmenler olarak bu konuda çok sıkıntı yaşıyoruz. Daha çok sınav ağırlıklı akademik ağırlıklı gidiyor eğitim sistemimiz. Bunu yanlış buluyoruz genelde. Daha çok çocuğun bireysel gelişimine yönelik bir eğitim sisteminin olması gerektiğini düşünüyorum.” (Ö4)

“Şöyle olduğunu düşünüyorum şu anda zaten artık ülkeden çok artık daha böyle küresel bir köy gibi olduğumuz için herkes tüketiyor. Yani her ülke tüketiyor ve dünyanın kaynakları sınırsız değil. Dünya bize ayak uyduramaz biz Dünya'ya ayak uydurmak zorundayız. Bu sebeple bizim daha geniş düşünmemiz gerekiyor. Çağa ayak uydurabilmek ve dünyanın geleceğini korumak için.” (Ö19)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, çok yönlü bireysel gelişimi sağlayabilmek, mutlu bireylerde oluşan daha yaşanılır bir dünya oluşturmak ve küreselleşen dünyayı korumak için bu yönde bilinç sahibi bireyler yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bireylerin hayata hazırlanması ve okulun yaşam deneyimi haline gelebilmesi için eleştirel ve sorgulayıcı düşünebilen, özgür bireyler yetiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Eğitimin Rolü/Okulun İşlevine ilişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin görüşleri. Bireyin ve toplumun gelişiminde/dönüşümünde eğitimin rolü ve okulun işlevine dair okul yöneticilerinin birçoğu bireyin kendini gerçekleştirme sürecini desteklemek (n=12), bireysel ve toplumsal değişim/gelişimde öncü olmak (n=9) ve bireyi hayata hazırlamak (n=9) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Gerek bireyin gerekse toplumun gelişimi ancak eğitimle sağlanabilir. Eğitim olmadan gelişimin olması dönüşümün de gerçekleşmesi mümkün değil. Sürekli gelişim bütün toplumların hedefidir. Toplumu gelişmiş her bireyin gelişimi de oradan etkilenecektir. Bunda eğitimin rolü olmak zorundadır. Yani kendi haline bırakılamaz. Belli bir plana tabi tutulması, belli bir programının olması, belli bir zamanını süresinin olması gerekiyor. Topluma öncü olacak nitelikte yetiştirilecek bireylerden oluşacak toplum doğru alanda doğru yönde gelişim sağlamış olur. Böylece toplumun varmak istediği yere gitmesi anlamında da toplumsal dönüşüm de bu şekilde eğitimle sağlanmış olur. Okulun işlevi ise bu dönüşümü sağlayacak yerdir. Bu dönüşümü okullarda öğretim programları ile öğretmenlerle ne kadar etkili ve verimli yapabilirsek toplumsal ve bireysel gelişimi o kadar sağlamış olacağız.” (Y1)

“Bireyin kendini gerçekleştirme noktasında biraz önce bahsettiğim noktalarda eğitime ihtiyacı vardır. Eğitim aldıkça birey kendini gerçekleştirir. Kendini gerçekleştiren bir birey de aynı zamanda toplumun gerçekleşmesinde de adım atar. Toplumda iyi bir birey iyi bir toplumu oluşturur. İyi bir toplum da tabi mutlu

gelişmiş huzurlu bir devlettir aslında. Bu noktada bireyin kendini gerçekleştirme anlamında eğitime ihtiyacı var. Toplum da bireylerden oluştuğu için kendini gerçekleştirmiş bireyler de topluma katkı sunacaktır. Toplumun gelişmesine katkı sunacaktır.” (Y5)

“Bence okul öncü olmalıdır. Eğitim de aynı şekilde bireyleri yönlendirmelidir, eğitmelidir. Ve eğitim insanları, bireyleri hayata hazırlamalıdır. Eğer eğitim sistemi, bireyi hayata hazırlamıyorsa o eğitimin çok da faydalı olduğunu düşünemeyiz. Çocuk ya da birey okulda gördüğünü hayatında uygulayabilmelidir. Ya da okulda gördükleri onu hayata hazırlamalıdır.” (Y7)

Yukarıdaki okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, eğitimin bireyin kendini gerçekleştirme sürecini ve çok yönlü gelişimini desteklemesi gerektiğini, bireyin okulda hayata hazırlanması, var olan potansiyelinin geliştirilmesi, bu sayede topluma öncülük edebilecek, bireysel ve toplumsal dönüşüme/gelişime katkı sunabilecek bir işlevinin olması gerektiği yönünde görüş belirtmektedirler. Ayrıca çalışmaya katılan bazı yöneticiler eğitimin, bireyin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak (n=6), bireyin toplumsal ve milli değerleri edinmesini sağlamak (n=4) ve bireyi kontrol altında tutabilmek, disipline edebilmek (n=1) gibi işlevlerinin de olması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Okulu işlevi bir kere klasik söylem ile bireyi hayata hazırlama evresi olarak görünüyor. Bireyi hayata ve topluma hazırlarken öncelikle bireyin özelliklerini, onların ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir rol üstlenmeli, işlevsel olmalı.” (Y9)

“Okul bireyi başıboşluktan kurtarıyor. Bireyi sokaktan kurtarıyor, okul toplumsal ve milli değerleri resmi değerleri bireye aktarabileceğimiz en uygun ortamdır. Bireyi en azından kritik dönemde kontrol altında tuttuğumuz istenilen verileri verebileceğimiz bir ortamdır okul.” (Y13)

“Toplumuna vatanına milletine çevresine faydalı bireyler yetiştirilmesi gerekiyor bence. Olması gereken budur. Topluma faydalı bireyler yetiştirecek, toplumsal ve milli değerleri aktaracak bir eğitim zaten ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacak.” (Y14)

Yukarıdaki okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, eğitimin bireyin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya dönük, bireye sosyalleşme imkânı sunan bir işlevinin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda toplumsal değerlerin aktarılmasının okulun işlevi olarak görüldüğü, bunun toplumsal gelişime de katkı sunacağı fikri vurgulanmaktadır. Bir katılımcının ise okulun bireyi kontrol altında tutan bir ortam olarak belirttiği görülmektedir. Eğitimin ve okulun bireyleri suçtan uzaklaştırdığı, toplumsal değerlerin aktarımı ile istendik şekilde disipline edildiği görüşü vurgulanmıştır.

Öğretmen görüşleri. Okul yöneticilerinin eğitimin rolü/okulun işlevine ilişkin görüşlerine benzer olarak öğretmenlerin birçoğu bireyin kendini gerçekleştirme olanağı sağlamak (n=14) ve bireyin doğasına uygun şekilde bireyi hayata hazırlamak (n=10) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Ben eğitim fakültesine başladığım zaman hep şunu düşünürdüm: Bence okulsuz bir toplum olabilir. Bu bir deneyimlenebilir. Ancak uzaktan eğitim ile beraber bu fikrim tamamen ortadan kalktı, çünkü gerçekten kendi çocuğumun dışında, diğer çocuklara baktığım zaman veya imkânları olan çocukların dışındaki diğer çocuklara baktığım zaman gerçekten okulun, eğitimin bunlar için bir can simidi olduğunu düşünüyorum. Bu günümüz şartları için. Diğer türlü de aslında gerçekten hakkıyla ortaya konulan işte ciddi anlamda özgür bir öğrenme ortamı sağlanırsa çocukların kendini ispat etmek için gerekli donanımlar oluşturulursa bence bireyin kendini gerçekleştirme yolunda eğitim önemli bir adımdır.” (Ö12)

“Okulun, hayatın ta kendisi olması gerektiğini düşünüyorum. İşin gerçeği elimden geldiğince de onu ön plana tutuyorum. Yani benim burada özel eğitim öğrencilerim var biliyorsunuz. Öğrencilerimi düşündüğüm zaman işin öğretim kısmı yani bilim ve bilgi kısmı benim için çok gerilerde. Ben o öğrencileri hayata nasıl alıştırabilirim? Hayata nasıl entegre edebilirim? Onlar hayatta nasıl daha başarılı daha mutlu daha güçlü olabilirler? Hep bunun üzerinde çalışıyorum. Hep bunları ön planda tutuyorum.” (Ö15)

“Okulun açıkçası doğaçlama yerler, doğa ile iç içe yerler olması gerektiğine inanıyorum. Daha özgür, aslında bir okula gidiyormuş gibi değil de yaşamın içindeymişiz gibi hissedilmesi gerektiğine inanıyorum. Dünya üzerinde de şu an çok okul daha çok böyle bizim iş gibi gördüğümüz bir yer. Yani hem kendi öğretmenlik deneyimim olarak böyle öğretmenliğin dışında öğrencilerin de öyle gördüğünü hissediyorum. İşe gidiyormuş gibi bir olaymış ve hani onu gerçekleştirme gerekiyormuş gibi işliyor. Fakat öyle olmamalı. Herkes kendini oraya ait hissetmeli. Yani açıkçası eğitimin buna yönelik bir içeriği olması da gerekiyor. Tabii böyle biraz daha bunun için bir emek verilmesi bir düzenlemenin bir sistemin oturtulması gerekiyormuş gibi hissediyorum.” (Ö16)

“Okula ve eğitime çok ciddi görevler düşüyor. İnsanın şekillendirilmesi anlamında doğayla barışık yaşaması anlamında kendini var etmesi anlamında Maslow’un ihtiyaçları hiyerarşisinde kendini gerçekleştirme düzeyine gelmesine yol vermesi anlamında okul bir yol açıcı yol döşeyici. Okul var olan ideolojiyi zerk etme yeri değil. Bu ideoloji, İslami ideoloji olabilir. marksist ideoloji olabilir. Ne adına olursa olsun okul bir enjekte merkezi değildir. Okul bir ateş yakma merkezidir. Bir alev yakma merkezidir. Sizde olanı daha ileri götürme merkezidir, sizde olanı söndürme, yok etme merkezi değildir. Bu bağlamda okula çok ciddi görevler düşüyor. Ama okulun esas varlık nedeni kendisindeki değerler değil. Çocukta var olan değerleri keşfetmesi ve onun yol onun yolunu açmasıdır. Yoksa çocuğa bir şeyi enjekte etmek değildir.” (Ö17)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, eğitimin rolü ve okulun işlevinin, bireyin kendini gerçekleştirme sürecine destek vermesi ve bireyin doğasına uygun hayatta karşılığı olan bir işleve sahip olması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Katılımcılar eğitimin, özellikle dezavantajlı kesimler için adeta can simidi olması gerektiğini, bireye ihtiyacı olduğu donanımları sunarak kendini gerçekleştirme olanağı tanıması

gerektiğini vurgulamışlardır. Okulun hayatın içinden ve hayatın kendisi olması, bireyin hayatta mutlu ve güçlü olmasını hedeflemesi gerektiği vurgulanmıştır. Okulların özgür ve doğa ile iç içe bir yapıda olması ve öğrenciye aidiyet hissi vermesi gerektiği belirtilmiştir. Okulların var olan yapıyı bireylere aktarma yerleri değil, bireyin ufkunu genişleten ve kendi potansiyelini ortaya çıkarmasına yardımcı olan yerler olması gerektiği, eğitimin değer aktarımı yapmak yerine öğrencide var olan değerleri ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmesi gerektiği yönünde görüş belirtilmiştir. Ayrıca öğretmenler eğitimin eleştirel, insani ve özgür bakış açısı kazandırmak (n=8), bireysel/toplumsal gelişimi desteklemek, öncü olmak (n=7) ve toplumsal değerleri bireye aktarmak (n=2) gibi işlevlerinin de olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Okulun rolü: Sorgulayan, düşünen, okuyan, sanatsal ve estetik zevkleri gelişen, yaşamın sadece barınma ve beslenmeden ibaret olmadığını anlayabilen, insanları çok farklı yönleri ile ele alan sadece ahlaki açıdan değil de yaşanılır bir hayatı sunma noktasında da toplumu dönüştüren bireyler yetiştirmek olmalıdır. Bence eğitimin ya da öğretmenlerin birincil görevi böyle bir birey oluşturma ve toplumu da buna göre dönüştürmedir.” (Ö5)

“Bireyler ve toplumlar sosyal, ekonomik ve kültürel olarak sürekli bir değişim, dönüşüm halindedir. Bireylerin bu değişime ayak uydurabilmesi için de eğitimin, okulun olması şarttır. Okulun, eğitimin katkısıyla insanlar gelişim, dönüşüm gerçekleştirebilir. Öncelikle okul zaten çocuğun okuma yazma öğrendiği, bir meslek sahibi olduğu yer olarak görülür. Bizler, aileler olarak, öğretmenler olarak hep bunu düşünüyoruz. Bunun yanında insani değerler, insanlar arasındaki iletişim, farklı kültürlerle saygı gibi bu tür şeylerin hepsi bir arada olmalı. Bunlar okulun sayesinde olabilecek şeylerdir. Sadece öğretim yeterli değildir bunun yanında farklı kültürleri tanımak, insanlara saygı göstermek, farklı kültürlerle saygı göstermek. Bunların hepsi eğitimin bir amacı olmalı.” (Ö11)

“Ben özellikle toplumsal değerlerin öğretmenler tarafından okulda inşa edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda okulun işlevi öğretmenlerin kişiliği üzerinde değerler eğitimi üzerine olmalıdır. Değerler eğitimi dediğimiz şey her ay bir tema, bir konu belirleyerek gerçekleştirilmez. Öğretmen kişiliğinde, şahsında, karakterinde bunu ortaya koyacak. Velileriyle ilişkisinde, idareyle ilişkisinde, kendi iç dünyasını inşa ederken, kendini geliştirme sürecinde bunları inşa etmiş olacak.” (Ö14)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, eğitimin eleştirel düşünebilen, özgür bir bakış açısına ve insani değerlere sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlaması gerektiğini belirtmişlerdir. Bireysel ve toplumsal gelişimde eğitimin rolünün çok önemli olduğu bireylerin meslek edinme ya da akademik başarı kaygısı gibi durumların dışında evrensel insani değerleri kazanmış olması önemli görülmektedir. Ayrıca iki öğretmenin okulların, toplumsal ve milli değerleri de bireye kazandırma yeri olarak belirtildiği

görülmüştür. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun görüşlerinde de belirtildiği üzere eğitimin, bireye dönük, birey merkezli bir işleve sahip olması, gelişim ve dönüşümde önemli rol üstlenmesi beklendiği görülmektedir.

Eğitimde Sosyal Adalet ve Eşitliği Sağlamaya İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin görüşleri. Bu temaya ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde, katılımcıların tamamı (n=15) okullarda sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanabilmesi için çalışmalar yapılması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bunun gerekçesine ilişkin olarak çalışmaya katılan okul yöneticilerinin neredeyse tamamı fırsat ve imkân eşitliğini sağlamak (n=14) amacıyla çalışmalar yapılması gerektiğini vurgularken birçok katılımcı da var olan uygulamaların yetersiz kalması (n=10) nedeniyle ve ilerlemiş, gelişmiş bir toplum oluşturabilmek (n=6) adına çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Bizim ülkemiz gibi gelir adaletsizliğin çok fazla olduğu, makasın çok geniş olduğu toplumlarda bir kere toplumsal eşitsizlik vardır. Öncelikle bunu kabul etmemiz gerekiyor. Görev yaptığımız ilde, görev yaptığımız okullarda onu gördük, yaşadık. Toplumsal eşitsizlik ne yazık ki hala hat safhada yaşanıyor. Velilerimizin gelir durumlarına baktığımız zaman hem dar gelirli hem çok çocuklu ailelerden oluşan profiller olduğunu görüyoruz. Çok çocuklu dar gelirli ailelerin çocukları için eşitsizlik en başından itibaren kendi aileleri içerisinde ve çevrelerinde yaşanıyor. Bu toplumsal eşitsizliği gidermek zorunlu bir şey. Eğer bu giderilmezse insanlara anayasal bir hak olan fırsat ve imkân eşitliğini sağlamamış olacağız. Dolayısıyla anayasanın fırsat ve imkân eşitliği maddesi gereğince bu eşitsizliği ortadan kaldıracak çalışmaların yapılması gerekiyor.” (Y1)

“Aslında planlara baktığımız zaman gayet güzel uygulamalar düşünülmüş fakat şöyle bir sıkıntı var sahada pek yer bulmuyor. Basit bir örnek vereyim: Evde eğitim öğrencilerimiz oluyor öğretmen bulamıyoruz, özel eğitim öğretmenine ihtiyacımız oluyor bulamadığımız için çoğu zaman sınıf öğretmeni bulamıyoruz. Özel eğitim öğretmeninden eğitim alması gereken bir öğrenciye kalkıp bir branş öğretmeni göndermek zorunda kalabiliyoruz. Bu sadece bir örnek. Sosyo-ekonomik açıdan da maalesef şartlar eşit olmadığından öğrenciler geri kalabiliyor. Evet planlamada düşünülmüş baktığınız zaman milli eğitim temel kanunda olsun yahut işte sene başında yapılan çalışmalarda genelde düşünülüyor ama dediğim gibi maalesef sahada çok da uygulanamıyor. Uygulamada yaşanan eksiklerin giderilmesi için adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik çalışmalara devam etmeliyiz.” (Y4)

“Öncelikle var olan eşitsizliğin giderilebilmesi için çocuğa ilköğretim birinci sınıftan itibaren adaletin, hakkaniyetin, hak ve hukukun önemini vurgulayarak eğitim vermek gerekiyor. Eğer küçük yaştan itibaren bunu çocuğa verirse ileri ki yaşlarda bu toplum da yansır. Toplumsal gelişim ve ilerleme için bu şarttır. Bunun için biz öğretmenlere ve idarecilere çok iş düşüyor. Aynı şekilde anne babalara da çok iş düşüyor. Yani bu sadece okulun yükümlülüğü değil. Bunun için okulun işlevsel olması gerekiyor. Zaten okulu hayattan ayıramayız. Okul hayatın bir parçasıdır. Yani okulla birlikte bir de kanunlarımızda değişiklik olması lazım. Kanunlarımız,

yasalarımız, anayasamız toplumun bütün kesimine aynı şekilde hitap etmesi lazım. Varsa şu anda bir eksiklik bunun giderilmesi lazım. Toplumun her katmanına eşit şekilde davranılması gerektiği ve yasalarda bu şekilde belirtilmesi ve korunması gerektiğini düşünüyorum.” (Y7)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, eğitimde fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmasının toplumsal gelişim ve ilerleme için gerekli olduğunu ve yeterli olmayan uygulamaların güçlendirilmesi gerektiğinden eğitimde sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik çalışmalar yapılması beklendiğini belirtmişlerdir. Sosyal adaleti ya da eşitliği sağlamaya yönelik çalışmaların okullar ile sınırlı kalmaması, yasalar ile toplumsal olarak bunun sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların birkaçı okulların imkân ve şartlarının eşit olmaması (n=5) nedeniyle, bireyi hayata hazırlamak (n=3) ve değişen dünyaya uyum sağlayabilmek (n=2) için okullarda sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Her şeyin okulda olması lazım. Sosyal adalet anlayışının eğitimin geliştirilmesi, insanların adil ve özgürce yetişebilmeleri, bu özgürlük düşüncesine sahip olabilmelerini sağlamak ve değişen dünyaya uyum sağlayabilmek için bunlar eğitimde verilmelidir diye düşünüyorum. Bu eğitim de okullarda olmalıdır. Sonuçta insanların bu eğitimlere ihtiyaçları vardır ve devletin bunu okullarda sağlayabilmesi lazım. Yani birçok insan kendi bakış açısına veya kendi ihtiyaçlarına göre eğitime bakar. Bu doğaldır olması gereken bu aslında. Hani insanın kendi ihtiyaçları doğrultusunda çağın getirdiği şekilde kendi amaçları doğrultusunda bu tür şeyleri istemesi sorgulaması bu tür şeylere katılması gereklidir.” (Y2)

“Bireyi topluma yetiştiren kurum ve süreçler olarak eğitimi ele alırsak bu süreçlerde tabi ki toplumun problemlerini ele almamız lazım. Bu sosyal adalet olur toplumsal eşitsizlikler olur. Bunları çocukların anlayabileceği pedagojik ifadeler ile çocuklara aktarmamız lazım ki çocuğun anlayabileceği çocuğun idrak edebileceği düzeylerde anlatarak çocuğu her yönden hayata hazırlamamız lazım.” Y(3)

“Her okulda bir kere özel eğitim sınıfının olması gerekiyor bence. Bizim okulumuzda şu anda kırk beş kaynaştırma öğrencimiz var ama bizim özel eğitim sınıfımız yok. Bizim sekiz yüz ilkokul öğrencimiz var ama bir engelli rampamız yok. Engelli asansörümüz var ama çalışmıyor. Yani bu şekilde okulların imkânları yetersiz. Eğitim politikalarında buna yer verilse de okullar arasındaki eşitsizlikler sürüyor ve sahadaki uygulamayı da etkiliyor.” (Y9)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, bireyleri hayata hazırlamak, okulların imkân ve şartlarındaki farklılıkları gidermek ve çağa ayak uydurabilmek için okullarda sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik çalışmalar yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Katılımcıların tamamı bireyin çok yönlü olarak hayata hazırlanabilmesi, eğitimin gerçek yaşamda karşılığının olabilmesi ve toplumsal gelişim ve ilerlemeyi

sağlayabilmek, refah düzeyini yükseltebilmek için eğitimde sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Öğretmen görüşleri. Bu temaya ilişkin öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde katılımcıların tamamı (n=20) okullarda sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanabilmesi için çalışmalar yapılması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bunun gerekçesine ilişkin olarak çalışmaya katılan öğretmenlerin birçoğu fırsat ve imkân eşitliğini sağlamak (n=10), ekonomik ve sosyal adaleti sağlamak (n=9) ve bilinçli bireyler yetiştirmek (n=6) şeklinde görüşler belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Şu an zaten eğitimde toplumsal olarak çok büyük bir eşitsizlik var. Pandemi sürecinde bu bir uçuruma döndü resmen. Mesela biz ortanın üstü bir okuluz. Velilerin hem eğitim seviyesi hem maddi ekonomik açısından durumlarına baktığımız zaman ortalamanın üstünde bir okuluz. Mesela bizde çocukların çoğu canlı dersler olsun, kaynak olsun o konuda neredeyse hiç sorun yaşamıyorlar ama bir mahalle okuluna gittiğinizde bu konuda çok büyük sıkıntılar yaşanıyor. Eğitimde çok büyük bir eşitsizlik var her zaman vardı bu süreçte daha da açıldı. Bu eşitsizlikte birinci görev devlete düşüyor. Bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için gerekli sosyal, ekonomik anlamda tüm o bireylere gereken yardımların yapılması gerekiyor öncelikle. Yani herkesi eşit şartlara getirmesi gerekiyor. Mesela nasıl biz Salih Yıldız İlkokulundaki bir öğrenci ile karşıda Süphan İlkokulundaki (komşu mahalle okulu) bir öğrenci nasıl aynı eşit bir sınava giriyorsa, bu sınava hazırlanırken de eşit şartlarda hazırlanmalılar. Onun için bu konuda devlet kendi üzerine düşen bütün görevleri yerine getirmelidir hem ekonomik anlamda hem sosyal anlamda.” (Ö4)

“Okullarda eğitime ulaşım kaynakları eşitlenmelidir. Farklı kesimlerden gelen çocuklar için değişik şartlarda herhangi bir ayrımcılığa fırsat vermemek gerekiyor. Bütün çocukların aynı şartlarda eğitim almasını sağlamak gerek. Bu engelli öğrenciler olabilir ondan sonra farklı dezavantajlı çocuklar olabilir. Ekonomik olarak biraz sıkıntıda olan çocuklar olabilir. Hepsinin eşit şekilde eğitim kaynaklarına ulaşması gerekiyor. Hiçbir farklılık olmaması lazım. Bir de hocam eğitimin kurumsal bir hizmet olarak devlet destekli olması gerektiğini düşünüyorum ben. Öbür taraftan kaynakların adil paylaşılması gerek. Her öğrenci için imkânlar eşitlenmelidir. Okuldaki her öğrenci ister başarılı ister başarısız olsun, çalışan olsun veya olmasın okuldaki kaynaklardan bütün öğrencilerin faydalanması gerektiğini düşünüyorum. Bir de düşük gelirli öğrencilerin kesinlikle eğitime ulaşabilmeleri için farklı çalışmalar yapılmalı. Hem okul yönetimi hem öğretmenler okul aile işbirliği ile eğitim olanaklarına ulaşamayan çocuklar için bir destekleme yapılmalıdır.” (Ö11)

“Adalet kavramı eğer eğitim sisteminin içinde yine aile ve eğitimde okulda öğrenilmezse sonrasında bunu öğrenmek ve bunu yaşamının pek kolay olduğunu düşünmüyorum. Böyle bir anlayışla bilinçli bireyler yetiştirilmez ise çocuklar, sonradan bu kavramları kazanamaz. Ona yabancı bir kavramı yaşamak ve yaşatmak kişi için zor olacaktır. O sebeple tabii ki çalışmaların yapılması gerektiğini düşünüyorum ve inanıyorum.” (Ö19)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, okulların imkân ve şartlarının tüm bireyler için eşitlenmesinden, her bireyin kaynaklara eşit oranda ulaşabilmesine; düşük gelirli bireylerin desteklenmesinden dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar

birçok farklı açıdan fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Eğitimde sosyal adalet ve eşitliği sağlamak için sosyal, toplumsal ve ekonomik adaleti sağlamak ve adalet, eşitlik kavramlarını küçük yaşlardan itibaren içselleştirmiş bilinçli bireyler yetiştirmek gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar, toplumsal gelişim ve dönüşümü sağlamak (n=4) ve evrensel değerler kazandırmak (n=3) için okullarda sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Eğitimin amacı bireyler yetiştirmek olmalı. Peki bu birey nasıl birey olmalı? Sosyal adalet kavramını iç dünyasına yerleştirebilmiş birey olmalı. O yüzden eğitim sınav odaklı olmaktan çıkarılmalı. Eğitimi sınav odaklı olmaktan çıkarmak sosyal adaletin sağlanması noktasında önemli bir adım. Yeni açılımlar sağlayacaktır. Dolayısıyla sınav odaklı eğitim yerini öğrenciyi insan olarak doğaya çevreye içinde yaşadığı dünyaya evrenle barışık başka insanlarla barışık yaşamın sadece kendisine ait olmadığını bilen, bunun farkında olan kişiler yetiştirebilmek için eğitimin sınav odaklı olmaktan çıkarılıp eğitimin insan odaklı, eğitimin doğruluk odaklı, eğitimin sevgi odaklı bir nitelik kazanması sağlanmalıdır.” (Ö1)

“Sosyal adaletin sağlanması önce ekonomi ile sağlanmalıdır. İkinci nokta sosyal dönüşüm. Toplumun sosyal dönüşümü çok geç bir süreçte devam ediyor. Toplum çok geç dönüşebilen bir toplumdur. Yeniliklere çok kapalı bir toplumuz. Yenilikten kastım teknoloji değil. Teknolojiye çok rahat adapte oluyoruz ama teknolojinin sadece dışsal yönü ile ilgileniyoruz. Toplumun temelden dönüşme, temelden demokratik haklara inanma, temelde sosyal haklara inanma, temelde bireylerin özgürleşmesi noktasında bireylerin çok geç dönüştüğünü düşünüyorum. Okullar sosyal adaletin sağlanması noktasında çok önemli bir ayaktır, çünkü sosyal adaletin sağlanması bireylerin bilinçli bir toplum oluşturması ile olur.” (Ö5)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, bireylerin kendileri ve doğa ile barışık, barışçıl, başkalarının faydasını da gözetebilen bireyler olarak yetişebilmeleri için evrensel, insani değerler kazandırmanın sosyal adalet için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Toplumsal değişim ve dönüşümün yüzeysel kalmaması, gerçek anlamda çağa ayak uyduran, medeni bir toplum için bireylerin sosyal adalet ve eşitlik anlayışını içselleştirmiş olmaları önemli görülmektedir.

Öğretme-Öğrenme Ortamının Özelliklerine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin görüşleri. Bu tema, öğretme-öğrenme ortamının özelliklerini ortaya koyması açısından; “disiplin ve otorite” ile “öğretmen ve öğrenci rolleri/etkileşimi” şeklinde iki alt tema halinde kategorize edilmiştir.

Disiplin ve otorite. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde, katılımcıların birbiri ile ilişkili üç görüş etrafında toplandıkları

görülmüştür. Katılımcıların nerdeyse tamamına yakını disiplini özellikle de iç disiplini eğitimde gerekli bulurken sert bir otoritenin eğitimde yerinin olmaması (n=13) gerektiği görüşünü benimsemektedir. Katılımcıların birkaçı disiplini düzeni sağlayan kurallar olarak görmekte ve eğitimde mutlaka olması gerekmekte (n=6) şeklinde yorumlarken birkaçı da otoritenin disiplini sağlayan mekanizma olması (n=6) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Disiplin olmalı ama aşırıya kaçmayacak şekilde. Öğrencilerin özgürlüğünü kısıtlamayacak kesinlikle. Buna bağlı olarak da tabi ki otorite de olmalı yerine göre. Disiplin dediğim zaman aslında öğrencinin kendisi geliyor benim aklıma. Çünkü ben öğretmenlerime hiçbir zaman çocuklara şu davranışı yaptırmayın diye baskı yapmıyorum sadece öğrencilere belli kurallar söyleniyor. Diyoruz ki çocuklar bunları yapmamanız gerekiyor. Bunları kendiniz sağlayacaksınız. Yani söyleyerek değil de davranışı öğrenciye kazandırıp disiplinli olmayı öğrencinin kendisinin öğrenmesini, iç disiplin oluşturmasını sağlamalıyız. Öğrenci kendi rolünü kendi davranışını kendisi sorumluluklarını bildiği zaman disiplin kendiliğinden gelmiş olur. Fakat baskı ile nöbetçi öğretmen ile ya da idare ile değil kendileri sağlamalı.” (Y6)

“Ben disiplini işlerin mevzuata göre, yönetmeliklere göre uygun bir biçimde yapılmasına bağlıyorum ve eğitimde disiplinin, otoritenin olmasını kesinlikle savunuyorum. Bir eğitimcinin işini, idareci öğretmen vesaire diğer üst makamlar bunu layığı ile disiplinli bir biçimde yapması gerektiğini düşünüyorum.” (Y12)

“Disiplin sadece eğitimde değil her alanda olmalı. Ama sert, baskıcı bir anlayış ile değil. Disiplin ile otoriteyi sağlayabilirsiniz zaten. Disiplin de otorite de gereklidir. Disiplin ve otoritenin olmadığı yerde karmaşa başlar.” (Y14)

Yukarıdaki okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar eğitimde disiplini, özellikle de iç disiplini büyük ölçüde gerekli görmektedir. Disiplini, belirlenen kurallara, düzenin sağlanması amacıyla uyulması şeklinde yorumlarken baskıcı, sert bir hiyerarşik sistemin eğitimde yerinin olmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Ayrıca eğitimde otoriteyi gerekli gören yöneticilerin de bunu disipline benzer bir bakış açısı ile yorumladıkları, yine sert bir anlayışın eğitimde yerinin olmaması gerektiğini vurguladıkları görülmektedir.

Öğretmen ve öğrenci rolleri/etkileşimi. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde, öğretmen ve öğrenci rollerine, aralarındaki etkileşime ilişkin katılımcıların çoğu öğrenci merkezli (n=10), koşulsuz kabul, güven ve sevgi ortamına dayanan (n=8) ve birbirini destekleyici etkileşim içinde olması (n=7) gerektiği şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

“Öğretmen öğrenci ilişkisi tamamen öğretmenin yönlendirmesi ve öğrencinin çabası üzerine kurulu olan bir sistem olmalı. Ama tabii şu an olan sistem bu mu o tartışılır. Olması gereken sistem bu. Öğretmen yönlendirici, yol ve yön gösterici bir konumda ve öğrenci ise öğrenmek için çaba sarf eden konumda olması gerektiğini düşünüyorum.” (Y9)

“Öğretmen rol model, öğrenci de yanında pasif dinleyici değil, eleştirel tarzda, bir birey olarak yetiştirilmesi gerekiyor. Öğretmen derse girdiğinde tamamen kitaplara tamamen deftere, tahtaya bağlı kalmadan öğrenciyi de derse katarak, öğrenciyi de yanında taşıyarak süreci yürütmeli. Gerekirse hatta önüne koyacak, öğrenciyi arkadan destekleyecek ve öğrencinin kendi yolunu çizmesine yardımcı olacak bir eğitim anlayışı daha doğru olur bence. Tabii bu bazen her öğrenci de olmayabilir ama genel anlamda böyle olmalı. Öğretmen sınıfta rehber olacak yani eğitimin odağında öğrenci, rehber olarak çevresinde öğretmen, öğrenciyi yönlendirecek şekilde geleceğe hazırlaması daha doğru olur.” (Y11)

“Öğretmen ve öğrencinin birbirine karşı açık daha katılımcı olmaları gerektiğini düşünüyorum. Hatta yani anlayabilecek olan çocukların, konuların öğrenciler ve öğretmen tarafından seçilmesi ders işleyişinin onlar tarafından kararlaştırılması gerektiğine, eğitimin bireyin ihtiyaçlarına yönelik bireyle birlikte yürütülmesi gerektiğine inanıyorum. Hani sınıf içindeki etkinliklerin beraber planlanması noktasında öğrencinin de öğretmenin de beraber çalışması gerektiğine inanıyorum.” (Y10)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, öğretmen-öğrenci rollerine ilişkin öğretmenin rolünü rehber, yol gösterici olmak; öğrencinin rolünü ise aktif katılım ile kendi öğrenme sürecini inşa etmek şeklinde olması gerektiği görüşünü vurgulamışlardır. Eğitimin öznesi öğrenci, nesne konumunda olması gereken de öğretmendir. Katılımcılar öğretmen ve öğrenci arasında koşulsuz kabule, güven ve sevgi ortamına dayanan olumlu bir iletişim olması gerektiğini, karşılıklı etkileşime dayanması, birbirini geliştirerek birlikte öğrenme sağlanması ve bireyin ihtiyaçlarına göre sürecin birlikte yürütülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca bazı yöneticiler, öğretmenlerin özgür öğrenme ortamları sağlaması (n=3), bireyleri potansiyelleri ölçüsünde geliştirmesi (n=2), kendilerinin de sürekli gelişim içinde ve planlı olması (n=3) gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Okul hayatın küçük bir uygulama alanı gibidir. Bu hayattaki uygulama alanını o ortamı sağlayacak en önemli figür aslında öğretmendir. Neden? Çünkü öğretmen hem yaşı gereği hem tecrübesi gereği o ortamı yaşamıştır, teneffüs etmiştir ve bu ortamı modelleyebilme yeteneğine sahiptir. Doğal olarak öğrencilerine az önce ifade ettiğim gibi liderlik yaparak, onlara yol göstererek, onları önlerine çıkabilecek engeller hakkında bilgilendirecek ve onlara özgür öğrenme ortamı yaratacak ve öğrenciler de bu ortamı küçük hallerde yaşayarak topluma ve hayata hazır hale gelmiş olacak. Ben buradaki rol biçme noktasında öğretmeni lider ve rehber; öğrencileri de bu durumu birebir yaşayarak tecrübe eden bireyler olarak görüyorum.” (Y3)

“Öğretmen ise gelişime ve değişime açık olmalıdır. Kırk yıl önceki eğitim sistemi ile eğitim imkânları ile bugünkü nasıl aynı değil ise öğretmen de kırk yıl önceki

öğretmen olamaz. Öğretmen, teknolojiyi kullanabilmeli farklı kaynakları kullanabilmeli. Örnek veriyorum akıllı tahtayı çok çok donanımlı bir şekilde kullanabilmeli, öğrenci ile iletişimi çok iyi ayarlamalı yani kırk yıl önceki öğretmen öğrenciyi sopa ile döverdi ama bugünkü öğretmenin öyle bir davranışın öyle bir düşüncenin içine girmemesi lazım kendisi öğrenciden gelebilecek eleştirilere de açık olmalı, mesleki gelişime açık olmalı, eleştiriye açık olmalı.” (Y13)

“Öğrenci öğretmen rolleri aslında bellidir. Sonuçta yaş itibari ile olsun konum itibari ile olsun bellidir. Öğretmenlerin kendi pozisyonları gereği kendi sınırlarını çizip buna göre hareket etmeleri gerekiyor. Tabi bunu yaparken de insanlar birbirini çok kasmadan insancıl bir ortamda öğrencinin de kendini rahat ifade edebileceği bir ortamı oluşturarak bunu yapmalıdır. Öğretmen bireylerin yeteneklerini geliştirecek öğrenme ortamları sunmalıdır. Karşılıklı iki tarafın da kendi sınırlarını bilerek, kendini bilerek o sınırları aşmadan üstüne düşeni yapması lazım.” (Y15)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, öğretmenin rolünün bireyin potansiyelini geliştirecek ortamlar sunmak, bireyi desteklemek ve ihtiyaç duyduğunda yol göstermek olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte öğretmenlerin de çağa ayak uyduran, eleştiriye ve gelişime açık bireyler olması gerektiğini belirtmektedirler.

Öğretmen görüşleri. Bu tema, “disiplin ve otorite” ile “öğretmen ve öğrenci rolleri/etkileşimi” şeklinde iki alt tema halinde kategorize edilerek aşağıda sunulmuştur.

Disiplin ve otorite. Bu alt temaya ilişkin öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, okul yöneticilerinin görüşlerine benzer olarak katılımcıların tamamına yakını (n=16) eğitimde disiplini gerekli görmekte fakat katı bir otorite anlayışının eğitimde yeri olmaması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Okul yöneticiliği de yaptığım için şöyle söyleyeyim bir yönetici vardır, bir de bekçi vardır. Şimdi Lider mantığı var. Lider olan yol gösterir, baskı ve şiddet uygulamaz, kendi düzenini kurduğu gibi bilimsel metotları uygular ve insanlar da bu düzene uymayı gerekli hissederler. Ama bekçi dediğimiz genelde toplumun çoğunda da olan bir mantıktır bu maalesef. Baskı ve şiddetle işler yürütülür ama hiçbir zaman istenen sonuçlar da alınamaz. Yani otorite boyutu bilgiye dayalı olmalıdır ve o bilgiye dayalı olan yön beraberinde bir sorumluluk anlayışı da getirmeli ve insanlar bunu içselleştirme methodologyyla toplumsal bir bilinç haline getirmelidir. Yani aslında kurumsal bir hiyerarşik düzen de bu otorite baskı yönünde değil, liderlik ve yön gösterme rehberlik boyutuyla vardır olmalıdır ki şu an bizim en büyük eksikimiz bu.” (Ö6)

“Öğretmen sert, katı ve kuralcı bir şekilde otorite sağlayamaz bana kalırsa. İlk başta öğrencilerle sağlıklı bir iletişim kurabilmeli, öğrenciye kendisini sevdirebilmeli. Ancak o şekilde otorite sağlıklı olur, kendisini kabullendirecek onlarla arkadaş gibi olacak, sabırlı ve adaletli olacak ve tabii ki mesleki deneyimi de iyi olacak ki dersin akışını sağlayabilsin. Burada öğrenciye güven verdikten sonra öğretmen hem otoriteyi hem disiplini sağlar ve kurallara uyma da öğrenme de daha kolay gerçekleşir.” (Ö7)

“Ben meslek yaşantımın ilk zamanlarında otorite kavramını gerçekten çok ciddi kullanıyordum. Yani sınıfta itaate dayalı bir süreç gerçekleştiriyordum. Fakat bunun çocuklardaki yansımalarının sadece korkuya dönük olduğunu, zoraki bir sevgi ve saygıyı beraberinde getirdiğini, öğrenilen davranışların, öğrenilen bilgilerin otorite ortadan kalktıktan sonra çocukta da yok olduğunu fark ettim. Ve bu davranışımın için açıkçası bir eğitimci olarak hatalı olduğumu gördüm, bu mesleki gelişim çok önemlidir. Meslek gelişimi içerisinde otorite olmayı ortadan kaldırıp sınıf içi disiplini çocuklarla beraber demokratik bir şekilde uygulamaya başladım. Ve bunun gerçekten dönütlerini de ciddi bir boyutta görüyorum.” (Ö12)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, sert hiyerarşik bir otoritenin eğitimde yeri olmadığını, otoritenin bilgiye dayanması gerektiğini ancak bu şekilde sorumluluk bilincinin gelişeceğini belirtmektedirler. Katılımcılara göre disiplin, toplumsal bir bilinç haline gelmeli, sevgi ve güven ortamı içinde demokratik bir tutum ile sağlanmalıdır. Ayrıca katılımcıların birkaçı disiplin kavramını öğrencinin iç disiplinini sağlamak (n=4) şeklinde yorumlarken çalışmaya katılan iki öğretmen ise disiplin anlayışının çevrenin ihtiyaç ve şartlarına göre değişmesi (n=2) gerektiğini de belirtmiştir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Disiplin mutlaka olmalı ama bu disiplin anlayışı elinde sopayla kapıda bekleyen eski tarz disiplin anlayışı olmamalı. Benim şahsen disiplin anlayışım öğrenci ile kurduğum diyalog üzerine kurulmalıdır. Öğrencileri, öğretmenler iyi tanımalıdır. Disiplin kavramı öğrencinin ailesinin ve öğrencinin yaşadığı ortama göre belirlenmelidir. Her gün evde dayak yiyen bir öğrenciyi sen de okulda döversen bu çocuk için bir ödüldür. Çünkü evde yediği dayanın yanında hiçbir önemi yoktur. Ama hayatında hiç dayak yememiş öğrenciyi döverseniz bu ciddi bir cezadır. Bence disiplin ve otorite öğrenci ile kurulacak diyalog ile alakalıdır. Bir öğrenciyi çok severseniz disiplini sağlamış ve otoriteyi kurmuş olursunuz. Çünkü öğrenci sevildiğini, değer verildiğini hissettiği an zaten otoriteyi sarsacak bir şey yapmıyor. Benim anlayışım bu.” (Ö5)

“Sınıftan sınıfa da değişiyor aslında. Yani okuldan okula da değişiyor, toplumdan topluma da değişiyor hocam. Yani Hatuniye Mahallesi’nde bir süre görev yaptım. Çocuklara sessiz olun demem yetiyordu. Biz o sınıfta daha çok kopuyorduk. Ama iki kilometre yukarıda bir okulda görev yapıyorum. Orada çocuklara susun demenin bir ifadesi yok. Sessiz olur musunuz? Ricasının bir karşılığı yok. Çünkü aile refleksleri buradan beslenmemiş. Ailenin disipline otoriteye bakışı, baskıcı ve şiddete dayalı ve çocuk evinde ne kadar şiddet görmüşse sizin kibarlığınızı o kadar suiistimal ediyor. Ben bu anlamda yani post modern bir tanımlamayla yerden yere değişmesi gerektiğini düşünüyorum.” (Ö14)

“Ben bunlara bir eğitim kavramı olarak bakmıyorum. Ben bunların kendi başlarına herhangi bir yaptırımının olduğunu düşünmüyorum. Disiplin ve otorite, bunlar kişinin kendi içinde var olan şeyler. Yani okuldaki kurallar, toplumsal kurallar, hatta bildiğimiz hukuk kuralları bunların hiçbirisi tek başına herhangi bir sorunu herhangi bir meseleyi çözmek için yeterli değil. Bu tamamen insanın iç disiplini, iç otoritesi ile ilgili bir durum. Yani okuldaki kurallarda mesela bakıyoruz bazı öğrenciler disiplin kuralları ve yahut da otorite dediğimiz kademeler, müdür, müdür yardımcıları veya disiplin kurulları bunlar sadece sorun çıktığında yaptırım bölümünde varlar yani sorunların çözümünde bunlar çok bir işe yarıyor mu? Ne yazık ki yok. Burada disiplin dediğimiz şey kişinin kendisi ile ilgili otorite dediğimiz şey insanın kendi iradesine hâkim olması ile ilgili bir durum diye düşünüyorum eğitimde.” (Ö20)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, kesinlikle baskıcı, sert bir disiplin anlayışını eğitimde uygun görmemekte, disiplin ve otoritenin sağlanması için öğrenci ile kurulacak diyalog temelli bir anlayışın olması gerektiğini belirtmektedirler. Olumsuz çevre koşullarının eğitimde disiplini de olumsuz etkilediği ve bölgesel ya da bireysel farklılıklara göre disiplin anlayışının da değişmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Öğretmen ve öğrenci rolleri/etkileşimi. Bu alt temaya ilişkin öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, öğretmen ve öğrenci rollerine, aralarındaki etkileşime ilişkin katılımcıların çoğu öğrenci merkezli (n=15) ve destekleyici etkileşime, birlikte öğrenmeye dayanması (n=7) gerektiği şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden öne çıkan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

“Öğretmenin, çocuklar deneyimlerken, çocuklar yaparak yaşayarak öğrenirken sadece rehber konumda olmasının, yol gösterici olmasının çocukların onun tecrübesinden faydalanmasının doğru olduğuna inanıyorum. Yani öğretmen kesinlikle ders içerisinde tek otorite olmamalı. Peki şöyle bakayım. Ben öyle miyim? Yani işte gerçekten demokratik bir öğrenme ortamı gerçekleştirebiliyor muyum? Yani çocuğu nesne olmaktan çıkartıp özneleştirebiliyor muyum? İşin açıkçası ortaokulda, özellikle sekizinci sınıflarla çalıştığım için halihazırda girmeleri gereken merkezi biz sınav sistemi var. Bundan kaynaklı çocuk sürecin öznesi konumundan çıkıyor. Öznesi olamıyor. Ama benim meslek anlayışında, öğretmenin daha çok nesne konumunda, öğrencinin ise daha çok özne konumunda olması gerektiği düşüncesi var. Yani öğrencinin deneyimlemesini, yaparak yaşayarak öğrenmesini, sorgulamasını, kavramasını, yani bunu gerçekleştirmesi gerektiğine inanıyorum. Tabii bunu yaparken de çocukların bireysel farklılıklarına göre ortamı da yaratmak gerektiğine inanıyorum.” (Ö12)

“Sınıf ortamında bence öğretmen her zaman rehber olmalıdır. Yani çocuğa yeni yollar gösterebilecek. Hani çünkü biz artık gerçekten de bilim çağında yaşıyoruz. Herkesin rahatlıkla bilime, işte bilgiye ulaştığı bir çağdayız. Dolayısıyla öğretmenin eski bir sistemlerle tek anlatıcı rolü modelden ziyade ona yol göstereceği, destekleyici konumda olması gerektiğini düşünüyorum. Öğrencinin de aynı şekilde sorgulaması gerektiğini, hani daha çok sorgulayan, daha çok araştıran, bilen, hani tarzında rollerinin olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü dediğim gibi az önce hani bilgi artık her yerde ve çok kolay elimizin altında ulaşılabilir bir durumda. Öğretmen o yüzden burada tamamıyla dediğim gibi yol gösteren olmalı.” (Ö13)

“Sugata Mitra, Hindistan'da doğmuş, büyümüş bir makine veya bilgisayar mühendisi. Hindistan hükümeti ve İngiltere hükümeti birlikte yoksul çocukların eğitimiyle ilgili bir proje yarışması açıyor. İngiltere de buna çok büyük bir destek veriyor ve bir proje yarışmasında Sugata Mitra'nın projesini İngiltere hükümeti, Hindistan'la beraber destekleme kararı alıyor. Sugata Mitra'nın deneyi şu: Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi yakınlarında on kilometre mesafede -senin okulun da olabilir Türkiye için bu- elektriğin olmadığı bir köy düşüneceğiz. İnsanların büyük ölçüde cahil olduğu bir köy düşüneceğiz. Muhtarın yanına gidiyorlar, ekiple beraber ve bu ekip muhtara bize bir tane köy duvarı gösterin, boş olsun. Eski bir evin yıkık duvarı sadece duvar var. Hemen duvarı oyuyorlar ve bilgisayar monitörlerini yerleştiriyorlar. O köye şimdiye kadar hiç bilgisayar gelmemiş. O köydeki insanların büyük çoğunluğu cahil aynı zamanda. Onlerine de bir şekilde bir tahtanın üzerine

klavyeleri yerleştiriyorlar. Ertesi gün çocuklar kalkıyorlar. Bir bakıyorlar ki ekranlar var ve klavyeler var. Ortada bunu öğretecek öğretmen yok. Yanlış hatırlamıyorsam iki ya da üç ayın sonunda köyün bütün çocukları bilgisayar kullanabilecek durumdadılar ve içlerinde program yapma denemesi olan çocuklar var. Söylediği şey şu özet olarak benim anladığım: Öğretmenler geri öğrenciler ileri! Öğretmen kolaylaştırıcı olacak. Yol yol açıcı olacak. Var olan cevheri ortaya çıkarıcı olacak. Ateşi yakan değil ateşin yakılmasına ortam sağlayan olanak sağlayan bir enstrüman olacak. O bir senfoninin içerisindeki bir ateşleyici bir tetikleyici olacak öğretmen. Yoksa ona otur, dur, kalkma. Böyle bir bu eğitim modeli artık dünyada yok, bitti bu. Böyle bir modelde insan yetiştiremeyiz. Yetiştirsek de bu insanlardan ne katma değer üretebilirsin, ne Cumhuriyet üretebilirsin, ne liberalizm üretebilirsin, hiçbir şey üretemezsin.” (Ö17)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, öğrenci merkezli bir eğitimden bahsetmektedir. Eğitim sürecinde öğretmen ve öğrencinin birlikte öğrenmesi ve öğrencinin aktif öğretmenin ise rehber, yol gösterici konumda olması gerektiği görüşünü vurgulamışlardır. Eğitimin merkezinde özne olarak öğrenciyi, nesne olarak ise öğretmeni gördükleri; etkileşimli ve destekleyici bir öğrenme ortamını doğru bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bazı öğretmenler öğretmen ve öğrenci arasında sevgi, güven ve saygı bağına dayanan güçlü bir iletişim olması (n=5) ve öğretmenlerin de sürekli gelişim içinde olması (n=3) gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden öne çıkan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

“Bence öğretmen de öğrenci de eğitim sisteminin içerisinde öğrenmeye açık bireyler olmalı, yani bir öğretmen kendini son noktaya geldiğinde, öğretmen pozisyonuna geldiğinde öğrenmeye, gelişime kapatmamalı ki karşısındaki bireye de bunu öğretmeli. Bence öğretmen ile öğrenci arasında iki yönlü iletişime açık gelişime açık bir güçlü bir iletişim olması gerekiyor. Yani öğretmen tabii ki de otorite değil rehber olacak bir rehberliği olacak bir önderliği olmak zorunda ama bunu otorite ile değil de rehberlikle ve kendisi de öğrenciden öğrenmeye açık bir şekilde sağlayabilir diye düşünüyorum. Bence iletişim bu şekilde olmalı.” (Ö8)

“Öğretmen bir rehber olmalı bence. Öğrencinin her daim yanında, ona önce bir yol gösteren, ondan sonra onu destekleyen ve cesaretlendiren kişi olmalı bence. Önce kendisini gösterecek, bir yolunu açacak, bilgilerini verecek. Ondan sonra öğrenci yaparken de yanında olup onu destekleyecek, yüreklendirecek ve takıldığı durumlarda ona destek sağlayacak kişi olmalı diye düşünüyorum. Öğrenci de sürekli öğretmenle iletişimde olan, öğretmenden kopmayan, öğretmenden korkmayan ve öğretmenin yanında olmak isteyen kişiler olması gerektiğini düşünüyorum. Öğretmeninden uzak olan çocukların ben eğitimden çok da faydalandığını düşünmüyorum açıkçası. Öğretmenine yakın olanlar, öğretmenini seven çocukların eğitimde daha başarılı olduğunu düşünüyorum ki mesela kendimizden örnek verecek olursak, hani ben şu dersi severdim ya da bu derste başarılıyım diye öğretmenimi çok severdim deriz hep. Hani o yüzden öğretmeni sevmek, öğrenci açısından çok önemli. O da öğretmenle öğrenci arasındaki bağım, kuvvetli olmasından geçiyor, kaynaklanıyor.” (Ö10)

Yukarıda öğretmenlerin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, öğretmen ve öğrenci arasında güçlü bir aidiyet duygusu, güven ve karşılıklı saygı olması gerektiğini bu yolla öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda ve

etkileşim içinde güçlü bir iletişim kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin kendini geliştiren bireyler yetiştirebilmesi için kendilerinin de gelişime ve eleştiriye açık olması gerektiği vurgulanmıştır.

Mevcut Eğitim Sisteminin Eleştirel Pedagoji Bağlamında Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Bu tema, katılımcıların mevcut eğitim sistemini eleştirel pedagoji bağlamında değerlendirmesi açısından; “yetiştirilen öğrenci profili”, “eğitimin rolü/okulun işlevi”, “eğitimde sosyal adalet ve eşitlik” ve “öğretme-öğrenme ortamının özellikleri” olmak üzere dört alt tema halinde kategorize edilmiştir.

Yetiştirilen öğrenci profiline ilişkin bulgular.

Okul yöneticilerinin görüşleri. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde, yetiştirilmesi gereken öğrenci profili açısından değerlendirmelerinde istenen özelliklere sahip olamayan bireyler yetiştirdiği yönünde görüşler elde edilmiştir. Katılımcıların birçoğu eleştirmeyen, sorgulamayan, özgürleşemeyen bireyler (n=11), sadece akademik olarak tek yönlü gelişen bireyler (n=11) ve niteliksiz, yeterli donanıma sahip olmayan bireyler (n=6) yetiştirdiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Eleştirel bilinç bizim için maalesef tehlikeli bir durum gibi gösteriliyor. Eleştiren, sorgulayan bireyler de maalesef ki sıkıntılı görünüyor. Ne zaman bir şeyleri sorgulamaya başlarsanız hayır bunu böyle yapamazsın, bu böyle zaten gibi tepkilerle karşılaşsınız. Çocuklara verecek cevaplarımız bile yok aslında bu konuda bile problem yaşıyoruz. Çünkü biz bu şekilde yetişmediğimiz için doğal olarak çocuklarımızı, öğrencilerimizi yetiştirirken de bu konuda sorunlar yaşıyoruz. Çünkü o kalıplardan biz de geçtik ve aynı kalıplara çocukları da yerleştirmeye çalışıyoruz. Hatta bir karikatür vardı. Öğretmenin kafası bir dikdörtgen şeklinde; çocukların kafası üçgen, daire, öğretmenin yanına geliyor öğretmen hepsini dikdörtgene dönüştürüyor. Bu bizim şu anki mevcut eğitim sistemimizde ve tüm dünya için de en büyük sorunumuz bu. Çünkü şu anki güç odakları bizim iktidar diye ifade ettiklerimiz bütün dünya için bakıyorum ben bu olaya eleştiren ve sorgulayan bireyler istemezler çünkü mevcut koltuklarından olma kaygısı bunu engeller. Bu nedenle eğitim sistemlerinin de buna müsaade ettiğini düşünüyorum.” (Y3)

“Biz aslında eğitimde buluş yapmalıyız. Ben ilkokulda ortaokulda okurken resim, müzik, beden derslerinde matematik, fen bilimleri ve Türkçe anlatıyorlardı. Evet, o derslerde de başarılı oldum ama ben belki beden eğitimi bölümünde okumak istiyordum, belki resim yapmak ya da müzik çalmak istiyordum. Biz sürekli akademik başarıya önem veriyoruz. Bireylerin çok yönlü gelişimine engel oluyoruz. Yani kendi alanına çocuğu yönlendirmek gerekir. Her dersin her işin önemli olduğunu vermeliyiz. Herkes memur olmak zorunda değil herkes öğretmen olmak zorunda değil.” (Y8)

“Bizim eğitim, öğretim sistemimizde yetişen birey yani abartılı demeyelim ama yarı robot. Yarı insan, yarı robot maalesef. Üniversite dönemine kadar. Hatta üniversiteyi bitirdikten sonraya kadar da öyle yetişiyorlar. Çünkü biz eğitim sistemimiz eleştiriye de yön veriyor, demokratik yöntemlere yön veriyor desek de her dersin sonunda çocuklarımızı ölçmeye dönük işler yapıyoruz. Çocuklar tamamen üniversite bitirdikten sonra biraz kendi görüşlerini, kendi fikirlerini, kendi araştırmalarına aktarıyorlar. Bizim öğrettirdiğimiz robotluğun dışına çıkıp biraz eğitime katkı sağlayabiliyorlar. Fakat o seviyeye kadar istenen donanıma sahip olamıyorlar. Onun için diyorum bu eğitim sistemi sınavlardan dolayı buna olanak tanımıyor.” (Y11)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, eleştirel düşünme ve sorgulama yeteneğini kazanamamış, özgür düşünemeyen, sınava odaklı eğitimin yol açtığı birçok yanlış uygulama nedeni ile sadece akademik başarının önemsendiği ve bireylerin tek yönlü olarak gelişim gösterdiklerini, çok yönlü geliştirilemeyen bireylerin de nitelsiz kaldığını vurgulamışlardır. Ayrıca bazı yöneticiler mevcut sistemde tüketim odaklı, gelişime kapalı bireyler (n=5), çağa ayak uyduramayan mutsuz bireyler (n=2), gelecek ve iş kaygısı taşıyan bireyler (n=2) yetiştirdiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların sadece ikisi eskiye göre daha özgür bireyler yetiştirdiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Eğitim, toplum, birey, devlet iç içedir. Birbirleriyle bağlantılıdır. Devletin bunları insanlara anlatabilmesi, hissettirebilmesi lazım. Bu koşulları sağlayabilmesi lazım. Gerçekten bunları yapması lazım. Devlet eğitim için masraf yapmıyor mu her şeyi yapıyor bütün mali şeyleri yapıyor. Kesinlikle yapmıştır yapmaktadır ama acaba bu ihtiyaçları bu söylediğimiz şeyleri karşılıyor mu? İnsanların beklentilerini ihtiyaçlarını karşılıyor mu karşılamıyor mu? Bu noktada eleştiriyoruz. Eğitim sisteminin normal ekonomik hayatla teknolojik gelişmelerle de sosyal hayatla Dünya şartlarıyla çok uyumlu olmadığını düşünüyorum. Hani bu tür insanları yetiştirmekten çok devletin kafasında aklında bazı şeyler var şartlar var o şartlara göre insan yetiştirmeyi amaçlıyor.” (Y2)

“Yetişen bireyler hayatı sorgulamayan, topluma ve çevresine örnek olmayan, üretmeyen, yeni bir şey ortaya koymayan bir nesil olmuş durumda. Sıfırdan bir şey üretmeyen, çevresinde daha önceki modelleri taklit eden kendisi ortaya özgün bir ürün koyamayan bireyler ortaya çıktığı için toplumumuz da maalesef ilerlememiş oluyor ve bizlerde geride kalmış oluyoruz. Maalesef şu an kendimizi çok ilerde zannediyoruz ama dünya medeniyetleriyle karşılaştırdığımızda biz gerçekten gerideyiz. Ben en azından öyle düşünüyorum. Ve benim gibi düşünen insan sayısının da çok fazla olduğunu düşünüyorum.” (Y7)

“Eğitim sistemine giren malzeme çocuk, öğrencidir çıkan malzeme okulu bitiren öğrencidir. Okulu bitiren öğrencilerin çok da beklentiyi, ihtiyacı karşıladığı kanaatinde değilim. Bunun da çok geniş sebepleri var. Nedir? Mesela ekonomik sebepler en basitinden birçok insanda şu düşünce var ben üniversiteyi bitirip de ne yapacağım ya da kişi istemediği bölümde okuyor başka seçeneği de yok bitirsem de zaten sevmiyorum diyor. İş bulamayacağım diyor. Gelecek kaygısı içinde öğrencilerimiz.” (Y13)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mevcut sistemde yetişen bireylerin üretimden uzak sadece tüketen nesiller olarak ilerlediğini, eğitim sisteminin ekonomi, teknoloji ya da toplumsal ilerleyişe ayak uyduramadığını, çağı yakalayamadığını ve bireylerin ekonomik kaygılar ile sistemden çıktığını vurgulamaktadırlar. Buradan hareketle toplumsal birçok faktörün eğitim üzerinde etkili olduğu, eğitimin bu faktörlerden ayrı değerlendirilmediği görülmektedir.

Öğretmen görüşleri. Bu alt temaya ilişkin öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, yetiştirilmesi gereken öğrenci profiline ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerine paralel olarak öğretmenlerin değerlendirmelerinin olumsuz yönde olduğu görülmüştür. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu düşünme ve eleştiri yeteneğine sahip olmayan bireyler (n=14), otoriteye itaat eden, sorgulamayan ve özgürleşememiş bireyler (n=11) ile yeterli donanıma sahip olmayan, niteliksiz bireyler (n=11) yetiştiği şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Sistem bir müfredat dâhilinde ilerlediği için öğretmen arkadaşlarımdan gördüğümüzü söyleyeyim size, sürekli bir konu yetiştirme, sürekli bir sınava hazırlama telaşı var. Ha yetişti ha yetişmedi, çocuk hangi ara kendine eleştirel baksın konuya dahil olsun! Bir tartışma ortamı olması lazım bunun için de bir sohbet ortamı olması lazım. Bununla ilgili bir dersi yok. Bununla ilgili bir müfredat yok. Öğretmen aktarıyor çocuk alıyor. Bu şekilde ilerliyor derslerin içeriği. Çocuk neyi eleştirecek neyini sorgulayacak? Bir ortam yok. Müfredatı yetiştirmeye çalışan bir öğretmen, kendini sınava adapte etmiş bir öğrenci var. Bu yüzden müfredatın ya da eğitim sisteminin buna uygun olduğunu eleştirel düşünmeye fırsat sağladığını, eleştirebilen bireyler yetiştiğini düşünmüyorum.” (Ö3)

“Özgür düşünen bireyler, farklı düşünen bireyler demektir. Farklı düşünen birey de toplumun ilerlemesi yeni ufuklara açılması demektir. Herkesin aynı düşündüğü bir toplumda, herkes aynı pencereden bakar ve toplum hep aynı yerde sayar. Ama farklı düşünceler farklı bilinç getirir. Ve farklı bilinç de toplumun daha güzel, daha yaşanılabilir bir yer olmasını sağlar. Fakat mevcut sistemin, toplumsal eşitlik anlamında ya da kendini ifade etme, özgürlük anlamında bireyleri daha çok devlete uyum sağlayan, sorgulamayan bireyler yetiştirmiş olduğunu düşünüyorum.” (Ö13)

“Düşünce denilen şey böyle uçsuz bucaksız gibidir ya hani ne düşüneceğini bilemez halde çıkman gerekir aslında. Hayallerin geniş olmalı ama bizde daha çok pasifleşmiş bir anlamda çıkıyormuşsun gibi. Artık istekleri ve düşünceleri benzer oluyor bireylerin. Aslında çok klasik bir hayata dönüşüyor gibi geliyor bana. Daha yaratıcı, özgür zihinler olarak değil birbirine benzeyen kalıplara girmiş bireylere dönüşüyoruz. Bireysel anlamda vardır tabii mutlaka onları da çok şeye düşürmek istemiyorum boşa düşürmek istemiyorum ama mevcut sistem öyle gibi geliyor. Bir kalıbımız oluyor işin sonunda.” (Ö16)

“Bizim çağımızda eğitimde, kitaplarda geçen sözcük sayısı bugünün iki katından fazla iken bugün çok yetersiz. Türkiye’de basılan kitap sayısına bakmamız gerekiyor. Türkiye’de okul kitaplarının içerisindeki sözcük sayısına bakmamız gerekiyor. Kaç sözcükle birey eğitiyoruz? Bunu bir Finlandiya’yla, bunu bir Güney Kore’yle, yani dünyada eğitim alanında bir yere gelmiş olan Kuzey Baltık ülkeleriyle

İsveç’le, Norveç’le karşılaştırmalıyız. Acaba onlar çocuklarına dördüncü sınıfa geldiğinde veya beşinci sınıfa geldiğinde kaç tane Fince kelime öğretiler? Kaç tane İsveççe öğretiler? Biz kaç tane Türkçe sözcük öğrettik? Bu parçaları sağlamadan nitelikli bireyler yetiştiremezsiniz. On dokuzuncu yüzyılın binalarında yirminci yüzyılın öğretmenleriyle yirmi birinci yüzyılın çocuklarını yetiştiremezsiniz.”
(Ö17)

Yukarıda öğretmenlerin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, yoğun bir program ve sınav sistemi gibi birçok farklı konunun düşünme becerilerini geliştirmenin önünde engel yarattığını, eleştirmeyen, sorgulamayan, verilen olduğu gibi kabul eden, dolayısıyla özgürleşme sürecini tamamlamadan eğitimden çıkan bireyler yetiştiğine dair görüş belirtmişlerdir. Otoriteye itaat eden ve sorgulamadan uyum sağlayan bireyler yetiştiğini vurgulamışlardır. Katılımcılar, bireylerin dil ve sözcük dağarcığından, okuma ve anlama düzeylerine kadar birçok boyutta yetersiz olduğunu, üretmediğini ve pasifleştiklerini, yeterli donanıma sahip olamadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bazı öğretmenler mevcut sistemde tek yönlü sadece akademik olarak gelişim gösteren (n=9), ekonomik kaygıları yüksek (n=6) ve çağın gereklerinden, insani değerlerden uzak bireyler (n=5) yetiştiğini belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Öğrenciyi yönlendirmek, merak duygusunu aşlamak çocuğun bizim yaş grubumuz için. Hani beyin odalarını açıyorsun. Çocuk isterse alır. Ama beyin odalarına çocuğun tek odadan bir bilgi girişini sağlamaya çalışıyorsun. E çocukta sadece o bilgiyle almak istemiyor. Ama veriyorsun. Almak istemiyor. Veriyorsun. Açık söylemek gerekirse at gözlüğüyle bakıyormuş gibi yetişiyor. Ve öyle mezun oluyor.”
(Ö2)

“Burada da ekonomi devreye giriyor. Ben kendimden de örnek vereceğim. Liseyi bitirdiğim zaman yani benim isteğimin dışında acaba nerede para kazanabilirim? Düşüncesine girdim. Çünkü sonuçta ailede gördüğümüz baskı ya da çevrenin etkisi bunu yaratıyor. Yani sen para kazanabilecek bir işe girebilecek misin? E tabii ki bizim sorununuzun büyük bir kısmı ekonomik. Mesela kendimi değerlendiriyorum. Ben öyle çok zengin bir ailede büyümedim. Ama benim ailem çok fakir de değildi. Orta halli bir aileydi. Ona rağmen yine kaygılarım hep vardı. Acaba ekonomik özgürlüğümü kazanabilecek miyim? Para kazanabileceğim bir iş bulabilecek miyim? E tabii işin içine ekonomik kaygılar, girince sen isteklerin ya da ummak istediğin hayallerin devre dışı kalıyor.” (Ö15)

“Özellikle para hırsı var insanlarda. Daha çok zengin olayım, daha çok para kazanayım. Benim evim olsun, üç evim olsun, dört evim olsun, iki arabam olsun. Araba alıyor, diyor ben arabamı aldım, bunun modelini yükseltiyim. Hani insanlığa katkı anlamında bireysel düşünüyoruz herkes hepimiz kendimiz için düşünüyoruz. Topluma bir katkımız olsun. Ben bunu kendim için yaptım. Bunu da başkası için yapayım. O da rahat yaşasın. Ona da bir katkım olsun bu düşüncesinde eksiklik var toplum olarak. Hepimizde var bu. İnsanlığa herhangi bir katkısı olmayan ben merkezli bireyler yetiştiriyoruz.” (Ö11)

Yukarıda öğretmenlerin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mevcut sistemde yetişen bireylerin sadece akademik başarıya odaklı tek yönlü

yetiştirdiğini bu nedenle gelişime kapalı ve kalıplara sıkışık kaldıklarını, iş ve gelecek kaygıları nedeniyle kendi gelişimlerine ve toplumsal gelişime, insanlığa faydalı olamadıklarını, çağın gerisinde kaldıklarını vurgulamışlardır. Buradan hareketle yaşadığı çevreye, dünyaya faydalı bireyler yetiştirmek noktasında mevcut sistemin eksikleri olduğu belirtilmektedir.

Eğitimin rolü/okulun işlevine ilişkin bulgular.

Okul yöneticilerinin görüşleri. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde katılımcıların, mevcut eğitim sisteminde eğitimin rolü ve okulun işlevi hakkında değerlendirmelerinin büyük bir çoğunluğunun olumsuz yönde olduğu görülmüştür. Katılımcıların birçoğu eğitim sisteminin demokratik olmadığı (n=11), bireyin özgürleşme sürecine yeterli ölçüde katkı sağlayamadığı (n=11) ve tek yönlü akademik başarıya odaklı bir anlayışı benimsediği (n=10) yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Çok küçük demokratikleşme örnekleri veriyoruz. Sınıf başkanını seçme gibi basit düzeyde bunu sunuyoruz. Çocuklar demokratikleşmeyi sadece sandıkta oy kullanmak zannediyorlar. Hak ve özgürlükler noktasında başka bireylere saygı duyma noktasında maalesef bu konuda da iyi değiliz. Eşitlik noktasında ise aslında buna da çok katkı sağladığımız söylenemez. Yine söylediğimiz gibi gerçek yaşamda karşılığını alamadığımız bir kavram. Kadın erkek cinsiyet ayrımcılığını yaşıyoruz en basitinden. Irk ayrımcılığını yaşıyoruz, bu noktada engelli bireylere yönelik sıkıntılarımız var. Yani aslında bu noktaların hepsine baktığımız zaman bu noktada da çok iyi olduğumuz söylenemez. Sosyal adaleti sağlama noktasında yani çok da böyle eğitimi suçlayamam ama bu noktada da maalesef iyi değiliz açıkçası.” (Y3)

“Sorgulamadan, düşünmeden kabul eden öğrencilerden bahsettiğimiz için öğrencinin özgürleşme sürecine ilişkin maalesef çok da bu kazanımları elde ettiğini düşünmüyorum. Belki yaşı vermiş olduğu bir durumdur bu ama çocuklar daha çok lise çağından sonra bu kazanımları elde ediyorlar gibi geliyor bana. Bu çağda daha çok hep bir bağımlılık hissi var. Burada tabi ailenin de katkısı var yine aileye değinmiş olacağım. Kendi bulunduğumuz kurum açısından düşünecek olursak maalesef şu an mevcut sistemin tam olarak özgür bireyler yetiştirdiğini, bu konuda çok başarılı olduğunu söyleyemeyeceğim. Kesinlikle tek başına eğitim sistemimiz bunu sağlayamıyor. Çok faktörlü olduğunu düşünüyorum. Tek başına eğitim sisteminin öğrenciyi özgürleştirebileceğine inanmıyorum.” (Y4)

“Bir öğrenciyi gerçekten eğitim müfredatı ile sınırlı tutarsanız ben öğrencinin yeteneklerinin ortaya çıkacağını düşünmüyorum. Sadece müfredat ile sadece ders yapalım dediğiniz zaman ben öğrencinin yeteneklerinin gelişeceğini, öğrencinin kendini ifade edebileceği bir ortam oluşacağını düşünmüyorum. Dolayısıyla çok boyutlu bakmak lazım. Eğitimi biraz müfredat dışında da çıkarmamız lazım. Bireylerin özgürleşebilecekleri, kendilerini rahat ifade edebilecekleri geniş ortamlar yaratmamız lazım.” (Y12)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, eğitim sisteminin demokratikleşmeye yeterli katkıyı sağlayamadığını,

bu konuda yapılan etkinliklerin yeterli kalmadığını belirtmişlerdir. Bireyin öğretim programının dışına çıkarılmadan sadece akademik başarıya odaklı bir eğitim ile özgürleştirilemeyeceğini, bireyin özgürleşme sürecine destek olmak için sorgulama ve eleştirel bilincin kazandırılması gerektiğini fakat bu yönlerin mevcut eğitimde yeterli görülmediğini vurgulamaktadırlar. Ayrıca bazı okul yöneticileri eğitimin rolü/okulun işlevine dair çağa ayak uyduramayan bir eğitim sistemi olması (n=5), eğitimin hayatta karşılık bulamaması (n=4), eğitimde bilimsel düşünce ve nesnelliğin yetersiz kalması (n=3) ve eğitim politikalarının dönemin hâkim siyasi görüşü çerçevesinde şekillendiği (n=3) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan birkaç okul yöneticisi ise eğitim sistemimizin gelişmekte olduğunu fakat henüz istenen ölçüde yeterli olmadığını (n=3) vurgulamışlardır. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Eğitim sistemleri şekillenirken, modellenirken bu ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştiriliyor. Hiçbir zaman bireyin ihtiyacı nedir diye çok da dikkate alınmıyor. Sadece bu bizim ülkemize has olan bir şey de değil. Birçok ülkede bu yapılıyor. Belki birkaç sayabileceğimiz ülke bunu aşmış durumda. Biz de zaten onları model almaya çalışıyoruz ama alamıyoruz keşke alabilsek. Altyapı olmadan, oluşturmada onları model almaya çalışıyoruz. Mevcut sistem dediğim gibi itaat eden, otoriteye saygı gösteren, mevcut verilen müfredatı empoze edilen müfredatı almaya çalışan öğrenci yetiştirmeye çalışıyor. Görünen o.” (Y5)

“Mevcut eğitim sistemimizde toplumun gelişimine ve dönüştürülmesine katkısının çok az olduğunu düşünüyorum. Çünkü okulda verdiğimiz eğitimin okul dışında uygulanabilirliği, hayatta bir karşılığı -çocuklar açısından söylüyorum ben bunu biraz eksik kalıyor gibi. Çünkü öğrencinin dâhil olduğu toplum ile verdiğimiz müfredat arasında yeri geliyor bakın her zaman demiyorum yeri geliyor uçurumlar meydana gelebiliyor. Bu nedenle çok da iyi görmüyorum orta bir seviyede görüyorum dediğim gibi yani öğrencinin yaptığı etkinlik faaliyet ile yaşadığı toplum arasındaki açıklıktan dolayı diyorum ben.” (Y9)

“Sorgulamayan, merak etmeyen, eleştirmeyen ve en önemlisi itaat eden bireyler ile çağa ayak uydurmak mümkün olmuyor. Mevcut sistem toplumsal yenilik ve değişimlere öncülük ediyor ama geriye doğru. İleriye doğru çağın şartlarına uygun değil. Geriye doğru bir dönüşten söz edebilirim şu anda. Var olan eğitim sistemimizin şu anda bu durumda olduğunu söyleyebilirim.” (Y10)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mevcut eğitim sisteminin değişime ve dönüşüme öncülük etmediğini, çağı yakalayamadığını; bireylerin eğitimlerini tamamladıktan sonra içinde yaşadıkları toplum ile eğitimi bağdaştıramadıkları dolayısıyla eğitimin hayatta karşılığını bulamadığını belirtmişlerdir. Eğitim sistemlerinin bireyin ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi gerekirken ülkelerin politik amaçları doğrultusunda şekillendiği vurgulanmıştır. Katılımcıların, mevcut eğitim sistemini

işlevsel bulmadığı ve bireyin ihtiyaçlarını karşılamaya, toplumu geliştirmeye yönelik olmadığı görüşünde birleştikleri görülmüştür.

Öğretmen görüşleri. Bu alt temaya ilişkin öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde katılımcıların, okul yöneticilerinin görüşlerine benzer olarak mevcut eğitim sisteminde eğitimin rolü ve okulun işlevi hakkında değerlendirmelerinin büyük bir çoğunluğunun olumsuz yönde olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin neredeyse tamamı eğitimin demokratikleşme bilincini yeterince veremediğini (n=19), bireyin özgürleşme sürecine katkı sunamadığını (n=19) ve ezbere, sınava yönelik tek yönlü eğitim anlayışının bireyin çok yönlü gelişimini engellediği (n=15) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Sistemimiz bence bireyin özgürleşmesine yönelik çalışmalar yapıyor ama belli bir yerde tıkanık kalıyor. Evet fikir ve niyet var. Evet, istek var. O niyetle çıkılıyor yola ama o yolun sonunda o amaca ulaşamıyor. Kökeninde, hedefinde başlangıcında o niyetlerle başlanıyor. Doğru olanın o olduğu söyleniyor. Doğru yapılması gereken bunlar, bunlardır deniliyor ama bir şekilde farklı bir şey oluyor ki sistemde bizi engelliyor ve çıkışta amaca ulaşamıyoruz. Bu tıkanıklık bazı ve öğretmenlerin hâlen yeni sisteme adapte olamayışından kaynaklı olabilir ya da bu eğitim sisteminin sınav sistemine dayalı olmasından olabilir. Derslik sayısının yetersizliği, teknolojik yetersizliklerde olabilir. Çocuklardaki imkân eşitliğinin sağlanamaması gibi bu tür sebeplerden dolayı bir şekilde bu çark bozuluyor ve çocuklar arasında dengesizlik oluyor. Sınava bağlı kalıyorlar. Yani bir özel okulda okuyan öğrenci sonucu görebiliyor açıkçası. Çünkü öğretmende bu niyet var. Bu niyetle başlıyor ve eğitimde öğrenci sayısı az, imkânlar yeterli, teknolojik yeterlilik var ve çocuk doğru sonuca da çok rahat bir şekilde ulaşabiliyor.” (Ö10)

“Kendini özgürce ifade edebilen anne babanın çocuğu da özgürce ifade edebilir. Kendini özgürce ifade edebilen bir öğretmenin öğrencileri de aynı şekilde kendini özgürce ifade edebilir. Yani sınıf aslında onun güvenli ortamı olmalı ki çocuk özgürce kendini ifade edebilsin. Bu çok ütöpik. Bunu belirteyim öncelikle. Bence çok çok ütöpik bir şey. Toplumsal olarak da öyle. Eğitim politikası olarak da öyle. Özgür bireyler istemiyoruz. Özgür bireyler yetiştiği zaman sistemin sarsılacağını düşünüyoruz. Bunun için de hiçbir eğitim politikamızı özgür birey üzerine oluşturmadık. Ben kendi deneyimlerim şunu gösterdi: Evet çocukları o demokratik ortamı oluşturuyorum. Çocuklarla birlikte bazı şeyleri her ikimiz aynı anda, hepimiz aynı anda öğreniyoruz. Onlar çok rahatlıkla sınıf içerisinde beni de eleştirebiliyorlar. Mesela otoriteyi eleştirebiliyorlar. Bu önemli bir şeydir. Karşılıklı. Böyle olabileceğini düşünüyorum.” (Ö12)

“Bizimki lise kademesi olduğu için demokrasi dersimiz var ama çocuklar için çok bir şey ifade etmiyor. Onlar için o ders iki kredi ve sınavının da basit olacağı bir ders. Ne yazık ki diyorum sosyal bilimler anlamında ülkemizde çok büyük bir sıkıntı var yani içerisinde matematik olmayan herhangi bir bölüm herhangi bir disiplin onlar için çok bir şey ifade etmiyor. Bu demokrasi dediğimiz şey de ne yazık ki soyut bir kavram. Ama herkesin günlük hayatında çok sık kullandığı demokrasi gibi insan hakları gibi bunlar okullarda cümle içerisinde geçen ama ne yazık ki pratiğinde öğrencinin içerisine tam olarak sinmeyen, içselleştirilemeyen kavram olarak düşünüyorum ben. Uygulamada karşılığı yok öğrenciler de bu konuda çok şartların da demokratik olduğunu düşünmüyorlar kendileri açısından. Okul kültürü açısından da yine özellikle kız öğrenciler erkekler kadar şanslı olmadıklarını ve yahut

öğrencilerin bir kısmı yine batıdaki öğrenciler kadar uygun şartlar içerisinde yarışmadıklarından bahsediyorlar. Yani genel olarak demokratik bir sistemimiz yok maalesef.” (Ö20)

Yukarıda öğretmenlerin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mevcut eğitim sisteminin bireylerin demokratik bilinç oluşturmaya yeterli ölçüde katkı sunmadığını, ezbere, sınava odaklı, sadece akademik başarıya odaklanmış eğitim anlayışının bireyleri ve eğitimcileri pasifleştirdiğini, gelişimlerine ve özgürleşme sürecine engel olduğunu vurgulamışlardır. Sistemin genel anlayışında özgür bireyler yetiştirme kaygısı taşımadığını bu nedenle eğitim içeriklerinin ve uygulamaların eksik kaldığını belirtmişlerdir. Ayrıca bazı öğretmenler eğitimin hayatta karşılığının ve işlevselliğinin olmadığını (n=7) dile getirmişlerdir. Buna karşılık eğitim sistemini gelişim içinde gören, nitelikli bulan birkaç öğretmen (n=3) de olumlu yönde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Türkiye'ye baktığımızda mesela geçen sene 2019'a baktım. Uluslararası makalelerde Amerika, İngiltere, Fransa gibi Çin'i de saymıyorum yani gelişmiş böyle ülkelerden yani değil on yirmi, otuz kat gerideyiz. Peki kaç tane üniversitemiz var? İki yüze yakın üniversite olmasına rağmen bilimsel makale konusunda dünyada çok çok gerilerdeyiz. Bu da ne demek? Bu yenilik ve değişime pek de öncülük etmeyen niteliksiz bir eğitim sistemimiz olduğunu gösteriyor bu bence.” (Ö9)

“Her ne olursa olsun şu an okul okumuş bir öğrenciyle hiç okula gitmemiş bir öğrenci arasında düşündüğümüzde dağlar kadar fark vardır. Yani bu demek oluyor ki okul her türlü yardımcı oluyor bize. Yani bir bakış açıları değişiyor, okula gelen öğrencilerin ya da sosyal alanda iletişim kurmalarında çok büyük zenginlikler katabiliyor okul. Demek ki okul da eğitim sistemimiz de bazı şeyleri verebiliyor. Yani her tür her şekilde öğrencilere belli özellikleri kazandırabiliyoruz.” (Ö15)

“Öğrencinin düşünmesine, doğruyu bulmasına, yaşamasına, yapmasına fırsat vermiyoruz. Bu bir deneyi izletmek gibi bir şey aslında, deney videosu açıp öğrenciye onu izletiyoruz ve buna bir deney diyoruz gibi bir durum var aslında. Böyle olduğumda da biz öğrenciden sadece daha çok soru çözmesini daha çok net yapmasını bekliyoruz. Ne yazık ki böyle olunca da öğrencinin sadece ama sadece okuldaki sorularla ilgili çözümleri oluyor ama bunu dış dünyada veya okuldan sonraki hayatında uygulayabileceği herhangi biri alan kalmıyor.” (Ö20)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mevcut eğitim sisteminin yeterli niteliklere sahip olamadığını, eğitimin değişim ve dönüşüme, gelişime kapalı bir yapıda ilerlediğini belirtmişlerdir. Eğitimin sadece bilgi aktarımı ile sınırlı kaldığını, bunun bireyi pasifleştirdiğini ve öğrenilenlerin hayata aktarılmasını engellediğini vurgulamışlardır. Genel olarak öğretmenler eğitim sistemine dair değerlendirmelerinde, var olan bazı olumlu örnekler dışında bireyin gelişimini yeterli ölçüde destekleyemediğini ve bireyin ihtiyaçlarına karşılık veremediğini dile getirmişlerdir.

Eğitimde sosyal adalet ve eşitliği sağlamaya ilişkin bulgular.

Okul yöneticilerinin görüşleri. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde katılımcıların, neredeyse tamamı, mevcut sistemde fırsat ve imkân eşitliğini sağlayamamak (n=13) yönünde görüş belirtmiştir. Katılımcıların birçoğu var olan bazı uygulama ve politikaların pratikte yetersiz kalma (n=10), okulların eşit şartlara sahip olmama (n=6) ve eğitimin dışında kalan yaşamın birçok alanında da gelişim ve toplumsal bilincin eksik olma (n=5) durumları nedeniyle mevcut sistemde sosyal adalet ve eşitliğin yeterli ölçüde sağlanamadığına yönelik görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Maalesef çok fazla imkânsızlıklar var. Sınıfta ya da öğretmenin yetişme tarzında. Ya da okullarda birçok yerde engelliler için merdivenler, giriş kapısı bile yok. Yani adaleti sağlama noktasında bunların çok fazla dikkate alındığını ben düşünmüyorum. Ama ilerde gitgide gelişeceğini ve daha iyiye gideceğini de düşünüyorum. Bazen bu öğretmenden de kaynaklanıyor bazen de idareden kaynaklanıyor. Dediğim gibi eğer idare başta okul müdürü kendisinden başlayıp açık olursa bence öğretmen de açık bulamadığı zaman ortam sakin huzurlu olacak. Çünkü öğretmen bilecek ki okul müdürü kendisinden başlayarak herkese eşit davranıyor ve ötekileştirme olsun ayrımcılık olsun, taraf tutma olsun bunların olmadığı bilecek ve herkese eşit olacak.” (Y8)

“En güzel örneğini biz zaten son bir iki yıl içerisinde yaşadık. Uzaktan eğitim, pandemi döneminde çok basit örneğini söylemek gerekirse köy okulları ile merkezi okulları kıyasladığımız zaman veya eğitimde geri planda kalmış bölge okulları ile iyi düzeyde olan bölge okullarını karşılaştırdığımız zaman hep şunu gördük sağlam bir alt yapı yok. Hep fırsat eşitliğidir eğitimde hedeflenen ama onu sağlayamadığımızı gördük. Çünkü bir idareci olarak ben her gün şunu gördüm hemen hemen her gün bizim internetimiz yok, teknolojik olarak elimizde imkân yok. Dolayısıyla öğrencilerimiz uzaktan eğitime katılamıyorlar. Bu da bize neyi gösteriyor? Bir fırsat eşitliğini gerçekten halen sosyal adaleti sağlayamamışız.” (Y12)

“Yani eğitim politikaları belki kâğıt üzerinde çok güzel dört dörtlük ama iş uygulamaya gelince özellikle dezavantajlı bireyler için yetersiz kalıyor. Birtakım çalışmalar alt yapısı hazırlanmış çalışmalar var elbette ki ama bunun dezavantajlı bir bölgede yaşayan bir bireye tam anlamıyla ulaştığını düşünmüyorum. Her ne kadar altyapısı olsa bile bazı kesimlere hiç hitap etmiyor, ulaşamıyor. Belki ulaşsa da bunu uygulatacak, yönlendirecek insanlar ve ortam bulamadığı için yine dezavantajlı konumda kalmaya devam ediyor.” (Y15)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, engelli bireyler için okulların şartlarının yeterli olmamasından, öğretmen yetiştirme sistemine; eğitim politikalarının pratikte yetersiz kalmasından, uzaktan eğitimde yaşanan ekonomik yetersizliklere kadar birçok farklı bağlama değinerek eğitimde fırsat ve imkân eşitliğinin, adaletin sağlanamadığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmen görüşleri. Okul yöneticilerinin görüşlerine benzer olarak bu alt temaya ilişkin öğretmenlerin neredeyse tamamı, mevcut sistemde fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanamadığı (n=17) yönünde görüş belirtmiştir. Katılımcılar özellikle dezavantajlı olan bireyler ve kesimlerin eğitimdeki problemlerine ve var olan eşitsizliklerin mevcut sistemde sosyal adalete engel olduğunu vurgulamışlardır. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Evet yer vermeye çalışıyor dezavantajlı bireyleri de dâhil etmeye çalışıyor sistem fakat yetersiz kalıyor. Herkesi katmalı dediğim gibi burada maksimum düzeyde bir verim almaya çalışmalı herkesten aynı oranda aynı şartlarda. Bu anlamda eşitliğin sağlanamadığını düşünüyorum.” (Ö3)

“Engelliler çok büyük sorunlar yaşıyor. Okulların fiziksel şartları bedensel engelli öğrenciler için hiç uygun değil. Neredeyse uygun olan okul yok gibi bir şey. Diğer türlü engelleri olan öğrenciler okullarda dışlanıyorlar hem diğer veliler hem de öğretmenler tarafından. Birçok okul idaresi mesela raporlu öğrenciyi kaydetmek istemiyor. Onların öyle bir hakkı var mesela engelli öğrenci raporu varsa istediği okula kayıt yapabilir ama birçok okul İdaresi bunu kabul etmiyor. Yine sosyal ekonomik koşulları düşük mahallelerde yaşayan çocuklar eğitimden birçok konuda geride kalıyor. Ne bileyim kaynaklar olsun diğer ihtiyaçları olsun birçoğu karşılanmıyor. Belki bir yıl boyunca aynı kıyafet ile çocuk gidip geliyor hiçbir ek kaynağı olmuyor ve diğer çocukların bir sürü kaynağı olan dershaneye giden özel ders alan çocuklarla aynı sınava giriyorlar. Eğitim sistemi sosyal adalet, eşitlik gibi konulara duyarlı değil maalesef.” (Ö4)

“Öncelikle görev yaptığım bölge olarak dezavantaj olarak baktığımda ekonomik durumu iyi olmayan öğrencileri gözlemliyorum ve bunlara herhangi bir şey yapıyor mu? Herhangi bir materyal desteği sağlıyor mu? Çok çok kısıtlı bir seviyede ya da sağlanıyorsa da kıyafet sağlıyor, bot sağlıyor. Ama bu öğrencilere derste kullanabilecekleri materyaller sağlanmıyor ya da onların eğitimine katkı sağlayacak okulla ilgili herhangi bir eğitim materyali sağlanmıyor.” (Ö8)

“Eğitim sisteminin içinde var olan fırsat eşitsizliğinden sıkça bahsediyorduk. Ki bu işte eğitimin özelleştirilmesiyle aslında çok daha derinleşen bir süreçtir. Yani özel okul sisteminin ortaya konması kişilerin parayla eğitime ulaşabilmesi yeterli gelir düzeyine sahip olmayan çocukların bu imkânlardan faydalanamaması burada ciddi bir eşitsizliğin olduğunu gösteriyordu. Ancak pandemiyle beraber aslında toplumsal olarak tam bir adaletsizlik tam bir eşitsizlik ortaya çıktı. Yani şöyle örnek verebilirim mesela bir sokaktaki, bölgedeki işte birazcık daha ekonomik anlamda daha iyi olan okullarda derse katılımlar çok iyi iken yani çevrimiçi derslerde çok çok iyi iken bizim okullarımızda işte birazcık daha kenar mahalle okulları sosyal ekonomik olarak zayıflar. Otuz kişilik sınıftan üç kişisi, iki kişi bazen bir kişi derse katıldı, geriye kalan çocukların tamamı bu eğitim sürecinden uzak kaldı. Fakat maalesef uzak kalan çocuk da çevrimiçi derse katılan çocuk da yani eğitime ulaşabilen çocuk gibi aynı sınavlara tabi tutuldu. Hatta işte merkezi sınavlara girip işte uygun liselere yerleşmeye çalıştı. Bu tamamen bir eşitsizliktir. Bunun dışında gerçekten az önce de bahsettiğim gibi çocuk işçiliği inanılmaz derecede arttı. Geçenlerde bir çarşıda dolanırken şeyi fark ettim: Uzun süredir ilk kez bu kadar çok çocuk işçiye denk geldim gerçekten aşırı derecede fazla. Bu da işte okuldaki eğitime ulaşamayan fırsat eşitliğinden faydalanmayan çocukların düşmüş olduğu durumdur. Öte taraftan az önce de söylediğim gibi maddi olarak da birçok çocuk standartların çok altında. Çevrimiçi derslere ulaşabilmesi için teknolojik alt yapıya ihtiyacı var. Yani bunun interneti var, telefonu var, tableti var. Bazı ailelerde beş altı tane çocuk eğitim öğretim süreci içerisindeyken bazılarında sadece bir tane

telefon var. Mesela bu bir eşitsizliktir. Bunun gibi sürecin daha da derinleştiği, üst düzeye ulaşan bir eşitsizlik görüyoruz.” (Ö12)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mülteci öğrencilerin dil sorunlarından, engelli bireyler için koşulların yetersiz olmasına; sosyo-ekonomik koşulları düşük kesimlerin eğitimden yeterince ve adil bir şekilde faydalanamamasından, işçi çocuklara ve uzaktan eğitim sürecindeki olumsuzluklara kadar birçok bağlamda eğitimde fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanamadığını belirtmişlerdir. Bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan ve herkese eşit olanaklar sunan bir sistemin gerçekleştirilemediğini vurgulamışlardır. Ayrıca katılımcılar, var olan bazı uygulama ve politikaların pratikte yetersiz kaldığını (n=8), okulların imkân ve donanımlarının eşit olmadığını (n=6), bireysel farklardan doğan birçok farklılığın eşitsizlikler yarattığını (n=6) ve eğitimin dışında kalan yaşamın birçok alanında da gelişim ve toplumsal bilincin eksik olduğunu (n=4) da vurgulamışlardır. Birkaç öğretmen ise eğitimde sosyal adaletin ve eşitliğin sağlandığı (n=3) yönünde olumlu görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Aslında düşünülen politikalar var tümüyle inkâr edemeyiz. Aslında topluma yön çizen eğitimidir, yapılan politikalar ve uygulamalardır ve şu anda hazırlanan kitaplara baktığım zaman Talim Terbiye Kurulu'nun iyi işler yaptığını görebiliyoruz. 2018'den sonra yapılan programlarda bunlara dönük adımlar var. Sosyal bilimler derslerinin programlarında da bu var toplumların devinimi dediğimiz, değişim ve dönüşüme yönelik, düşünme becerilerine yönelik atılımlarla ilgili programlar da yapıldı. Fakat bunu uygulayabilecek öğretmenlerin altyapılarının sağlanması gerekiyor. Yok değil yine diyorum var mevcut programlarda. 2018 yılında değiştirilen programlarda buna çok önem veriliyor ve bu bilinçle yetiştirilen yeni nesil öğretmenlerimizde ben bunu görebiliyorum. Bu konu ile ilgili eğitim alan öğretmenlerimiz de bu var. Fakat biraz kuşaklar arası farklılıklar da var eğitim sisteminde. Bence özellikle eğitim alanında bir reforma ihtiyacımız var, öğretmen meslek kanunu getirilirse bence bununla ilgili iyi adımlar atılabilecek.” (Ö6)

“Eğitim modelimiz de manastır ve kilise tarzı okullarda eğitim veriyoruz. Yani zorunlu okullaşmanın başladığı süreçten beri birkaç katlı okullar. Kiliselerde sıralar var, sınıfta da sıralar var. Ruhpanların masaları var, bizim de masalarımız var. Ruhbanlar eskiden yüksekteydi. Bizim öğretmenlerimizin masası da yüksekte. Bilirsiniz belki bazı okullarda bizim okullarımız da öyleydi mesela. Lisede, ilkokulda hatırlıyorum. Hep anlattıcıdır. Eğitim sistemimiz de buna yönelik. Bazı ülkeler bunun dışına çıkıyorlar. Nüfusları az olan, gelişmiş olanlar. Balık çiftliğinde sınıflar var. Futbol sahasında ondan sonra arenalarda sınıflar var.” (Ö14)

“Eskiye oranla bence baya geliştiğini düşünüyorum. Şu açıdan baktığımızda mesela, eğitim durumu maddi durumu çok da iyi olmayan öğrenciler için dershaneye gidemedikleri için örnek veriyorum hafta sonu destekleme kursları açıldığı için çok öğrenci bunlara katılabilir. Bu sosyal adaleti sağlamak adına yapılan bir çalışmadır. Bence iyi bir çalışmadır. Yani eğer öğrenci almak isterse oradan da alabilir dershaneye gitmek yerine. Ya da özel eğitimi çocuklar için diyecek olursak artık daha yaygınlaştığını düşünüyorum özel eğitim okullarının,

uygulama okullarının yaygınlaştığını düşünüyorum. Daha iyi konumda olduğunu düşünüyorum.” (Ö19)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mevcut sistemde var olan birçok olumlu politikanın uygulamada bireysel çabalar ile sınırlı kaldığını, çağdaş yaklaşımlar ile yetişen eğitim uygulayıcıların çabaları ile sınırlı kaldığını belirtmişlerdir. Okulların imkân ve donanımlarının bireylerin ihtiyacını karşılamakta, bireyi yetiştirmekte yetersiz kaldığını ve okullar arası eşitsizliklerin adaletsizliğe neden olduğunu vurgulamışlardır. Sosyal adalet ve eşitliğin sağlanmasında eğitimin tek başına yeterli kalamadığını, toplumsal bilinçteki eksikliklerin eğitimde bu anlayışların yerleşmesini de engellediğini belirtmişlerdir.

Öğretme-öğrenme ortamının özelliklerine ilişkin bulgular.

Okul yöneticilerinin görüşleri. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde katılımcıların birçoğu öğretme-öğrenme ortamlarına ilişkin; öğretmen merkezli (n=12), etkileşimin yetersiz ve bireysel çabalar ile sınırlı kaldığı (n=11) ve öğretmen ile öğrencinin birlikte öğrenemediği (n=8) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Yani aslında mevcut sistemde bir benzetme ile gidecek olursak öğretmen radyo istasyonu çocuklar da radyo gibi. Öğretmen ile aynı istasyonu tutturabilenler istediklerini alabiliyorlar fakat öğretmenle aynı frekansı tutturamayanlarda sadece cızırtı çıkıyor ve bu da bizim başarısız diye tanımladığımız öğrencilere dönüşüyor. Bu şekilde tanımlayabiliriz aslında en açıklayacak en çok ortaya koyacak şu anki öğretmen öğrenci modellemelerini bu şekilde yapabiliriz aslında rol tanımlamalarını.” (Y3)

“Şu anki durumda öğretmen aktaran, öğrenci alan konumdadır. Öğrenci alan pasif konumdadır. Gerçekten de öyle olduğunu düşünüyorum. Bunun değişmesi gerektiğini düşünüyorum. Öğrencileri bir nebze de olsa merkeze alırsak, öğrencilerin görüşlerini fikirlerini alırsak tabii bir ölçü çerçevesinde daha faydalı olur. Tam anlamıyla birlikte etkileşim içinde öğrenemiyorlar çünkü öğretmen daha çok aktiftir, merkezdendir. Öğrenci şu an merkezde değil, çoğunluk bazında düşünüldüğümüzde.” (Y7)

“Şimdi eğitim sektörümüzün yani genel anlamda çerçeve programında yayınladığı haliyle öğrenci merkezine dayalı eğitim sektörü olduğu söylenir. Öğrenci merkezli eğitim sistemimiz var ama ben şunu söyleyebilirim bu kesinlikle öğretmenden öğretmene değişiklik gösteriyor. Evet programımız bir, hepimiz bu program çerçevesinde ilerliyoruz ama öğretmenlerimizin de derse girdikten sonra nasıl bir eğitim modeli, nasıl bir anlatım tarzı benimsediği önemli. Bunu bazı öğretmenlerimiz çok iyi yapıyor. Merkeze öğrenciyi alıyor. Bazı öğretmenlerimizin maalesef anlatım tarzı dediğimiz düz anlatım tarzıyla ilerliyorlar. Bunu onun için şöyle bir genel bir cevap vereyim: Öğretmenden öğretmene değişebilir. Kendini geliştirmesi, geliştirilmesi için dünya görüşüyle birlikte ders anlatması, dersi kullanması, materyali kullanması değişim yaratıyor.” (Y11)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mevcut eğitim sisteminde öğretmenin aktaran, öğrencinin pasif alıcı konumda olduğunu, öğretmenin otorite olarak algılandığını ve sürekli bilgi aktarımı yapılan bir ortamda etkileşimin ve birlikte öğrenmeyi inşa etmenin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Öğrenciyi merkeze alan ve aktif konumda olmasını sağlayan eğitimcilerin sınırlı olduğu ve bunun bireysel çabalara bağlı kaldığı vurgulanmıştır. Katılımcıların ikisi ise öğretmen ve öğrencinin birlikte öğrenebildiği ve aralarında etkileşimin sağlanabildiği (n=2) yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

“Öğrenciyi konuşmaya teşvik eden, öğrenciyi soru sormaya, kendini ifade etmeye teşvik eden bir ilişki var. Yani artık öğretmen eli sopalı gelmiyor. On yıl öncesi ya da yirmi yıl öncesi gibi eli sopalı gezmiyor ya da çocuk ödevini yapmadığı için sıra dayacağına çekmiyor ve öğretmen öğrencinin kendisini ifade edebilmesi için elinden geleni yapıyor. Çeşitli ödevler veriyor, çeşitli araştırmalar veriyor. Yeri gelince mesela çocuklar ödevi için gelip bize sorular soruyorlar çünkü ödevin konusu odur araştırmaya yönelik ödevler veriyorlar ve bu çocuğun özgürlüğüne katkıda bulunuyor.” (Y13)

“Hocam şu andaki düzende öğretmen otoriter değil bence. Öğretmenlerimiz artık gerçekten olması gereken rehber konumunda. Öğrenciler pasif değil bence artık aktif konumda istediği gibi katılım sağlayabiliyor bu sistemde. Mevcut eğitim sistemi bireyin özgürlüğüne de katkı sağlıyor. Öğrenci açık ve rahat bir şekilde kendini ifade edebiliyor ve yine bana göre öğretmen ve öğrenci eskiye göre düşündüğümüz zaman birlikte öğrenebiliyor. Bunu çok net görüyorum hocam yani öğrenci aktif, pasif değil bence.” (Y14)

Yukarıda verilen iki okul idarecisinin görüşleri incelendiğinde geçmiş yıllara göre eğitim sisteminin daha öğrenci merkezli olduğu vurgusu görülmektedir. Fakat katılımcıların çoğu kalabalık sınıflar, yoğun öğretim programı, katı hiyerarşik bir düzen ve okulların fiziksel yapısı gibi birçok faktörden ötürü öğretmen ve öğrencinin etkileşimde olamadığı sadece tek yönlü bilgi aktarımına dayanan öğrenme ortamları olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmen görüşleri. Bu alt temaya ilişkin öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, okul yöneticilerinin görüşleri ile büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Öğretmenlerin birçoğu öğretme-öğrenme ortamlarının öğretmen merkezli (n=16) olduğunu ve öğretmen-öğrenci etkileşiminin yetersiz ve birlikte öğrenmenin bireysel çabalara bağlı kaldığını (n=13) belirtmişlerdir. Katılımcıların yarısı ise öğretmen niteliklerinin yetersiz olduğunu (n=10) dile getirmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“İdareci arkadaşlara bakıyorum ya da bir öğretmen arkadaşına bakıyorum ya da bazen kendime bakıyorum. Sürekli sorunlar ya da sorun çözmek yerine sorun

yaratabilir ya da bir şeyi iyileştirmek yerine daha da kötüye götürebilir. Yani bir inisiyatif alıp bir şey daha iyi bir yere götüren çok az insan oluyor. Bu da şu demek oluyor. Gerçekten biz yani böyle eleştirel bilince sahip ya da sorgulama bilincine sahip bireylerin oranı biraz daha az olduğu kanaatine varıyorum. Başka hani müfredatımız ya da eğitim politikalarımız gerçekten buna yöneliktir. Yani eleştiren ve eleştirel sorgulama yeteneği sahip bireyler yetiştirmeye göre tasarlanmış, uygulanmış, planlanmıştır. Ama bunu uygulama alanında gerçekten yeterli değiliz. Çünkü neden? Yetiştirdiğimiz kişi yani eğitim, öğretmen, öğretim görevlisi. Bu konuda yeterli değildir. Yeterli olduğunu görmüyorum.” (Ö9)

“Var olan eğitim sistemi içerisinde öğretmen özne öğrenci de nesne konumundadır. Yani bir Türkçe öğretmeni olarak ifade edeyim. Öğretmen işi yapan öğrenciyse işten etkilenendir. İşten etkileneni cümleden çıkarttığımız esnada çok ciddi bir kaybınız olmaz. Ama işi yapanı cümleden çıkartırsanız ciddi bir kaybınız vardır. Temel öğeler deriz biz onlara. Öğretmenler süreci o kadar otoriter bir şekilde tanımlıyorlar ki gerçekten öğrenciye dönük tek taraflı bir bilgi akışı söz konusu oluyor ve öğrenci haliyle bu durumun nesnesine dönüşüyor.” (Ö12)

“Aslında bize bir müfredat veriliyor bunu uygulayın deniliyor ama çocuklarımızın önüne bir sınav gerçeği var. Maalesef ilkökul birinci sınıftan itibaren öğretmenler, öğrencileri sınav odaklı çalıştırmaya başlıyorlar. Birinci sınıftan itibaren çocuklar denemeye girmeye başlıyorlar. Öğretmen sürekli test yapıyor. Çocuklar test mantığı ile büyüyorlar. Yani hayatı sadece dört şıktan ibaret görüyorlar ilkökulda. Sistem ya da müfredat bize bunu yapın demiyor aslında müfredatta çok daha etkileşimli öğrenme yöntemleri var ama öğretmenlerde de konuları yetiştireyim kaygısı var. Çocuklara konularla ilgili daha farklı sorular vereyim gibi sürekli böyle yoğun bir şekilde çocuklara baskı var. Çünkü sınav gerçeğimiz var. Bu yıl da gördük gerçekten ciddi çalışmayı gerektiren sınavlar. Onun için maalesef öğretmen ve öğrenci arasında olması gereken etkileşim ve karşılıklı öğrenme durumu uygulanamıyor.” (Ö18)

Yukarıda öğretmenlerin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mevcut eğitim sisteminde öğretmenin aktaran, öğrencinin pasif alıcı konumunda olduğu öğretmen merkezli bir yapıdan bahsetmektedirler. Eğitimin merkezinde, eğitimin öznesi olması gereken öğrencinin, sınav ya da yoğun program nedeniyle nesne konumuna geldiğini; öğretmenlerin başarı ve sonuç odaklı yaklaşımlar ile hareket etmesinden kaynaklı olarak etkileşimin ve birlikte öğrenmenin yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Çağdaş yaklaşımlar ile yetişen idealist bazı eğitimciler dışında birlikte öğrenmenin gerçekleşmediğini, bireysel çabalar ile sınırlı kaldığını vurgulamışlardır. Ayrıca bazı öğretmenler, özgür ve demokratik öğrenme ortamlarının yetersiz olduğu (n=6) yönünde görüş belirtirken; birkaç öğretmen de öğretmen öğrenci arasında eskiye göre daha etkileşimli bir ilişki olduğu (n=3) yönünde olumlu görüş belirtmiştir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Öğretmenin aktarıcı boyutu, modern teknolojiler sayesinde eski yapıya göre biraz değişti. Artık etkileşimli bir öğretmen modeli var. İyi yetişen öğretmenlerimiz var. Farklı yöntemleri metotları kullanarak öğrenci ve öğretmeni iki tarafı birden eğitimin içine katabiliyorlar. Fakat bu sistemi öğrenip de uygulayan kişi sayısına bakarsanız teşvik edilmesi lazım. Teşvik ile bu iş bence daha tersine dönecek eski eğitim anlayışının tersine, yapılandırmacı yaklaşımın en güzel yönlerini uygulayabiliriz.

Ama buna bir teşvik gerekiyor. Bunu yapan öğretmenlerin de toplumda ön plana çıkarılması gerekiyor ama ben de yapıyorum diğeri de yapıyor ya da yapmıyor mantığı ile gidilirse bir dönem sonra öğretmenler de bu işi artık klavyeye döküyor.”
(Ö6)

“Mevcut eğitim sisteminde aslında sınıflarımız kalabalık olmasa, az öğrencinin olduğu sınıflarda uygulanacak sistem ile çocukların yeteneklerinin gelişimi daha iyi sağlanabilir diye düşünüyorum. Fakat mevcut eğitim sisteminin maalesef kalabalık sınıflar içinde uygulanması zor oluyor. Bazı noktalarda biz çocukları kendilerini ifade etme özgürlüğünden yoksun bırakıyoruz çünkü bir müfredat var ve bunu yetiştirmek zorundasın. Bu neye göre hazırlanmış? Daha az sayılı sınıflara göre belki yirmi kişilik sınıflara göre hazırlanmış. Ama bu sayı kırkın üstüne çıktığı zaman hem öğretmen açısından hem de öğrenci açısından sıkıntı oluyor. Uygulanamıyor yani. Yani o özgür ortamı yaratmak için koşullar uygun değil.”
(Ö18)

Yukarıda öğretmenlerin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, mevcut eğitim sisteminin kalabalık sınıflar, fiziki yapı ya da sınav sistemi gibi birçok faktörden etkilendiğini ve bu faktörlerin özgür ve demokratik öğrenme ortamlarına engel olduğunu vurgulamışlardır. Günümüzde teknolojinin gelişimi ve çağdaş yaklaşımlar ile yetişen öğretmenlerin varlığı ile etkileşimin eskiye nazaran arttığı vurgulansa da yeterli düzeyde olmadığı ve birlikte öğrenmenin çok nadir gerçekleştiği, bunun katılımcıların büyük çoğunluğunun ortak görüşü olduğu görülmüştür.

Önerilere İlişkin Bulgular

Bu tema, katılımcıların mevcut eğitim sistemine ilişkin getirdikleri önerileri eleştirel pedagoji bağlamında ortaya koyması açısından; “öğrenci ve öğretmenlere yönelik öneriler”, “eğitim sistemine ilişkin öneriler”, “eğitimde sosyal adalet ve eşitliği sağlamaya yönelik öneriler” ve “öğrenme ortamlarına ilişkin öneriler” olmak üzere dört alt temada kategorize edilmiştir.

Öğrenci ve öğretmenlere yönelik öneriler.

Okul yöneticilerinin önerileri. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin tamamının öğrencilere yönelik önerilerinin, eleştirel düşünme yeteneğine sahip özgür bireyler yetiştirmek (n=15) ve toplumsal sorunlara karşı farkındalık ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek (n=15) olduğu görülmüştür. Katılımcıların öğretmenlere yönelik önerilerinin ise öğretmenlerin şartlarını iyileştirmek ve öğretmen niteliklerini arttırmak (n= 9) şeklinde olduğu görülmektedir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Eleştiren, sorgulayan, düşünen bireyler yetişmeli. Çünkü aklını kiraya verme olayı son günlerde moda biliyorsunuz. İnsanların aklını kiraya vermesi başkasının aklıyla hareket etmesi başkasının istekleriyle düşünceleriyle hareket etmesi durumunda toplumların ne hale geldiğini son yıllarda hepimiz yaşayarak görüyoruz. Dolayısıyla kendi gelişimini sağlamış özgür bireyler, eleştirel bakabilen, eleştirel düşünebilen, sorgulayan, analiz ve sentez yeteneğine sahip kişileri ne kadar çok yetiştirsek o kadar biz de iyi bir yaşam kurmuş olacağız iyi bir toplum kurmuş olacağız. İyi bir birey yetiştirmiş olacağız.” (Y1)

“Yani aslında biz öğrencilerden eğitim sistemimizden bahsederken öğretmenlerimizin de çok önemli bir faktör olduğundan, rehber olduklarından bahsettik fakat biz öğretmenler dahi kafamızda bazı düşüncelerden kurtulmadan öğretmenlik yapıyoruz. Bizim aslında özümüz çocuk yani öğrenci ama ona bakarken bile bazen önyargı ile bakabiliyoruz. Biz öğrenciyi bir kalıbın içine sokmaya çalışıyoruz. Oysa bizim yapmamız gereken şey bilgiyi öğrenci bulacak bulurken de eleştirel düşünecek bu bilgi benim hayatımda ne işe yarayacak öğretmenim diyebilecek. Öğrenci soru sorduğunda ne biçim konuşuyorsun otur yerine bir şey lazım ki sana söylüyoruz, şeklinde konuşmaması gerekir. Öğretmenin kendisinin de eleştiriye açık olması gerekir. Biz istediğimiz kadar bunları söyleyelim öğretmenin potansiyeli, mesleki yeterliliği bu sürece çok ciddi katkı sunacaktır. Çünkü ortamı oluşturan öğretmendir. Rehberlik eden öğretmendir. Bu noktada öğretmenlerimizin bir kere eleştirel düşünmeye ihtiyaçları var daha özgür bir bakış açısına ihtiyaçları var.” (Y5)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcıların birey olma bilincine sahip, kendini geliştirmiş özgür öğrencilerin, toplumsal ilerleyişin ön koşulu olduğu yönünde görüş birliği içinde oldukları görülmektedir. Aynı zamanda katılımcılar, öğretmenlerin eğitimin öznesi olan öğrencilere model olabilecek niteliklere, eleştirel ve özgür bir bakış açısına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Öğretmen önerileri. Okul yöneticilerinin önerilerine paralel olarak, öğretmenlerin tamamının öğrencilere yönelik önerileri, eleştirel düşünme yeteneğine sahip özgür bireyler yetiştirmek (n=20) ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı, birey bilincine sahip kişiler yetiştirmek (n=20) şeklindedir. Öğretmenlere yönelik öneriler ise öğretmenlerin model olması, eleştirel düşünebilmesi, desteklenmesi gibi bağlamlarda, öğretmen niteliklerini arttırmak (n=11) şeklindedir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Donanımlı olmayan bir öğretmenin bireye ifade özgürlüğü tanıması mümkün değildir. Ya da kendisi her anlamda kendini yetiştirmeyen bir öğretmenin karşındaki öğrencinin ifade özgürlüğünü her zaman saygısızlık ve terbiyesizlik olarak görüyor. Ve bunu bir otorite sorunu olarak görüyor. Tecrübelerimden bunu biliyorum çünkü disiplin tecrübemden biliyorum. Birçok öğrenci disipline gönderiliyor, sebebini sorduğun zaman öğretmen dilekçe veriyor, öğretmene hocam bu ne yaptı diyoruz, hocam ben bunu söyledim bana karşı bunu söyledi diyor. Öğrencinin söylediği doğrudur. Öğrenci öğretmenin yetersizliğini yüzüne vurduğu için sürekli öğrenci susturulmaya çalışılıyor. Ben tekrar bunu söylüyorum bireysel ifade yeteneklerinin

geliştirilebilmesi için öncelikle öğretmenin kendisini geliştirebilmesiyle, kendini geliştiren öğretmenin çocuğa o imkânı sağlamasıyla olur.” (Ö5)

“Öncelikle öğretmenlerin rahat bir şekilde toplumsal sorunları konuşabilmesi gerektiğini düşünüyorum öğrencilerine bunları aktarabilmesi gerektiğini düşünüyorum. Onun dışında öğrencileri düşünmeye sorgulamaya teşvik etmesi gerekiyor ki öğretmenlerin; öğrenciler de toplumsal sorunlara karşı bir farkındalık kazanabilsin. Çünkü bence en önemlisi farkındalık kazanmak, farkındalık kazandıktan sonra mutlaka bir şey yapar öğrenci. Öncelikle farkına varması gerekiyor. Bizim şu anda çoğu şeyi yapmamamızın sebebi o şeyin bir sorun olduğunun farkında olmamamız. Bizi rahatsız etmemesi, onun bilincine varamamamız. Bunun için öncelikle o farkındalığı kazanmaları gerekiyor. Bunu da öğretmenlerin korkmadan öğrencilerle toplumsal bir sorun varsa ki var bunların konuşulması gerekiyor. Bunların öğrencilerin farkında olmasını sağlamak gerekiyor. Burada bence birazcık görev öğretmenlere düşüyor.” (Ö8)

“Eğitimin en büyük amaçlarından biri kişinin kendi kendine yetebilmesini sağlamaktır. Bu ne demek? Kişinin eleştirel düşünebilmesi, özgürce düşünebilme yeteneğine sahip olması demektir. Çünkü eleştiremeyen, sorgulama yeteneği olmayan toplumlar gerçekten tamamen çöken toplumlardır. Bizim toplumu ayağa kaldıramamız için eleştirel düşünceyi kazandırmamız lazım. İkincisi bireyin sorgulaması lazım ki eğitimin büyük amaçlarından bu. Yani eğitim sadece bir kişinin meslek sahibi olması değildir. Bu çok sığ bir düşüncedir. Yani toplumların gelişebilmesi, büyüyebilmesi için bilimsel ve ahlaklı olabilmesi için ya da yaşanabilir bir toplum olabilmesi için öğrencilerin eleştirel ve sorgulayıcı düşünme becerisini kazanması lazım.” (Ö9)

Yukarıda öğretmenlerin görüşlerinde de vurgulandığı üzere öğretmenler, toplumsal ilerleyiş ve daha yaşanılır bir dünya için sorgulayan, düşünen, ahlaklı bireyler yetiştirilmesini önermektedirler. Eleştirel ve özgür düşünebilen, sorgulayan bireylerin toplumun ilerlemesini sağladıkları vurgulanmıştır. Aynı zamanda toplumsal sorunlara karşı duyarlı, farkındalık sahibi bireyler yetiştirilmesini önerirken öğretmenlerin ise desteklenmeleri gerektiğini, sürekli gelişim içinde olarak niteliklerinin artırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Eğitim sistemine ilişkin öneriler.

Okul yöneticilerinin önerileri. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin birçoğu bireyi çok yönlü geliştiren özgür bir eğitim anlayışı (n=9) benimsenmesi gerektiğini, aileleri geliştirici eğitimler vermek, aileleri eğitime katmak (n=6) ve öğrenciye değer veren, fikirlerine saygı duyulan bir eğitim anlayışı (n=5) geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Derslerimizin içeriğine göre derslerin önemine göre çocuklara eşitlik, insan hakları, özgürlük gibi kavramları vermeye çalışıyoruz. Az önce de belirttiğim gibi bazı şeylerin pratikte yer bulabilmesi için çok yönlü bakılmalı. Yani aile de işin içine girerek burada öğretmenin verdiğini aile de çocuğa kavratarak toplumsal sorunların üstesinden de gelinebilir diye düşünüyorum. Çocuğu bir birey olarak düşündüğümüz zaman eğitim onun hayatının en önemli dönüm noktasıdır

diyebiliriz. Bizler çocukları okula alırken onları çok yönlü olarak geliştirmeyi amaçlamalıyız. Bu şekilde bir eğitim programı uygulamaya çalışmalıyız.” (Y4)

“Hocam müfredatımızı daha esnek yapabiliriz toplumsal sorunları toplumsal ihtiyaçları müfredata daha çok dahil edebiliriz. Biraz da öğretmenlerimizin bakış açısını bu konuda değiştirmeliyiz. Öğretmenimiz öğrenciden gelen eleştirel yaklaşımı kendisine saygısızlık olarak algılanmamalı. Çünkü çoğu öğretmen de bu takıntı var. Çocuk cevap veriyor sanki çocuk ona saygısızlık yapmış sanki çocuk ona hakaret etmiş. Çoğu öğretmenimiz sınıfa girince sanki sınıfın hakimi bir tek kendisi olacakmış algısı var kendisinde. Yani öğretmenin bakış açısı değişmeli. Çocuğun farklı düşüncelerine saygı duymalı ya da çocuğu gerçekten farklı düşünmeye teşvik etmeli.” (Y13)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcıların, eğitim programlarını sadeleştirerek tek yönlü akademik başarıdan ziyade bireyin var olan potansiyelini ortaya çıkaracak biçimde çok yönlü olarak geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Öğrencilere değer verilen ve görüşlerine saygı duyulan bir eğitim anlayışı içinde özgür bireyler yetişebileceği vurgulanmıştır. Eğitimin ailede başladığı ve okuldan sonra öğrencinin gireceği toplumsal çevrenin de eğitime dâhil edilmesi gerektiği ancak bu şekilde bütünsel açıdan bireyin gelişim sağlayabileceği belirtilmiştir. Ayrıca bazı yöneticiler eğitimin bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik şekillenmesi (n=2), insani değerler üzerine inşa edilmesi gerektiğini (n=3), eğitimde tüm paydaşların ortak bir anlayış ile hareket etmesi (n=2) ve hayatta karşılığı olan bir eğitim anlayışı benimsenmesi (n=2) gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Bir kere devlet politikalarında bir takım şeylerin değişmesi gerekiyor. Yani bu bir öğretmenin değişmesi ile elbette bir şeydir ama tek başına etkili olmaz. Devlet politikasının müsaade etmesi lazım buna göre düzenlenmesi lazım. Öğrencileri, ne tür ihtiyaçları olabilir, ırksal özelliklerine bağlı kalmadan bir insanın neye ihtiyacı olabilir? Ondan sonra mahalli olarak ya da grup, toplum olarak ne gibi ihtiyaçları olabilir? Bunların eğitim politikası haline getirilmesi ve eğitimin bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenmesi sağlanmalıdır. Bu anlayışın Devlet politikasından okullara topluma insanlara insan anlayışını yansıtması lazımdır. İnsan değerlidir, önce insan ve insanın mutluluğu gelir. O zaman ne yapması lazım neler olmalıdır? Bireyin ırkı, kültürü, dili, anlayışı, grupsal özelliği ile utanmaması çekinmemesi korkmaması lazım. Bunu devletin kendi politikası haline getirmesi lazım.” (Y2)

“Düşünebilen, sorgulayabilen neden niçin kavramlarını bilen ve sürekli kendini geliştiren okuyan bireyler yetiştirmeliyiz. Bence insani değerler kazandırılmalı, ben duygusundan ziyade biz kavramını, empati yeteneğini geliştirmeliyiz. Hani cezadan çok o insanı üzdüğü için üzülmeli. Vicdan sahibi bireyler yetiştirecek bir eğitim anlayışı benimsenmeli.” (Y8)

“Aktif olarak idareci, öğretmen, aileler, okul aile birliklerimiz, öğrenciler bir araya gelip daha çok sık görüşürlerse sıkı iletişimde olurlarsa bu okul kültürü için okul iklimi için pozitif bir hava yaratır. Öğrenciler üzerinde de pozitif bir derse katılım pozitif bir kendini ifade etme açısından; aile ve toplum içerisinde idare karşısında daha olumlu bir hava yaratabilir diye düşünüyorum.” (Y11)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcıların, eğitim sisteminin insani, evrensel değerler üzerine kurulu olması ve toplumsal biz bilincini geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğitim sistemi oluşturulurken bireyin ihtiyaçlarının göz önüne alınması gerektiği, eğitimin bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi gerektiği, eğitim politikalarının bu doğrultuda düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğitim sisteminin tüm paydaşların işbirliği içinde oluşturulması gerektiği ve hayatta karşılığı olacak şekilde işlevsel hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Öğretmenlerin önerileri. Bu alt temaya ilişkin öğretmenler eğitimin niteliğini artırma (n=10), bireyi çok yönlü geliştiren eğitim anlayışı benimseme (n=8) ve aile eğitimleri vererek aileleri eğitim sürecine dahil etme (n=7) şeklinde önerilerde bulunmuşlardır. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Ailenin işbirliğinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Ben okulda tabii ki de bir şeyleri verebilirim, bir farkındalık sağlayabilirim ama saat iki olduğunda öğrencinin okul ile bağı kesildiğinde tamamen kendi başına kalıyor ve burada da ailenin artık devreye girmesi gerekiyor. Ben okulda hayvanlara yapılan eziyeti bunun farkına varmalarını, bunu değiştirmemiz gerektiğini söylerken aileden biri evin bahçesine kedi girdi diye taş atıyorsa bu tutarsızlık da olmaz. Öğretmen kendi içinde tutarlı olmalı ama okul ile ailenin de aynı zamanda bir işbirliği içinde olması gerektiğini düşünüyorum.” (Ö8)

“Müfredatın sadeleştirilmesini öneririm. Biz sürekli acaba konuları yetiştirilebilecek miyiz bunları düşünüyoruz. Hatta öğrencilerimiz hala daha sınava kaç gün kaldı bu konuyu yetiştirecek miyiz bunu düşünüyorlar. Böyle olduğu sürece öğrencilerin toplumsal konularda çok fazla fikir sahibi olabileceğini düşünmüyorum çünkü öğrencinin kendisine ayıracak çok fazla vakti yok. Özellikle on bir ve on ikinci sınıflara geldiklerinde öğrencilerin büyük çoğunluğunun zamanı sınavla geçiyor, test ile geçiyor. Okumuyor, izlemiyor böyle olduğunda da toplumun bir parçası olmak konusunda sıkıntılar yaşıyor. Burada sosyalleşmekten bahsetmiyorum toplumun bir parçası olup dış dünyada olanlar ile ilgili gündemdeki bazı konular ile ilgili fikir sahibi olamıyorlar. Sınav odaklı sistem içinde bireysel gelişim sekteye uğruyor.” (Ö20)

Yukarıda öğretmen görüşlerinden de vurgulandığı üzere, sınıf mevcutlarının kalabalık olmasından, yoğun program ve sınav odaklı sisteme kadar birçok farklı boyutta eğitimin niteliğini arttıracak uygulamalara gidilmesi, sınav odaklı sistemden uzaklaşılarak bireyi çok yönlü geliştirecek bir anlayışın benimsenmesi önerilmektedir. Eğitimin daha esnek ve özgür bir anlayışta ve bilimsel, sürekli gelişim içinde olması önerilmektedir. Bireyin okulda edindiği deneyimlerin aile tarafından da desteklenmesi gerektiği, okul aile işbirliğinin

sağlanabilmesi için ailelere de eğitimler verilmesi ve sürece aktif dâhil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu şekilde eğitim ve aile arasında tutarlı bir ilişki önerilmektedir. Ayrıca çalışmaya katılan öğretmenler, eğitim sistemine dair hayat ile iç içe bireyin doğasına uygun bir anlayış geliştirme (n=6), bireyin değerli olduğunu hissettiği öğrenci merkezli bir yapı edinmesini sağlama (n=6) ve zorunlu eğitimi kaldırma (n=2) şeklinde önerilerde de bulunmuşlardır. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Eğitim yaşam ile buluşmalı yani yaşam ile buluşmalı derken şunu kastediyorum. Sadece sınıfta mı eğitim yapmalıyız? Hayır, sadece sınıfta eğitim yapmamalıyız. Sınıfın dışına çıkarabilmeliyiz eğitimi. Yani ne bileyim halk edebiyatını anlatırken yerel bir sanatçı ile bağlantı kurabiliyor muyum? Coğrafya dersini anlatırken ben Van Gölü’nün olanakları olanaklardan yararlanabiliyor muyum? Hayır yararlanamıyorum. Oysaki derslerde vermeye çalıştığımız her şeyi çocuk hayatta görebilmeli. Eğitim yaşam ile iç içe olabilmeli.” (Ö1)

“Montessori eğitim sistemini bilirsiniz. Çocuğun kendi kendini idare ettiği bir eğitim sistemi. Bunu bilmiyorum üst kademelere nasıl uygulayabilirler ama okul öncesinde keserler boyarlar, öğrenciler sürekli bir etkinlik içerisindeler. Çocuk istemezse yapmaz isterse yapar o esnada mesela hikaye okumak istiyordur gider kitabını alır. Boyama yapmak istiyordur masasında çalışır. Oyuncakları ile oynamak istiyordur gider oynar. Biz buna müdahale edemiyoruz tabi. Eğitim çocuğun doğasına ve ihtiyaçlarına göre bu şekilde ilerleyebilir.” (Ö3)

“İstisnaları saymazsak genel anlamda otorite öğretmendir. Genelde öğretmen aktarır öğrenci sadece bilgiyi alır Bunu geliştirmez. Bunu farklı bir şekilde yorumlamaz, öğretmen hangi şekilde aktardı ise ezber bir şekilde olduğu gibi alır. Bu da bireyin gelişimini sınırlandırır ve özgürleşme sürecine engel olur. Bu şekilde tek tip robotlaşmış bireyler yetiştiren anlayış terkedilmeli, bireyi merkeze alan, düşünmesine vesile olan bir anlayış benimsenmelidir.” (Ö4)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere, eğitimin bireyin doğasına uygun yaşam deneyimleri içermesi, hayatta karşılığı olan bir sistemin geliştirilmesi önerilmektedir. Bireyin değerli olduğunu hissettiği, bireyi merkeze alan öğrenci merkezli bir eğitim anlayışının uygulamada karşılığını bulması gerektiği belirtilmiştir. Katılımcıların görüşlerinin ortak noktası olarak eğitimin, bireyin hayatı ile iç içe ve birey merkezli olması gerektiği önerisinin ortak payda olduğu görülmektedir.

Eğitimde sosyal adalet ve eşitliği sağlamaya yönelik öneriler.

Okul yöneticilerinin önerileri. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin birçoğu, sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik olarak fırsat ve imkân eşitliğini sağlamak (n=11), dezavantajlı bireyler için özel uygulamalar geliştirmek (n=10), okulların imkân ve donanımlarını arttırmak, aynı standartlara getirmek

(n=8), eğitimin birçok yönden ele alınmasını sağlamak ve toplumsal bilinç oluşturmak (n=7) ve pratikte karşılaşılan sorunları tespit edip gidermek (n=7) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Sosyal adaletin temelini aslında okullar değil bulduğumuz düzenin adalet sisteminin sağlaması gerekiyor ama tabii bu sorduğunuz soruya bağlı olarak bunun da aslında ailede kazandırılması lazım öncelikle. Ailede kazandırılmasının sebebi de şu, şu anlamda söylüyorum Biz çocuklarımıza, öğrencilerimize ne kadar söylersek söyleyelim, söylemden ziyade rol model olarak aldıkları kişilerin davranışlarını benimserler. Onun için diyorum bu genelde aileden gelmenin daha sonra okuldaki rol model aldıkları, gerek sınıf öğretmenleri olur, idarecileri olur, diğer arkadaşlar olur. Bu şekilde gelişir diye düşünüyorum. Derslere konulabilir mi böyle bir şey? Öğretilir mi? Ben böyle bir şeyin öğretileceğini zannetmiyorum. Yani adalet öğretilmez çünkü. Yani hissedilir, hissettirilir. Bulduğun çevre, bulduğun aile ortamı, sosyal değerlerin, toplumsal değerlerin bu tür şeylerle zamanla kişiliğin içinde yer edinir. Örtük öğrenme yolu ile öğrenilir. O zaman istediğin kadar bir derse koy. Adalet budur diye öğretmeye çalış. Sanmıyorum olacağını. Onun için diyorum ya çekirdekten rol model olarak gerek aile, gerek okul gerekse toplumsal çevre, gerekse hatta bütün ülke olarak olmalı ki çocuk kazanabilsin diye düşünüyorum.” (Y11)

“Bir kere fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanması gerekli. Özellikle bu salgın dönemi aslında eğitimin herkese eşit düzeyde ulaşmadığını bize gösterdi. Bu adaletsizliğin ortadan giderilmesi gerekiyor. Devletin de bütün insanlara bütün topluma aynı derecede aynı imkânları sağlaması gerekiyor. Bunun için ailenin devletin sosyal devlet anlayışı içerisinde bütün yurttaşlarına desteklerini yeterince sunabilmesi gerekiyor. Sunamadığı takdirde insanların ekonomik düzeyi eğitimi etkiliyor. Kiminin yüksek kiminin düşük olduğu için bireyler eşit oranda eğitimden faydalanamıyor. Bu yüzden sosyal devlet anlayışı ile devletin bütün halkını bu anlamda desteklemesi gerekiyor.” (Y15)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik olarak öğrencilerin her türlü eğitim ihtiyacının devlet tarafından sağlanması, ekonomik anlamda bireylerin ve ailelerin desteklenmesi, sosyal devlet anlayışının güçlendirilmesi gibi adımlar ile fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Mülteci öğrencilere nitelikli uyum eğitimleri verilmesi, özel eğitim ve destek eğitimin niteliğinin artırılması, sosyo-ekonomik koşulların desteklenmesi gibi uygulamalar ile özellikle dezavantajlı bireylere yönelik eşitsizliklerin giderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Okulların her yerde eşit standartlarda olması, özel okulların yarattığı eşitsizliklerin giderilmesi gerektiği belirtilmiştir. Teoride düşünülen fakat uygulamada planlandığı gibi gitmeyen uygulamalarda var olan eksikliklerin tespit edilmesi ve giderilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Eğitimin politik, kültürel, ekonomik birçok yönden ele alınması gerektiğini, bu bağlamlardan eksik olarak çözümler üretilemeyeceğini, bu nedenle toplumsal

bilinç oluşturulması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca bazı okul yöneticileri sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik bölgesel ihtiyaçları göz önünde bulundurma (n=6), toplumsal konularda proje ve çalışmalar planlama, programlara dâhil etme (n=4), dezavantajlı bölgeleri cazip hale getirecek politikalar geliştirme (n=2) ve öğretmenleri ayırıştıran uygulama ve politikaların önüne geçme (n=1) gibi önerilerde de bulunmuşlardır. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Tecrübeli öğretmen arkadaşlar daha yaşanılabilir yerlere gidiyorlar ve mesleğinin başındaki daha deneyimsiz tecrübesiz öğretmen arkadaşlar burada görev yapıyorlar. Yani bu bölgenin sanki bir deney masası şeklinde kullanıldığını görüyorum. Bu da sonuç itibarı ile toplumsal eşitsizliğe ya da adaletsizliği bir nevi daha ön plana çıkarıyor. Mesela okulumuzdaki rehber öğretmenimiz yirmi beş sene özelde çalışmış, yaşını bayağı almış kendisini geliştirmiş bir arkadaşımız. Onun bu okulda çalışması bu okuldaki çocuklar için büyük bir şans. Onun yerine tecrübesiz bir öğretmen olsaydı aynı şansı yakalayabilecek miydi çocuklar? Bu anlamda buraya gelecek olan öğretmen arkadaşların daha tecrübeli olması gerektiğine, bunun da finanse edilmesi gerektiğine inanıyorum. Devlet tarafından finanse edilmesi gerektiğine inanıyorum.” (Y10)

“Ben açıkçası okulu sosyal adalet açısından şu anda çok verimli bir yer olarak tanımlayamıyorum. Bunu da iki sebepten dolayı verimli tanımlayamıyorum: Birincisi çok katı bir müfredat yapımız var. Hepimiz üniversitede eğitim gördük her bölgenin her şehrin her mahallenin ihtiyacı farklıdır ama bize verilen program ortak bir programdır. Benim okulun imkanları ile bırak başka bir şehri Van'ın merkezindeki bir okulun imkanı bile birbirinden çok farklı iken biz aynı yarışa giren öğrencileri yetiştirmeye çalışıyoruz. Aynı verimi elde etmemiz mümkün değil. Biz sadece okulda şu anda bize verilen müfredatı uygulayabiliyoruz. O yüzden çok da kişinin ihtiyaç duyabileceği ya da toplumun ihtiyaçlarını karşılayabiliyoruz diyemem. Müfredatta yerel yönetimlerin işleyiş, yerelin ihtiyaçları da yer almalı. Örneğin bir Süphan Mahallesi'nin muhtarı neler yapmış? Öğretmen bunu derste işleyebilmeli. Edremit Belediyesi'nin çalışmalarını işleyebilmeli. Van'ın çevre yolu sorunu on yıldır gündemde bunu eleştirel bakış açısı ile işleyebilmeli ve öğrenci de bu konudaki düşüncelerini ifade etmeye teşvik edilmeli.” (Y13)

Yukarıda okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik olarak bölgesel farklılıkların dikkate alınması, eğitimde bireyin ihtiyaçlarının önemsenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çeşitli nedenlerle eğitimden mahrum kalmış ya da yeterli ölçüde yararlanamamış dezavantajlı bireylere yönelik proje ve çalışmaların yapılması ve dezavantajlı bölgeleri cazip hale getirecek politikalar yürütülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşlerinden yola çıkılarak sosyal adaleti ve eşitliği sağlamak için anlayış ve bilinç değişikliği yaratmaktan başlayarak birçok farklı bağlamda gelişimin sağlanması gerektiği görüşü vurgulanmıştır.

Öğretmen önerileri. Bu alt temaya ilişkin öğretmenlerin birçoğu, sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik olarak fırsat ve imkân eşitliğini sağlamak (n=15), toplumsal bilinç oluşturmak (n=14), dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarına yönelik politikalar geliştirmek (n=13) ve okulların imkân ve şartlarını iyileştirmek ve eşit hale getirmek (n=11) şeklinde önerilerde bulunmuşlardır. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Toplumsal eşitsizlik falan deyince çocukların aynı oranda eğitimden faydalanmadığı aklıma geliyor. En basiti uzaktan eğitimde interneti olanların ya da ne bileyim bilgisayarı olanların tableti olanların eğitime katıldığını, diğerlerinin katılmadığını biliyoruz. Bunu çok somut bir şekilde örnek verebiliyorum bire bir yaşadığımız için şu süreçte. Fakat öncesinde de bu vardı zaten. Mesela görmüyorduk ya da öğretmen şahit olmuyordu buna yine aynı şeyler aslında oluyordu pandemiden önce de. Bu toplumsal eşitsizlik hep vardı. En basiti imkânı olan kendi çocuğuna, güzel eğitim veren bir özel okulda eğitim veriyor. Tabii orada bütün eşitlikler sağlanıyor bence. Neden? Çünkü bütün çocuklar eşit düzeyde. En azından okula alınan malzeme herkes için ortak ve ulaşılabilir. Çok basit bir örnek vereyim ben. Okul öncesi olarak bizim listelerimiz oluyor çocuklardan malzeme istiyoruz. Bunlar hep aynı düzeyde oluyor ama bize gelen çocuk pastel boyasını alıyor, kuru boyasını alamıyor. Hamurunu alıyor bir boyama kitabını alamıyor. Vs. vs. Bunlarda da eşitsizlik oluyor devlet okullarında ya da çocuk burada çalışmak durumunda kalıyor. Eve para getiriyor. Hani bu gibi şeyler çocuğun eğitimi almasını engelliyor. Bu nedenle birçok konuda eşitsizliklerin giderilmesi gerekir. Özel okul devlet okul farkı kaldırılmalı. Bireylere eşit imkânlar sunulmalıdır diye düşünüyorum.” (Ö3)

“Engelliler çok büyük sorunlar yaşıyor. Okulların fiziksel şartları bedensel engelli öğrenciler için hiç uygun değil neredeyse uygun olan okul yok gibi bir şey. Diğer türlü engelleri olan öğrenciler okullarda dışlanıyorlar hem diğer veliler hem de öğretmenler tarafından. Birçok okul idaresi mesela raporlu öğrenciyi kaydetmek istemiyor. Onların öyle bir hakkı var mesela engelli öğrenci raporu varsa istediği okula kayıt yapabilir ama birçok okul idaresi bunu kabul etmiyor. Bu nedenle bu bireylerin sorunlarını giderecek önlemler alınmalı. Eğitim sadece öğretim faaliyetleri ile sınırlı kalmamalı toplumsal siyasal politik birçok konuya değinmeli. Aslında bizim ülkemizde böyle değil ama eğitim bir ülkenin bütün politikalarından önce gelmeli. Bütün politikalar siyasal, ekonomi ya da uluslararası tüm politikalar belirlenirken öncelik eğitimin olmalı ya da eğitimin etrafında şekillenmelidir.” (Ö4)

“Beş katlı okul binası, gelişmiş hiçbir dünya ülkesinde dikey okul yapısı olmaz. Okul yapıları yataydır. Okul çünkü hiyerarşiye karşı olan şeydir zaten. Yani bir katlı bilemedin iki katlı ama kocaman bahçe olmalı. Okula ilk girdiğinde seni karşılayacak olan kocaman canlı bölmeli bir kütüphane olmalı. Buradan kapıdan girer girmez onun yanında bir tane müzik atölyesi, onun yanında bir tane başka bir atölye. Okul bireye farklı dünyaların kapılarını açmalı.” (Ö17)

Yukarıda öğretmen görüşlerinde de vurgulandığı üzere, eğitim sürekli gelişim içinde olmalı ve var olan ile yetinmemelidir. Eğitim, olanaklar ölçüsünde gelişim gösterir. Bu nedenle okulların imkân ve donanımlarının, olanaklarının iyileştirilmesi ve okullar arası eşitsizliklerin giderilmesi önerilmektedir. Dezavantajlı bireyler için okulların şartlarının ve toplumsal bilincin eksik olduğu belirtilmekte ve çeşitli nedenlerle eğitimden yeterli oranda faydalanamayan bu

bireyler için okulların fiziksel, eğitsel donanımlarının arttırılması, ön yargıları kırıcı uygulamaların yürütülmesi gibi özel politikalar planlanması önerilmektedir. Bireylerin birçok açıdan karşılaştıkları eşitsizlikleri giderici, fırsat ve imkân eşitliğini sağlayıcı önlemler alınması önerilmektedir. Ayrıca bazı öğretmenler sosyal adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik olarak, ekonomik şartları iyileştirmek (n=8) ve eğitimi bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmek (n=7) şeklinde öneriler de getirmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden birine aşağıda yer verilmiştir.

“Ekonomi toplumun sosyal adaletini de belirleyen ekonomidir. Çünkü ekonomik gücü olmayan veya sosyo ekonomik olarak yükselmeyen bir toplumda iyi bireyler çıkmaz. İyi bireyler çıkmayınca iyi bir toplum oluşmaz, bu da toplumun seviyesinin her zaman düşük kalacağı anlamına gelir. Neler yapılabilir? Öncelikle ailelerin ekonomik kaygıları giderilmeli çocuk okula geldiğinde çocuğun akli işte veya ailesinin ona alamadığı şeylerde kalmamalı. Çocukların bu ekonomiye bağlı köleliklerinin sona erdirilmesi lazım. Neticede hepsi ona geliyor. Onun dışında sosyal devlet şiarıyla okullar arasındaki o sosyal ve ekonomik uçurum kaldırılabilir. Türkiye geneli yapılan merkezi sınavlarda şimdi Çankaya’da yapılan o lüks okulun öğrencisi ile Saray’ın köyünde her şeyden mahrum kalan öğrenci aynı sınava maruz kalıyor. Öncelikle bunun giderilmesi lazım. Bölgesel sınavlar yapılabilir. Daha lokal sınavlar yapılabilir. Ya da sınav sistemi biraz daha bölgeye göre ya da sosyo ekonomik duruma göre dönüştürülebilir diye düşünüyorum.” (Ö5)

Öğrenme ortamlarına ilişkin öneriler.

Okul yöneticilerinin önerileri. Bu alt temaya ilişkin okul yöneticilerinin birçoğu, öğrencilere toplumsal sorunları gözlemleyebilecekleri yerinde öğrenme ortamları sağlayarak probleme maruz bırakmak (n=11), özgür öğrenme ortamları oluşturmak (n=9) ve düşünceyi geliştirecek yöntem ve teknikler kullanmak (n=6) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Çocukların kendilerini okulda özgür olarak ifade etmeleri gerekiyor. her zaman söylüyorum çocuklar okulda kendilerini baskı altında hissetmeyecekler. Okulda yanlış yaptıkları yanlış gördükleri bir şeyi söyleyecekler. Ben bunu okulda sadece öğrencilerime değil evde bile gördüğünüz yanlış bir şey varsa gidin babanıza çekinmeden söyleyin diyorum. Gerekirse annenizi babanızı da eleştirin yani çocuklar kendilerini baskı altında hissetmeyecekler en önemlisi budur. Evde belki yeri geldiği zaman biz de yapıyoruz çocuklar bir şey dediği zaman sus sen ne anlarsın, ne bilirsin diyebiliyoruz. Sana mı kalmış Sen karışma gibi davranışlar yanlış. Bu tür davranışlardan evde ve okulda uzak duracağız. Çocukların kendilerini rahatlıkla ifade edebilecekleri özgürce konuşabilecekleri bir ortam oluşturmamız çocuklar için.” (Y6)

“Bizim okulda engelli öğrencimiz var. Mesela ben şunu da yaptım bazı çocuklara bunu belki daha önce de başka bir yerde gördüğüm için yapmıştım. Engelli öğrencimizi anlayabilmeleri için diğer öğrencilerimizi de tekerlekli sandalye oturtup çocuklar bu nasıl bir duygu? İşte gözü görmeyen bir öğrenci için yine başka bir yerde görmüştüm çok hoşuma gitmişti gözlerini kapatarak işte çocuklar bir 10-15 dakika hiç açmayın bakalım neler hissedeceksiniz? Neler düşüneceksiniz?

Şeklinde çalışmalar yaptık. Maddi durumu olmayan öğrencilerin varsa bir hafta boyunca lüks olan ne varsa bir hafta boyunca yapmayın bakalım neler hissedeceksiniz? Gibi etkinlikler ile çocukların bunları hissetmesi için çalışmalar yapılmalı. Anlatma ile olmaz çocukların yaşaması lazım. Yaşadıkları zaman eşitsizlikleri ancak bu şekilde hissedebilirler. Sadece televizyondan bizim söylemlerimizle olmaz, eğitim ortamlarında bunları yaşamaları lazım.” (Y6)

“Hocam öncelikle bunun sivil toplum kuruluşları kamu kurumları işbirliği ile öğrencilerin bu tür toplumsal sorunlara karşı farkındalık kazanmaları için birebir etkinliğe müdahil, dâhil olduğu etkinliğe katıldığı bir zeminin hazırlanması gerektiğini düşünüyorum. Mesela en basitinden biz evde ya da okulda yaşlılara saygıyı, anlatıyoruz ama yanı başımızdaki huzur evlerine götüremiyoruz. Öğrencimizi öğretmen ile beraber bir müzeye bir huzur evine veya toplumsal farkındalıkları kazanabilecekleri sevgi evleri gibi yerlere götürebilecek maddi imkânlar olmadığı için ne yazık ki bu eksik kalıyor. Bunda en büyük etken tabii ki sivil toplum kuruluşları destekli bu tür alanda faaliyet gösteren kurum kuruluşların ortak bir işbirliği içinde olarak bu öğrenciler ile birebir etkinlik bire bir faaliyet yapabilecekleri bir zemin bir ortam hazırlanması gerektiğini düşünüyorum.” (Y9)

Yukarıdaki okul yöneticilerinin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, öğrencilerin probleme maruz bırakılacağı, aktif bir şekilde çözümün bir parçası olabilecekleri öğrenme ortamları sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bireylere kendilerini özgürce ifade edebilecekleri, yargılanmayacakları, eleştirmekten korkmayacakları özgür öğrenme ortamlarının sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Öğrenme ortamlarında bireyin empati gücünü geliştirecek, bireyi düşünceye sevk edecek yöntem ve tekniklerin kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bazı yöneticiler dezavantajlı bireyler ile diğer öğrencileri kaynaştıracak ortamlar oluşturma (n=3), eğitim sürecini öğrenci ve öğretmenin birlikte götürmesini sağlama (n=2) ve öğrenme ortamlarında bireyi sanat ve edebiyat ile bir araya getirme (n=1) şeklinde öneriler getirmişlerdir. Bu durumlara ilişkin yönetici görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Öncelikle öğrencilerimize çok değer verdiğimizizi göstermemiz lazım, hissettirmemiz lazım. Konuşmamızla, davranışlarımızla bakışımızla çocuğa değerli olduğunu bir birey olduğunu Hissettirmemiz lazım Öyle gördüğümüzü her şeyimiz ile ortaya koyabilmemiz lazım. Çünkü önce birey olması lazım ardından Özgür birey olarak yetişebilmesi için de bir kere dünyayı tanımasını sağlamamız lazım. Sanatı tanımasını edebiyatı tanımasını sağlamamız lazım. Yani dünyayı görmesi ve yorumlayabilmesini sağlamamız lazım bunu yaptığımız zaman özgür bireyler yetişecek ve bu özgür bireylerde özgür topluma doğru bize götürecektir.” (Y1)

“Okul ortamında işlenecek konuların dahi öğrencilerin düşünceleri ya da görüşleri alınarak hazırlanması gerektiğine inanıyorum. Sınıfta, sınıf ortamında ki faaliyetlerin öğrenciler öğretmenler tarafından planlanması gerektiğine inanıyorum. Böyle yaptığımız zaman böyle düşündüğümüz zaman eleştirel yaklaşım da gerçekleşir özgür düşünce de gerçekleşir kendini daha özgür ifade etme de gerçekleşir yavaş yavaş gerçekleşecek bir durumdur diye düşünüyorum.” (Y10)

Öğretmen önerileri. Bu alt temaya ilişkin öğretmenlerin birçoğu düşünceyi ve çok yönlü gelişimi geliştirecek yöntem ve teknikler kullanma (n=12), özgür öğrenme ortamları oluşturma (n=11), okul dışında etkileşimli ortamlar sağlama (n=9) ve demokratik okul kültürü oluşturma (n=8) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Bizim zamanımızda münazaralar yapıldı. Hani ufak bir iki konuda birbirimizi ikna etmeye çalışıyorduk. Bu tür etkinlikler yapabiliriz. Yani eleştirel bilinç ve empati yeteneklerini geliştiren bu tür teknikleri kullanmamız gerekiyor. Bireyin kendini savunabilmesi yani fikrini savunabilmesi için bu olanakları, bu ortamları sağlamamız gerekiyor. Yani bir bireyin özgür bir birey olarak yetişmesi için fikirlerini özgürce ifade etme ortamları sağlamamız gerekiyor. Bunu sağladığımızda da fikirlerini beğenmediğimiz halde takdir etmemiz gerekiyor. Öğrencinin fikrinin işe yarar olması ya da beğenip beğenmemek önemli değildir. Önemli olan fikirdir. Bu bilince sahip olabilme düzeylerine gelmesi gerekiyor. Yani en azından bu bilinci verecek ortamları sağlamamız gerekiyor.” (Ö9)

“Demokratik bilincin sadece oy kullanma ya da oy vermeden ziyade sınıf içindeki konuşmadan derse katılıma, herkesin fikrinin alınması, bir ders planlanırken herkesin görüşüne başvurulmasından da geçtiğini düşünüyorum ben. Sadece bir başkan seçerken oy kullanmak, demokrasiyi öğretmiyor. Yani öğrenci derste de bir fikir sahibi olmalı ki kendi fikirlerinin önemsendiğini bilsin. Ya da okul idaresi bir karar alırken öğretmene de danışmalı. Okul tüm yapısı ile bireye demokratik ortam sunmalıdır diye düşünüyorum.” (Ö10)

Yukarıda öğretmenlerin görüşlerinde de vurgulandığı üzere katılımcılar, öğretme-öğrenme ortamlarına yönelik bireyin düşünme ve empati gücünü geliştirecek, bireye çok yönlü gelişim sağlayacak yöntem, teknik ve uygulamaların eğitim ortamlarına dahil edilmesini önermektedirler. Katılımcıların görüşlerine göre eğitim bireye sosyal olmayı ve dünya insanı olmayı, dünyanın sorunlarını fark etmeyi kazandırmalıdır. Okul üreten insan yetiştirmeli, çevre bilinci oluşturmali yani çok yönlü gelişimi sağlayacak yöntem, teknik ve uygulamalar içinde olmalıdır. Eğitim ortamlarının bireye, kendisi olabileceği, kendini rahatça ifade edebileceği, özgür öğrenme ortamları sunması gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda okul dışı etkileşimli ortamlar sunulması önerilmektedir. Sosyal sorumluluk projelerine katılma, kültürel, sanatsal faaliyetlerde bulunma, toplumsal sorunları fark edecek, sorumluluk alınabilecek çalışmalar yürütme gibi okul dışı etkileşimli öğrenme ortamları sunulması önerilmektedir. Okulların katılımcı bir anlayış ile tüm paydaşlarını devreye sokması gerektiği, hiyerarşik bir düzen yerine herkesin görüşünün alındığı demokratik bir yapıya bürünmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle demokratik okul kültürü oluşturacak uygulamalar önerilmektedir. Ayrıca katılımcılar,

okullarda ders dışı etkinlikler yapma (n=7) ve dezavantajlı bireyler ile diğer bireylerin etkileşimini sağlayacak ortamlar oluşturma (n=3) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumlara ilişkin öğretmen görüşlerinden öne çıkan bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

“Yani özel eğitimle ilgili özel eğitilmiş öğrenciyi okula katma, bence idarecilerin biraz daha yapabileceği bir şey yani okul etkinliklerinde yer almaları daha fazla sağlanabilir. Sınıfın dışına çıkmaları sağlanabilir diğer sınıflara misafir olarak gidebilirler herhangi bir derste. Ben geçen hafta özel eğitim sınıfını İngilizce dersine aldım. Evet o çocuklar İngilizce ile ilgili hiçbir şey bilmiyorlar. Sayı kavramını renk kavramını bilmiyorlar ama en azından farklı bir ortamdalar, farklı bir dersteler. Bir sınıfın içerisinde o sınıftaki öğrenciler onlarla iletişim kurmak istiyor bu şekilde bu bireylerin diğer öğrencilerle kaynaştırılacağı daha fazla etkinlikler yapılmalı diye düşünüyorum.” (Ö8)

“Biz demokratik ortamı okullarda sınıflarda oluşturduğumuzda haliyle özgürlüğü ön plana çıkaran, özgür bireyler yetiştirmiş oluruz. Rahat ve kendinden emin hareket eden, düşüncesini aktarabilen insanlar yetiştirebiliriz. O anlamda da özellikle hocam okullarda kulüp çalışmasını çok önemsiyorum. Burada her öğrencinin bir çalışma yapmasını kendisini ön plana çıkarmasını ben olumlu buluyorum. Okullardaki sportif aktiviteler, kültürel aktiviteler bu anlamda çocukların kendilerini rahat ifade edebilmelerini, özgür düşünme yolunu açacağını düşünüyorum.” (Ö11)

Yukarıda vurgulandığı üzere katılımcılar, öğretme-öğrenme ortamlarına yönelik dezavantajlı bireylerin diğer öğrenciler ile aynı ortamları paylaşacağı, etkileşim içinde olabileceği öğrenme ortamları önermektedirler. Dezavantajlı bireylerin sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için diğer öğrencilerle bir arada vakit geçirmeleri, eğitim ortamlarının dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya olanak tanınması gerektiği belirtilmektedir. Okullarda ders dışı sosyal, kültürel faaliyetlerin bireylerin çok yönlü gelişimini desteklediği belirtilmekte ve ders dışı etkinliklerin artırılması, daha nitelikli hale getirilmesi önerilmektedir.

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin eleştirel pedagojiye dair görüşlerinin incelendiği çalışmanın bu bölümünde katılımcıların eleştirel pedagojiye dair görüşleri, mevcut eğitim sistemine ilişkin eleştirel pedagoji bağlamında değerlendirmeleri ve önerileri şeklinde üç farklı bağlamda sonuç, tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

Eleştirel Pedagojiye İlişkin Görüşlere Ait Sonuç ve Tartışma

Okul yöneticileri ve öğretmenler ile yapılan görüşmelerde, **yetiştirilmesi gereken öğrenci profili açısından** daha yaşanılır bir dünya yaratabilmek, kendini gerçekleştirmiş bireylere ulaşmak, değişen dünyaya uyum sağlayabilmek ve eğitimin hayatta karşılığını bulmasını sağlamak için eleştirel ve özgür düşünebilen, sorgulayan bireyler; kendine yetebilen, kendini gerçekleştirmiş bireyler; insani, evrensel değerlere sahip, insanlığa hizmet edebilecek ve çağa ayak uyduran bireyler yetiştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Okul yöneticilerinden sadece bir katılımcı devletin temel ilkelerine uygun insan profili yetiştirilmesi gerektiğini belirtirken birkaç öğretmenin de sorun çözme becerisine sahip bilimsel düşünebilen bireyler yetiştirilmesi gerektiğini belirttiği görülmüştür. Bu çalışmanın sonuçlarını destekler nitelikte Aksakallı, Salar ve Turgut'un (2018) öğrenciler ile yaptıkları çalışmalarında, deney grubunda eleştirel pedagojiye uygun eleştirel bir dil ile eğitim alan öğrencilerin, akademik başarılarının kontrol gruplarındakine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Öğrenciler, eleştirel pedagoji ile yapılan fen öğretiminde kendilerini, sorgulayan, bağımsız ve eleştirel düşünen özgür bireyler olarak gördüklerini dile getirmişlerdir. Öğrenciler kendilerini değerli hissetmek istediklerini, fikirlerinin önemsenmesini beklediklerini ve düşüncelerini açığa çıkaran soru tiplerinden hoşlandıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmadan hareketle öğrencilerin eleştirel ve özgür bakış açısı kazanmayı bekledikleri görülmektedir. Benzer şekilde Efe (2017) çalışmasında eleştirel pedagoji uygulamalarının öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme kabiliyetini arttırdığını, demokratik bilinç edinme eğiliminde olduklarını, koşulsuz kabul, güven ve huzurlu bir sınıf

ortamında olumlu iletişim içinde olduklarını gözlemlemiştir. Ayrıca eleştirel pedagoji uygulamaları ile desteklenen bir eğitimde öğrencilerin sanatsal yeteneklerinin daha iyi ortaya çıktığı, okulda daha özgür ve güvende hissettikleri için kendilerini daha rahat ifade edebildikleri ve sorunların çözümünde daha duyarlı oldukları belirtilmiştir. Eleştirel pedagojinin amacı da kendini gerçekleştirmiş ve eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirmektir. Bu amaç ile eleştirel pedagoji bireylerin kendilerini ve toplumu dönüştürmesi, daha demokratik ve sosyal bir toplum oluşmasını hedefler (Güneri, 2019). Sosyal ve toplumsal dönüşümde büyük öneme sahip olan ekonomik, politik ve kültürel gelişmeler ve bunların eğitime yansımaları, eğitimin de bu bağlamlara olan katkısı oldukça önemlidir. Bu nedenle eleştirel eğitim yaklaşımlarına daha fazla önem verilmeli, eğitime farklı bakış açıları getirilmesi desteklenmelidir (Apple, 2017). Bu sonuçlar doğrultusunda eleştirel düşünebilen ve sorgulayan bireylerin, kendine yetme noktasında yeterli donanıma sahip kişiler olacağından daha yaşanılır bir toplum oluşturma bağlamında insanlığın ihtiyaç duyduğu profil olduğu ve eleştirel pedagoji yaklaşımının bu yönde bireyler yetiştirilmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, öğretmen ve okul yöneticilerinin yetiştirilmesi gereken öğrenci profiline ilişkin görüşlerinin, eleştirel pedagojinin ilkeleri ile örtüştüğü, bir başka deyişle eleştirel pedagojinin savunduğu öğrenci/insan profilini destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan okul yöneticisi ve öğretmenlerin, **eğitimin rolü ve okulun işlevini** bireyin kendini gerçekleştirme sürecini desteklemek, eleştirel, özgür ve insani bakış açısı kazandırmak, bireyin doğasına uygun şekilde bireyi hayata hazırlamak, bireysel ve toplumsal gelişim ve dönüşüme öncü olmak ve bireyin, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak şeklinde yorumladıkları görülmüştür. Ayrıca katılımcıların bir kısmının ise eğitimin işlevinin toplumsal ve milli değerleri bireylere kazandırmak görüşünü vurgulaması ile değer aktarımı yapmak yönünde bir vurgu yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların görüşlerinden eğitimin öğrenci merkezli bir anlayışa sahip, bireysel ve toplumsal gelişim ve dönüşümde önemli bir rol alması gerektiği; kendini gerçekleştirmiş özgür bireyler ile toplumsal gelişimin hedeflenebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Aksakallı (2019) da çalışmasında öğretmenlerin eğitim programlarını, ahlaki ve siyasi değerleri öğrenciye aktaran etkin bir silah olarak gördüğü sonucuna

ulaşarak eleştirel pedagojinin 6zg6r programlar meydana getirmeyi hedeflediğini, bunu olumlu bulduğunu belirtmiştir. Aynı çalışmada 6đretmenlerin, 6đrenci merkezli bir anlayış ile hayatta karşılığı olan, 6reten, gelişmiş toplumlar yaratan bir eğitim anlayışını savundukları, 6reten ve gelişmiş toplumlar için eleştirel pedagojinin d6ř6n6lmesi gerektiğini belirttikleri g6r6lm6řt6r. McLaren'a (2011) g6re okullar, 6đrenci 6zelliklerini benzer formlara getirme ve toplumsal normları sağlamlaştırma, var olan yapıyı koruma rol6n6 6stlenmiştir. Eleştirel pedagoji okulların değer 6retimi yapan yerler olmasına karşı çıkar ve okulların bireyi g6lendirerek ve 6zg6rl6đ6n6 sağlayarak daha iyi bir toplum yaratabileceğini savunur. Bu durumda, 6đretmen ve okul y6neticilerinin g6r6şlerinin, eleştirel pedagoji ile benzer şekilde topluma uyum sağlamanın 6tesinde, toplumsal değişim ve reformu destekleyecek şekilde 6zg6r, 6retken ve kendini gerçekleştirmiş bireyler yetiştirilmesi y6n6nde olduğu s6ylenebilir.

Eğitimde sosyal adaletin sağlanması ve eşitsizliğin giderilmesi için katılımcıların tamamının fırsat ve imk6n eşitliğini sağlamak gerektiğini belirttikleri g6r6lm6řt6r. Katılımcıların ekonomik ve sosyal adaleti sağlamak, var olan yetersiz uygulamalara 6z6mler getirebilmek, toplumsal gelişimi sağlamak, evrensel değerlere sahip bilinçli bireyler yetiştirebilmek, bireyi hayata hazırlayabilmek ve değerşen d6nyaya uyum sağlayabilmek için sosyal adaleti sağlayacak, eşitsizliği giderecek çalışmalar yapılması gerektiğine inandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aytekin ve G6ven (2016) alışmalarında okulda ve hayatta verilen eğitim ile yeniden 6retim arasında ilişki olduğunu belirterek eleştirel pedagojide eğitimin, politik, k6lt6rel, sosyal birçok bağlam ile i içe olduğunu vurgular. Eğitimin politika, k6lt6r, sosyal yaşam ya da ekonomiden ayrı d6ř6n6lemeyeceği, bu bağlamlardan kopuk toplumsal bilincin eksik olduğu bir yapıda eğitimin sosyal adaleti sağlama konusunda yetersiz kalacağı d6ř6n6lmektedir. Bu nedenle eğitimde sosyal adalet ve eşitlik bilinci oluşturacak faaliyet ve uygulamaların eğitimin niteliğini ve toplumsal adaleti arttıracadı d6ř6n6lmektedir. Turan (2004), okulların toplumsal adaletsizlikler ve bunların giderilmesi için uğraş vermesi gerektiğini belirterek okulları bu anlamda değerşimin başladığı yerler olarak g6r6r ve okulların adalet, eşitlik, insani değerler ve diyalog gibi kavramlara y6nelmesi gerektiğini belirtir. Eleştirel

pedagoji de tam olarak bunu savunur ve eğitimin adalet ve eşitlik kavramları üzerinde temellenmesi gerektiğini belirtir. Okulları ve eğitimi kültür, ekonomi, politika gibi birçok bağlamda ele alırken bireyin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlaması gerektiğini vurgular. Eleştirel pedagoji anlayışına göre eğitimde olması gereken salt bilgi aktarımı yapmak yerine sosyal adaleti sağlamaya yardımcı olarak bireylere daha iyi bir yaşam fırsatı sunmaktır (Kincheloe, 2018). Bu durumda, öğretmen ve okul yöneticilerinin tamamının eğitimde sosyal adaleti sağlamaya yönelik fırsat ve imkân eşitliğine vurgu yaptıkları ve bunun özellikle toplumsal gelişim ve evrensel değerlere sahip bireyler yetiştirilmesi bakımından elzem olduğunu düşündükleri söylenebilir. Bu sonuç demokratik bir toplum oluşturma bilinci bakımından olumlu olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada **öğretme-öğrenme ortamının özelliklerini** ortaya koyan düşünceler iki farklı başlık altında toplanmıştır. Yapılan görüşmelerde katılımcılar öğretme öğrenme ortamına ilişkin disiplin ve otorite ile öğretmen-öğrenci rolleri özelinde görüş belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin neredeyse tamamının eğitimde disiplini gerekli gördükleri fakat sert bir hiyerarşik yapıyı ret ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Otoriteyi disiplini sağlayan bir konum olarak gören katılımcıların demokratik bir ortamda, öğrencinin iç disiplinini sağlamanın ve bunu toplumsal bir bilinç haline getirmenin gerekli olduğunu belirttikleri görülmüştür. Ayrıca çalışmaya katılan bazı öğretmenlerin disiplin anlayışının sınıfa, okula, çevre şartlarına; bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına göre değişebileceği vurgusu yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aksakallı'nın (2019) öğretmenlerin eleştirel pedagojiye yönelik eğitim inançlarını belirlemeyi amaçladığı çalışmasında bu sonuçlar ile benzer şekilde klasik okul anlayışının baskıcı bir hiyerarşik yapıda olduğu görüşüne ulaşılmıştır. Öğretmenler hiyerarşik ilişkilerin özgürlük düşüncesini sınırlandırdığını, kişinin kendi inanç ve eylemleri üzerindeki denetiminden yoksun bıraktığını düşünmektedirler. Aksakallı'nın çalışmasında, bu çalışmanın bulgularını destekleyici mahiyette hiyerarşik ilişkinin bireylerin özgürleşmesi yönünde engel olduğu ve bireysel gelişimi engellediği bulgusuna ulaşılmıştır. Aksakallı, Salar ve Turgut'un (2018) çalışmalarında ise öğrenciler, katı ve otoriter bir sistemde özgürce kendilerini ifade edemediklerini dile getirmişler,

dışarıdan bir denetim yerine içsel bir disiplinin kendilerini daha çok motive ettiğini vurgulanmışlardır. Dewey (2017), eğitimde idealin aranması durumunda bireylerin var olan içgüdülerini ve ihtiyaçlarını bilmek ve bireylerin kabiliyetini ortaya çıkartmayı amaç edinmek gerektiğini belirtmiştir. Bu şekilde bireysel gelişimin amaçlanması ve bireyin ihtiyaçlarına yönelik bir ortamın sağlanması durumunda kişilerin gerek duydukları bilgi, kültür ve disiplini kendilerinin inşa edeceğini vurgular. Sonuç olarak eğitimde sert ve baskıcı bir yapının istenmediği, dıştan gelen ve bireyin davranışlarını kontrol altına alan bir otorite yerine bireye ihtiyaç duyduğu olanakları sağlayarak içsel motivasyon ve iç disiplin kazandıracak bir öğrenme öğretme ortamına yönelik beklentiler olduğu görülmektedir. Nitekim eleştirel pedagoji de öğrenci ile öğretmen arasındaki katı, otoriter ve hiyerarşiye dayalı anlayışı ortadan kaldırarak diyalog, karşılıklı öğrenme ve sorgulamaya dayalı bir öğretme-öğrenme sürecini vurgulamaktadır (Freire, 2019; İnal, 2010).

Araştırmaya katılan öğretmen ve okul yöneticilerinin öğretmen ve öğrenci rollerine ilişkin en çok önemsedikleri noktanın öğrenci merkezli bir anlayışı sağlamak olduğu sonucu elde edilmiştir. Bununla beraber öğrenci-öğretmen ilişkisinin koşulsuz kabul, güven ve sevgi ortamına dayanması gerektiği, birbirlerini destekleyici karşılıklı etkileşim içinde birlikte öğrenmeleri ve özgür öğrenme ortamları oluşturmak gerektiğine yönelik görüşler elde edilmiştir. Ayrıca katılımcıların öğretmenlerin de sürekli gelişim içinde olmaları gerektiğini vurguladıkları görülmüştür. Öğretmenlerin, kendini gerçekleştiren, özgür ve eleştirel bakabilen bireyler yetiştirebilmesi için kendilerinin de eleştiriye ve gelişime açık kişiler olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bilinmektedir ki sosyal adalet ve eşitlik için çaba sarf eden ve eleştirel bakabilen bireyler yetiştirmek aynı özelliklere sahip eleştirel eğitimciler ile mümkündür (Beytekin ve Burak, 2020). Bu sonuçlar ile benzer şekilde Aksakallı (2019) da çalışmasında öğretmen ve okul yönetimi arasında güçlü bir ilişki olması gerektiğini ve öğretmenin otoritelerin etkisinden sıyrılarak eğitim sürecinde özgür olabilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aksakallı, Salar ve Turgut'un (2018) çalışmalarında ise bu sonuçları destekler mahiyette özgür ve demokratik öğrenme ortamlarının bireylere sağlayacağı başarılarla ve öğretmenlerin çağdaş yaklaşımları benimsemesinin gerekliliğine değinilmiştir. Öğretmenlerin bireylerin

ihtiyaçlarına cevap verebilecek, zgr öğrenme ortamları sağlaması gerektiğine, öğrenciler eleştirel pedagojiye göre eğitim aldıklarında, bağımsız düşünme becerilerinin zamanla geliştiğine ve eğitimde nesne olmaktan kurtularak özne konumuna geldiklerine değinilmiştir. Özne durumuna gelen, eğitimin merkezinde olan öğrencinin kendi fikirlerini inşa ettiği, karşılıklı etkileşimin olduğu öğrenme ortamlarında bireylerin güven duygusu ile kendilerini daha rahat ifade ettikleri belirtilmiştir. Öğretmen otorite olmaktan çıkınca ğrenci daha aktif, daha yaratıcı, sorgulayabilen ve eleştirebilen taraf olmuştur. Yıldırım'a (2013) göre eleştirel pedagojiyi oluşturan faktörlerin başında da eleştirinin bir ihtiyaç olduğu vurgusu vardır. Eleştirinin gerçekleşebilmesi ise birey merkezli, bireyi özne konumunda tutan bir anlayış ile mümkündür. Birey, bilinçli eylemleri sayesinde bu rolünü sürdürmektedir. Bu nedenle eleştirel pedagojide eğitimin işlevlerinden biri bireye eleştirel bilinç kazandırmaktır. Nitekim eleştirel yaklaşım açısından nitelikli bir eğitimin ilk koşulu eleştiridir (mr, 2017). Eleştirel pedagoji de öğretmenlerin yeni dünya koşullarında okullaşmanın amacını iyi anlaması ve yeni bir toplum oluşturmak için çaba harcayacak cesarete sahip olması gerektiğini vurgular. Öğretmenlerin, ğrenme öğretme süreçlerini politika, ekonomi, g ve kültürden soyutlayan geleneksel anlayışı terk ederek eleştirel ve aktif bireyler yetiştirmeleri gerektiğini belirtir. Geleneksel anlayışın, ödül ceza ya da ğretmen merkezli yaklaşımların amacının var olan adaletsizliklerin yeniden üretilmesini sağlamak ve var olan statükocu yapıyı korumak olduğunu, öğretmenlerin bunları sorgulaması ve öğrenciyi güçlendirecek anlayışın cesur savunucuları olmaları gerektiğini vurgular (McLaren, 2011). Bu durumda, ğretmen ve okul yöneticilerinin ğretmen- ğrenci rollerine ilişkin eleştirel pedagoji yaklaşımıyla tutarlı olacak şekilde demokratik bir öğrenme ortamı içerisinde eleştiri kültürünün olduğu ve öğrencinin merkeze alındığı bir süreci savundukları söylenebilir.

Mevcut Eğitim Sisteminin Eleştirel Pedagoji Bağlamında Değerlendirilmesine Ait Sonuç ve Tartışma

Bu başlık altında eleştirel pedagoji bağlamında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin, mevcut eğitim sistemini; yetiştirilmesi gereken ğrenci profili,

eğitimin rolü/okulun işlevi, eğitimde sosyal adalet ve eşitlik ve öğretme-öğrenme ortamları başlıkları altında değerlendirmeleri ortaya konulmuştur.

Araştırmaya katılan öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde **yetiştirilmesi gereken öğrenci profili** açısından değerlendirmelerinden yola çıkılarak düşünme ve eleştirme yeteneğinden yoksun, otoriteye itaat eden, sorgulamayan ve özgürleşememiş bireyler yetiştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların mevcut eğitim sisteminin sadece akademik olarak tek yönlü gelişen ve gerekli nitelikleri edinememiş, tüketim odaklı ve gelişime kapalı, çağın gereklerinden, insani değerlerden uzak, gelecek ve iş kaygısı taşıyan, ekonomik kaygıları yüksek bireyler yetiştirildiği yönünde görüşler belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle, yetiştirilmesi hedeflenen ve istenen öğrenci profilinden uzak bireyler yetiştirildiğinin belirtildiği görülmüştür. Bireyin kendisine, yaşadığı topluma ve çevresine faydalı bireyler olabilmesi ve bu yönde yetiştirilebilmesi noktasında mevcut sistemin eksiklikleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Balcı ve Kocabaş (2020) çalışmalarında okullarda öğrencilere eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Aksakallı'nın (2019) da çalışmasında öğretmenler, mevcut sistemde öğrencilerde eleştirel bilincin ve sorgulama yeteneğinin yetersiz olduğunu fakat eğitimde bunun kazandırılması gerektiği belirtilmiştir. Öğretmenlerin eleştirel pedagojiye dair görüşlerinde eleştirel bilincin ve kazandırılmasının gerekli olduğu vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Bayram ve Kesik (2015) ise çalışmasında mevcut eğitim sisteminin eleştirel bilince sahip ve özgür bireyler yetiştiremediği bulgusuna ulaşmıştır. Okulların sosyal olanaklardan ve farklı kültürlerin ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun, tek tip ezberci eğitim vererek bireylerin özgürleşme sürecine köstek olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin de sistem içinde özgür olamayışının yetiştirilen bireylerin niteliğini de etkilediği belirtilmiştir. Freire (2019) bankacı eğitim modelinde bilgiyi düşünmeden, sorgulamadan alan pasif öğrencilerin varlığından bahseder. Öğrencileri birer yatırım nesnesi olarak gören bu anlayışın üretimden ve gelişimden uzak bireyler yetiştirdiğini vurgular. Böyle bir anlayışta bireyler eleştirel bilinçten uzak, sorgulamadan ve düşünmeden verileni olduğu gibi ezberler ve aktarırlar. Ne kadar iyi aktarırlar ise o denli başarılı sayılırlar. Ne öğretmenin ne de öğrencinin özgür olabildiği, bireyin

kendini gerçekleştirmesinden oldukça uzak olan bu yaklaşım öğrenciyi eğitiminde nesne konumuna getirir ve pasifleştirir. Bu durumda, öğretmen ve okul yöneticilerinin de tıpkı Freire'in bankacı eğitim modelinde olduğu gibi eleştiri ve sorgulamaktan uzak, tek yönlü akademik başarı odaklı öğrenciler yetiştiği noktasında eğitim sistemini yeterli görmedikleri görülmektedir. Öğretmen ve okul yöneticilerinin, eleştirel pedagoji anlayışının da eleştirdiği şekilde, öğrencinin pasifleştirildiğini ve eleştirme yeteneğinden yoksun bırakıldığını, özgürleşme sürecini tamamlayamayan bireyler yetiştirildiğini dile getirdikleri görülmektedir. Bu nedenle eğitim sisteminde, günümüz dünyasına ayak uydurabilecek donanımlara sahip bireyler yetiştirme noktasında, eleştirel pedagojinin görüşlerinden faydalanmak, var olan yetersizliklerin giderilmesinde yardımcı olabilir.

Katılımcıların neredeyse tamamının, mevcut eğitim sisteminde **eğitimin rolü ve okulun işlevine** ait değerlendirmelerinde, mevcut eğitim sisteminde demokratikleşme bilincinin yeterince verilemediği, bireyin özgürleşme sürecine yeterli katkıyı sunamadığı ve tek yönlü akademik başarıya odaklı bir anlayış ile bireyi çok yönlü geliştiremediği yönünde görüş belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların, mevcut eğitimi işlevsel bulmadıkları, eğitimin hayatta karşılığının olmadığı, çağa ayak uyduramadığı, bilimsel düşünce ve nesnelliğin yetersiz olduğu ve eğitimin dilinin dönemin hâkim siyasi görüşü ile şekillendiği yönünde görüş belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık üç öğretmen ve üç okul yöneticisi mevcut eğitim sistemini geçmişe göre daha nitelikli görmekte ve gelişim içinde olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle katılımcıların büyük çoğunluğunun görüşlerinden yola çıkılarak mevcut eğitim sisteminin bireyi tek yönlü yetiştirdiği, demokratikleşme bilincini yeterli ölçüde kazandıramadığı, bireyin özgürleşme sürecini tam anlamıyla destekleyemediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç alan yazındaki benzer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Eroğlu ve Şimşek'in (2021) çalışmasında da mevcut eğitim sisteminin eleştirel pedagojinin de savunduğu şekilde eşitlikçi, çoğulcu, özgürleştirici, dönüşümcü ve demokratik olma bağlamında yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin eğitim sistemini eleştirel ve özgür bireyler yetiştirme,

demokratikleşmeye katkı sağlama, sosyal adalet ve tarafsızlığa katkı sunma, toplumsal değişime katkı sağlama bağlamında yeterli görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Benzer biçimde Aksakallı'nın (2019) çalışmasında öğretmenler mevcut sistemde eğitimin bireyleri eleştiriden uzak nesne durumuna getirdiğini, pasifleştirdiğini ve adeta robotlaştırdığını belirtmiştir. Sorgulama yeteneğinden yoksun, pasif bireylere dönüştükleri ifade edilmiştir. Eğitimin eleştirel bilince sahip öğrenciler yetiştirmesi gerektiğini, eleştirel bilince sahip öğrencilerin tarafsız ve çok yönlü bakabildiğini, kendi fikirlerini oluşturan, üreten, sağlıklı bireyler haline gelebildikleri belirtilmektedir. Bayram ve Kesik'in (2015) çalışmasında mevcut eğitim sisteminin değişim ve dönüşüme öncülük etmek yerine mevcut toplumsal yapıyı muhafaza ettiği belirtilmiştir. Ördem ve Yükselir'in (2017) çalışmasında ise mevcut programın yoğun yapısı nedeniyle öğretmenlerin güncel konulara ve toplumsal problemlere değinemediği, bilgi aktarımına dayanan bir eğitim sürme eğiliminde oldukları belirtilmektedir. Özellikle siyasi, politik konulara değinmekten kaçınıldığı belirtilmekte, eğitimde tartışma konularının belirli bir çerçevede kısıtlı kaldığı vurgulanmaktadır. Buradan hareketle eğitim sisteminin özgürleşme sürecine yeterli katkı sunmadığı belirtilmektedir. Oysa eleştirel pedagojiye göre öğrenme bilgiyi olduğu gibi almanın çok daha ötesinde bilinçli bir durum olmalıdır. Eleştirel kurama göre öğrenme bir özgürleşme aracıdır. Bireylerin pasif alıcı konumda, sorgulamadan aldıkları eğitimin aksine eğitim, hayat ile iç içe, kişinin kendi öğrenme sürecini inşa ettiği bir özgürleşme ve birey olma süreci olmalıdır (Sarpkaya ve Yılmaz, 2021). Eleştirel pedagoji geliştirmekte olan düşünce ve dünyanın eleştiriye ve değişime açık olması gerektiğini belirterek bireyi bağımsız hale getirmeyi amaçlar. Özerk bireyler ile daha demokratik daha özgür bir eğitim sürdürme çabası içinde olan eleştirel pedagoji açık görüşlü olmayı, farklılıklara hoşgörüyü, küresel demokrasiyi ve barışı önemser (Giroux, 2008). Bu durumda öğretmen ve okul yöneticilerinin demokratik ve özgür eğitim bağlamında gördükleri yetersizlikler, tek yönlü olduğu vurgulanan eğitim anlayışı eleştirel pedagojinin bireyi özerkleştirme vaadi ile iyileştirilebilir. Hayat ile iç içe, bireyin doğasına uygun, bireyin ihtiyaçlarını karşılayacak bir eğitim anlayışının eksikliğini vurgulayan öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerinden yola

çıkılarak, eleştirel pedagojinin temel prensiplerinin bu sorunların çözümünde yol gösterici olabileceği söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmen ve okul yöneticilerinin **mevcut eğitim sistemini sosyal adalet ve eşitlik yönünden değerlendirmelerinde**, büyük bir çoğunluğu tarafından fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanması noktasında yetersizliklerin olduğu görüşü belirtilmiştir. Çalışmaya katılan sadece üç öğretmen mevcut sistemi sosyal adalet ve eşitlik anlamında yeterli bulmuş ve olumlu görüşler dile getirilmiştir. Buna rağmen katılımcıların büyük çoğunluğunun görüşlerinde belirttiği üzere var olan bazı politikaların pratikte yetersiz kalması, okulların eşit imkân ve donanımlara sahip olmaması, bireysel farklılıklardan doğan birçok farklılığın eşitsizlikler yaratması, uygulamaların öğretmenlerin deneyimine ve çabasına bağlı olarak değişmesi ve toplumsal bilinç eksikliğinin eğitimi de olumsuz etkilemesi gibi birçok nedenden ötürü eğitimde sosyal adalet ve eşitliğin sağlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları ile benzer olarak alanyazındaki pek çok çalışmada da (Alicı ve Gürültü, 2020; Buluç, 1997; Demir ve İnan, 2018; Ergün, 2019; Eroğlu ve Şimşek, 2021; Petek ve Önder, 2015; Polat ve Özan, 2020; Sarıgöz ve Özkara, 2015) ekonomik yetersizlikler, bölgesel farklılıklar, okullar arasındaki eşitsizlikler ve dezavantajlı grupların özel ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması gibi nedenler ile fırsat ve imkân eşitliğinin yeterince sağlanamadığına değinilmiştir. Bu durumda, öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerine göre mevcut eğitim sisteminde sosyal, kültürel, coğrafik, politik, sistemsel ve ekonomik gibi birçok farklı parametrelerden kaynaklı olarak sosyal adalet ve eğitimde fırsat eşitliği anlamında sorunların olduğu düşünülebilir.

Bayram ve Kesik'in (2015) çalışmasında, eğitim sisteminde eşitsizlikleri gidermeye yönelik adımlar atılmakla beraber yeterli olmadığı, okullar ve bölgeler arasında büyük eşitsizliklerin halen devam ettiği ve dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığı vurgulanmıştır. Demirtaş ve Özer'in (2015) çalışmasında öğretmen adayları mevcut eğitim sisteminde ezberci eğitim, sınav sistemi, eğitime erişemeyen kesimlerin yaşadıkları eşitsizlikler ve eğitimde özelleşmenin getirdiği eşitsizlikler gibi sorunlar olduğunu dile getirmişlerdir. Ural (2016), mevcut eğitim sisteminde yarışmacı bir eğitim

anlayışı olduğunu bunun sınav sistemini beraberinde getirerek eşitsizliklere ve eğitim hakkı ihlallerine neden olduğunu belirtmektedir. Karaağaç (2021) çalışmasında, toplumsal mutluluğun eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini sağlamak ile mümkün olabileceğine, eşitlik kavramının teoride yer edinse de uygulamalarda karşılığının olmadığına, özellikle uzaktan eğitim sürecinde uçurumun daha da büyüdüğüne dikkat çekerek sosyal, ekonomik, kültürel birçok bağlamda bütünsel gelişimi sağlayacak eğitimsel önlemler alınması gerektiğini belirtmiştir. Aliakbari ve Allahmoradi'nin (2012) İranlı öğretmenlerin eleştirel pedagojiye ilişkin algılarını inceledikleri araştırma sonucunda, erkek öğretmenlerin toplumda daha özgür oldukları ve fikirlerini daha rahat ifade ettikleri için erkek öğretmen adayları lehine anlamlı farklılık bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı fırsat ve imkân eşitsizliğine örnek olduğu söylenebilir. Eleştirel pedagojinin temel kavramlarından olan praxis, bilinçli eylem olarak düşünce ve uygulama arasındaki farkları ortadan kaldırmayı hedefler (Spring, 1991). Ayrıca eleştirel pedagoji gerek sosyal ve kültürel gerekse politik anlamda eşitliği savunan ve ezilen, ayrımcılık, yoksulluk vb. durumlara maruz kalan bireyleri önceleyen bir eğitim anlayışı olarak görülmektedir (Freire 2019; Kincheloe, 2004). Mevcut eğitim sisteminde teori ve pratik arasında var olan farklar nedeniyle ortaya çıkan eşitsizlikler eleştirel pedagojinin praxis yani bilinçli eylem anlayışına uygun bir yaklaşımla giderilebilir. Eleştirel pedagojinin okullarda sosyal adaletin sağlanması ve dönüşümün başlangıç noktası olması yönündeki görüşü mevcut eğitim sisteminde eşitsizliklerin giderilmesi ve adaletin sağlanması için güçlü bir dayanak olabilir.

Mevcut eğitim sistemini **öğretme-öğrenme ortamının özellikleri** bağlamında değerlendiren katılımcıların neredeyse tamamının öğretmen merkezli öğrenme ortamları olduğu yönünde görüş belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların, öğrenci-öğretmen etkileşiminin yetersiz ve bireysel çabalar ile sınırlı kaldığını, öğretmen ve öğrencinin birlikte öğrenemediğini belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların, öğretmen niteliklerini yetersiz buldukları, özgür ve demokratik öğrenme ortamlarının eksikliği yönünde görüş belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. İki okul yöneticisi ve üç öğretmenin ise öğrenci öğretmen arasındaki etkileşimi yeterli bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna rağmen

katılımcıların büyük bir çoğunluğunun görüşlerine dayanarak öğretmenin aktif olduğu ve bireyin pasifleştirildiği, aralarındaki etkileşimin ve süreci birlikte inşa etme becerisinin yetersiz kaldığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Benzer şekilde Aksakallı, Salar ve Turgut'un (2018) çalışmalarında öğretmenlerin eleştirel bir dil kullanması ve bu yönde gelişim göstermesi gerektiğine değinilmiştir. Nitelikli öğretmenlerin eleştirel dil ve diyalog kullanması gerektiğini, karşılıklı etkileşimin de bu yolla sağlanabileceğini, eğitimde değişim ve gelişimin desteklenmesi için eleştirel pedagoji anlayışının yerleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Gürbüz ve Ongur (2019) çalışmalarında mevcut sistemde öğretmen-öğrenci arasında bilgi aktarımına dayanan bir süreç olduğunu, öğretmenin öğreten, öğrencinin pasif alıcı konumda olduğunu; öğretmenin rolünün sürekli aktaran iken öğrencinin rolünün uzun süredir değişikliğe uğramadan pasif alıcı olarak kaldığını belirtmiştir. Freire (2019), geleneksel eğitim anlayışında öğretmen-öğrenci ilişkilerinin analizi sonucunda öğretmeni sürekli anlatı yapan bir özne, öğrencileri ise pasif şekilde dinleyen nesneler olarak nitelendirmektedir. Eğitimi anlatım hastalığı içinde görmekte birlikte öğretmenlerin, öğrencilerin doğasından kopuk, gereksiz konularda anlatım yaparak öğrencilerin zihinlerini doldurmak işini yürüttüğünü belirtmektedir. Ona göre anlatılanları doğrudan ezberleyen, düşünmeyen öğrenciler ise kendi deneyimlerinden uzak, pasif, içi doldurulacak boş bidonlara dönüşmektedir. Freire'in eğitim anlayışında düşüncelerinden etkilendiği bilinen Dewey de okulların hayata hazırlık değil hayatın kendisi olması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre çocuğun şimdiki hayatına etkisi çok uzak birtakım düşüncelerle ve uygulamalarla meşgul edilmemesi, gerçek yaşam problemleri ile yüz yüze bırakması gerekmektedir. (Dewey, 2017; McLaren, 2007). Bu durumda öğretmen ve okul yöneticilerinin, Freire'in (2019) geleneksel eğitim eleştirisi ile paralel bir şekilde öğretmen merkezli eğitim uygulamalarını ve öğrenme ortamlarını eleştirdikleri görülmektedir. Öğrenci ve öğretmen arasındaki etkileşimi sınırlandıran ve birlikte öğrenmeye çoğu zaman engel olan bu tür eksiklikler, eleştirel pedagojinin geleneksel eğitime karşı önerdiği problem tanımlayıcı eğitim modeli anlayışı ile uyumlu şekilde bireyin ihtiyaçlarını önemseyen, bireyin doğasına yönelik öğrenme ortamları ile giderilebilir. Problem tanımlayıcı öğrenme modelinde öğretmen ve öğrenci rolleri kesin hatları ile ayrılmaz ve aynı anda hem öğretmen hem öğrenen olarak

birlikte var olurlar. Bu şekilde daha özgür daha demokratik öğrenme ortamları oluşturmak ve öğretmen ile öğrencinin birlikte öğrenme sürecini desteklemek mümkün olabilecektir.

Öneriler

Bu başlık altında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin mevcut eğitim sistemini eleştirel pedagoji bağlamında değerlendirmeleri neticesinde getirdikleri öneriler ve çalışma sonuçlarına göre alana katkı amaçlı getirilen öneriler ortaya konulmuştur.

Araştırmada öğrenci ve öğretmenlere yönelik öneriler bağlamında katılımcıların tamamının öğrencilere yönelik olarak eleştirel düşünme yeteneğine sahip özgür bireyler ve toplumsal sorunların farkında olan, sorunlara duyarlı ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirilmesi yönünde öneriler getirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlere yönelik olarak öğretmenlerin şartlarının iyileştirilmesi ve öğretmen niteliklerinin artırılması yönünde görüş belirtildiği görülmüştür. Katılımcıların görüşleri incelendiğinde birey olma bilincine erişen özgür ve eleştirel bakabilen bireylerin, toplumsal ilerlemenin ön koşulu olduğunu ve birey yetiştirecek eğitim uygulayıcıları olan öğretmenlerin de eleştirel ve özgür bakış açısına sahip, nitelikli kişiler olmaları ve ihtiyaçları ölçüsünde desteklenmeleri gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların eğitim sistemine ilişkin önerileri incelendiğinde eğitim sisteminin bireyi çok yönlü geliştirecek bir eğitim anlayışını benimsemesi, aile eğitimleri vererek aileleri sürece aktif olarak dâhil etmesi, bireyin değerli olduğunu hissettiği öğrenci merkezli bir yapı oluşturulması ve hayat ile iç içe bireyin doğasına uygun bir anlayış benimsenmesini önerdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Eğitimde sosyal adalet ve eşitliği sağlamaya yönelik katılımcıların, fırsat ve imkân eşitliğini sağlamak, dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak politikalar geliştirmek, okulların imkân ve şartlarını iyileştirmek ve eşitlemek, eğitimin birçok yönden ele alınmasını sağlayarak toplumsal bilinç oluşturmak, bireysel, bölgesel ihtiyaçları göz önüne alarak eğitimi planlamak ve ekonomik şartları iyileştirmek şeklinde öneriler getirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretme-öğrenme ortamlarına yönelik olarak ise katılımcıların, öğrencilerin toplumsal sorunları gözlemleyebilecekleri, probleme maruz kalarak çözüm üretebilecekleri ortamlar sağlamak, bireylerin

kendilerini rahatça ifade edebilecekleri özgür öğrenme ortamları sunmak, düşünceyi, empati yeteneğini ve çok yönlü gelişimi destekleyecek yöntem ve teknikleri öğrenme ortamlarında daha sık kullanmak şeklinde önerilerde bulundukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca dezavantajlı bireyler ile diğer bireyleri bir araya getiren etkileşimli ortamlar hazırlamak ve demokratik bir okul kültürü oluşturmak şeklinde öneriler getirdikleri de görülmüştür.

Araştırmada katılımcıların getirdikleri bu öneriler neticesinde çalışma sonuçları ile ilişkili olarak alana katkı sağlaması açısından aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

Uygulamaların Geliştirilmesine Yönelik Öneriler

- Eğitim sisteminin eleştirel, yansıtıcı ve sorgulayıcı düşünceyi geliştirecek program ve uygulamalara ihtiyacı olduğu sonucundan yola çıkılarak bu yönde bir gelişim ve revizyon içine girilmesi önerilmektedir. Bireysel ve toplumsal gelişimin ve daha yaşanılır bir hayatın varlığı düşünebilen, özgür bireyler ile mümkün olacağından eğitimin her aşamasında bireyin de aktif olduğu, bireysel ihtiyaçların ön plana çıkarıldığı ve bireyi özgürleştirmeyi amaçlayan bir anlayışın yerleştirilmesi önerilebilir.
- Eğitimin bireyin ihtiyaçlarından ve doğasından kopuk olmaması, öğrenciyi merkeze alması gerektiği sonucundan yola çıkılarak okulların dört duvar ile sınırlı yerler olmaktan çıkarılması, doğa ile iç içe alanlara dönüştürülmesi önerilebilir. Bu anlamda okulların fiziki çevrelerinin değiştirilmesi, imkân ve donanımlarının geliştirilmesi, çağa ayak uyduran ve bireysel gelişimi olumlu yönde etkileyecek ortamlara dönüştürülmesi önerilebilir.
- Eleştirel, özgür ve kendini gerçekleştirecek bireyler aynı özelliklere sahip eğitimciler ile mümkündür. Toplumu geliştirecek olan eğitimcilerin toplumun önünde olması gerekir. Bu nedenle öğrenci ihtiyaçlarına cevap verebilecek, nitelikli eğitim uygulayıcılarının yetiştirilmesi elzem görülmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre eğitimin uygulayıcıları olan öğretmenlerin gerekli niteliklere sahip olmadığı görüşü elde edilmiştir. Bu nedenle öğretmen yetiştirme programlarından hizmet içi eğitimlere kadar eğitimcilerin niteliklerini arttıracak çalışmaların nitelik ve kapsamının

geliştirilmesi önerilmektedir. Üniversitelerde derslere, eleştirel pedagoji gibi eğitime çağdaş ve farklı anlayışlar ile bakan disiplinler eklenerek öğretmen adaylarının daha eleştirel, idealist ve özgür bakış açısına sahip olmaları yönünde adımlar atılabilir.

- Araştırmada katılımcıların ezbere dayalı ve sınav odaklı eğitimin bireyi tek yönlü olarak yetiştirdiğini dile getirdikleri görülmektedir. Buradan hareketle bireyin sadece sınav odaklı yetiştirilmesi ve akademik başarıya odaklı eğitim anlayışından uzaklaşılması ve bireyi çok yönlü geliştirecek eğitim olanaklarının geliştirilmesi önerilebilir. Öğrencileri kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler ile daha sık bir araya getirmek, üniversiteler ile işbirliği içinde bilim ile iç içe etkileşimli ortamlar yaratmak, okullarda ders dışı faaliyetlerin çeşidini ve niteliğini arttırmak gibi uygulamalara daha sık yer verilmesi önerilebilir. Öğrencilerin kültürel, politik, ekonomik vb. alanlar, ders dışı ama hayat ile iç içe konular ile ilgilenmesi sağlanarak bireylerin içinde yaşadıkları kültür ve dünyanın farkında olan bilinç sahibi çok yönlü kişiler olarak yetişmesine yönelik politikaların geliştirilmesi önerilebilir.
- Eğitimde bölgesel dezavantajların, sosyo-ekonomik koşullardan kaynaklanan eşitsizliklerin yol açtığı adaletsizliklerin giderilmesi önerilebilir. Dezavantajlı bölgelere yönelik iyileştirici ve teşvik edici politikalar yürütülebilir. Eğitimin ekonomiden ayrı düşünülemeyeceği katılımcıların çoğunun ortak görüşüdür. Ekonomik şartlar arasındaki farklardan kaynaklanan eşitsizlikler giderilmeye çalışılarak bireylerin iş ve gelecek kaygısı yaşamayacakları şekilde toplumsal standartların iyileştirilmesi önerilebilir.
- Çok yönlü gelişen ve yaşadığı çevrenin sorunlarının farkında olan bireyler yetiştirmek için bireyleri probleme maruz bırakmak gereklidir. Öğrencilerin toplumsal sorunları yerinde gözlemleyebilecekleri, aktif olarak dâhil olabilecekleri okul dışı etkinliklerin planlanması önerilebilir. Bireyler huzurevleri, aşevleri, sevgi evleri gibi ortamlara dâhil edilerek toplumsal sorunlara karşı farkındalık edinmeleri sağlanabilir, projelere destek vererek sorumluluk ve biz olma bilinci kazandırılabilir.

- Eleştiren, sorgulayan, yaratıcı ve özgür bireyler doğru öğrenme ortamları sağlandığında gelişebilir. Bireylerin kendisini rahatça ifade edebilecekleri, yargılanmaktan ve eleştirilmekten korkmayacakları özgür ve demokratik öğrenme ortamları, özgür ve demokratik okul iklimi oluşturulabilir.
- Sadece soru çözme becerisine odaklanan bir eğitim anlayışı yerine bireyin ufkunu açacak, var olan potansiyelini ortaya çıkararak bireyi olabileceği en iyi seviyeye taşıyacak yöntem, teknik ve uygulamaların eğitimde daha sık kullanılması önerilebilir.

Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Bu çalışma öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerine başvurulmuş, yapılmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda veli ve öğrenci görüşlerine de başvurulması önerilebilir.
- Bu araştırmada katılımcıların görüşlerini derinlemesine belirleyebilmek amacıyla nitel yöntem kullanılmıştır. Nicel bir yöntemle ölçek veya anket kullanılarak daha geniş örneklemle çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ile kişilerin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Okullarda gözlemlerin yapılacağı nitel çalışmalar da önerilebilir.
- Bu araştırma Van ili merkez ilçeleri (Edremit, İpekyolu ve Tuşba) sınırlı tutulduğundan farklı bölge/illerde benzer çalışmaların yapılması önerilebilir.
- Eleştirel pedagojinin uygulanabilirliği ve eğitime yansımalarına yönelik boyutsal araştırmalar yapılabilir ve öğretmenlerin eleştirel pedagojiye ilişkin farkındalıklarını oluşturmak için eylem araştırmaları tasarlanabilir.

Kaynaklar

- Abraham, G. Y. (2014). Critical pedagogy: Origin, vision, action and consequences. *KAPET*, 10(1), 90-98.
- Abrahams, F. (2005). The application of critical pedagogy to music teaching and learning. *Visions of Research in Music Education*, 6(1), 1-16.
- Aksakallı, A. (2019). Eleştirel pedagojiye yönelik öğretmenlerin eğitim inançları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 583-605.
- Aksakallı, A., Salar, R. ve Turgut, Ü. (2018). Eleştirel pedagoji ilkelerine göre yapılan fen öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 961-971.
- Aliakbari, M. ve Allahmoradi, N. (2012). On Iranian school teachers' perceptions of the principles of critical pedagogy. *International Journal of Critical Pedagogy*, 4(1), 154-171.
- Alkın Şahin, S., Tunca, N. ve Ulubey, Ö. (2014). Öğretmen adaylarının eğitim inançları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişki. *Elementary Education Online*, 13(4), 1473-1492.
- Allen, R. L. ve Rossatto, C. A. (2009). Does critical pedagogy work with privileged students?. *Teacher Education Quarterly*, 36(1), 163-180.
- Aslan, M. ve Kozikoğlu, İ. (2015). Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının eleştirel pedagojiye ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-14.
- Aslan, Ö. M. (2014). Eğitim felsefesi dersinin okul öncesi öğretmen adaylarının felsefi tercihlerine ve eleştirel pedagojiye yönelik görüşlerine olan etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), 1-14.
- Aşık, S. M. (2019). *Geleneksel eğitim pedagojilerine eleştirel bir yaklaşım; feminist pedagoji*. İstanbul Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Apple, M. W. (2017). *Eğitim toplumu değiştirebilir mi?* (çev. Ed. Şakir ÇINKIR). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Ayhan, S. (1995). Paulo Freire: Yaşamı, eğitim felsefesi ve uygulaması üzerine. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 28(2), 193-205.
- Balcı, A. T. (2016). *Eleştirel pedagoji algısının bazı değerler açısından değerlendirilmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Balcı, A. T. ve Kocabaş, A. (2020). Sınıf öğretmenlerinin eleştirel pedagoji ilkelerine katılım düzeyleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 16(1), 53-68.
- Balkız, B. (2004). Frankfurt okulu ve eleştirel teori: Sosyolojik pozitivistimin eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi*, 12, 135-158.
- Bekalp, B. (2019). Frankfurt Okulu'nun temel eleştiri ve amaçları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1, 15-24.
- Beytekin, O. F. ve Burak, A. (2020). Eleştirel pedagojide öğrenci öğretmen ve okul yönetimi. D. Demirbulak ve M. Yiğit (Ed.). *Eğitim bilimlerinde akademik çalışmalar içinde* (s. 1-24).
- Buluç, B. (1997). İlköğretim ikinci kademe okullarda eğitimde fırsat ve imkân eşitliği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 9(9), 11-22.
- Burak, A. (2019). *Okul yöneticileri ve öğretmenlerin eleştirel pedagojiye ilişkin görüşleri*. Ege Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Büyükgöze, H. ve Fındık, L. Y. (2018). Eleştirel pedagojinin eğitim sistemindeki görünümü: Öğretmenler üzerine bir çalışma. *Elementary Education Online*, 17(3), 1336-1352.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B. ve Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz*. (çev. Ed. Ahmet AYPAY). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirtaş, H. ve Özer, N. (2015). Eleştirel kuram açısından eğitim ve eğitim yönetimi. *Journal of Teacher Education and Educators*, 4(2), 206-227.
- Demirtürk, L. (2017). *Eleştirel Pedagoji: Bir öğrenme ve değişim yolculuğu*. Ankara: Cedit Neşriyat.

- Dewey, J. (2017). *Okul ve toplum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Efe, P. (2017). *İlkokul 4. sınıfta Türkçe ile İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi derslerinde eleştirel pedagoji uygulamaları*. Dicle Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Ergün, M. (2019). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Eroğlu, Ö. ve Şimşek, H. A. (2021). Türkiye’de okul öncesi eğitime eleştirel pedagojik yaklaşım. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 387-397.
- Foley, J. A., Morris, D., Gounari, P. ve Agostinone-Wilson, F. (2015). Critical education, critical pedagogies, marxist education in the United States. *Journal for Critical Education Policy Studies (JCEPS)*, 13(3), 110-144.
- Freire, P. (2014). *Yüreğin pedagojisi*. (çev. Özgür ORHANGAZİ). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Freire, P. (2019). *Ezilenlerin pedagojisi*. (çev. Dilek HATTATOĞLU ve Erol ÖZBEK). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giroux, H. A. (2004). Critical pedagogy and the postmodern/modern divide: Towards a pedagogy of democratization. *Teacher Education Quarterly*, 31(1), 31-47.
- Giroux, H. A. (2008). *Eleştirel pedagojinin vaadi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Golden, J. (2010). *Is critical pedagogy possible? Lessons on the incorporation of critical pedagogy into an English as a second language pre-service teacher education program*. Concordia University: Doctoral dissertation.
- Gutok, G. L. (2017). *Eğitimde felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. (çev. Nesrin KALE). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Güneri, B. (2019). Eleştirel Pedagoji. (Ed. A. Arslan). *Eğitimde güncel konular ve yeni yaklaşımlar içinde* (s. 219-228). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Güngör, S. (2016). Eğitim yönetimini yeniden inşa etmek: Eleştirel eğitim yönetimi kuramının olabilirliği üzerine. (Ed. K. Yılmaz). *Eleştirel eğitim yönetimi yazıları içinde* (s. 35-65). Ankara: Pegem Akademi.
- Gürkaynak, İ., Üstel, F. ve Gülgöz, S. (2009). *Eleştirel düşünme*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu Girişimi. Erişim adresi: https://www.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2017/03/Elistir_eldusunme_0.pdf Erişim Tarihi: 22.04.2022
- Gürültü, E. ve Alıcı, B. (2020). Üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde fırsat eşitliği bağlamında öğrenci ve veli görüşleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2413-2442.
- Güven, E. D. (2005). Eğitim üzerine yinelenen eleştiriler, alternatif öneriler. *Pivolka*, 4(17), 6-8.
- Güven, M. (2016). *Sanat eğitiminde eleştirel pedagoji bağlamında Kitsch olgusu ve estetik beğeni üzerine bir değerlendirme*. Dokuz Eylül Üniversitesi: Doktora tezi.
- Güven, M. ve Aytekin, C. A. (2016). Resim öğretmeni adaylarının eleştirel pedagoji, kitsch olgusu ve estetik beğeni ile ilgili görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 49-64.
- Halx, M. D. (2014). A more critical pedagogy: could it reduce non-completer rates of male Latino high school students? The student perspective. *Pedagogy, Culture & Society*, 22(2), 251-274.
- Illich, I. (2022). *Okulsuz toplum*. (çev. Kübra ÖZTÜRK). İstanbul: Şule Yayınları.
- İnal, K. (2010). Eleştirel pedagoji: Eğitim(d)e modern özgürleştirici bir yaklaşım. *Alternatif Eğitim e-Dergisi*, 1, 14-23.
- İnal, K. (2012). Alternatif eğitimin/okulun liberalleştirilmesi: Eleştirel bir değerlendirme. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 20, 2-8.
- İnal, K. (2020). *Modernite yurttaşlık ve eleştirel pedagoji*. Ankara: Töz Yayınları.
- İnan, M. ve Demir, M. (2018). Eğitimde fırsat eşitliği ve kamu politikaları: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 337-359.

- Jeyaraj, J. ve Harland, T. (2016). Teaching with critical pedagogy in ELT: The problems of indoctrination and risk. *Pedagogy, Culture & Society*, 24(4), 587-598.
- Karaağaçlı, M. (2021). Salgında ulusal eğitimin fırsat ve imkân eşitsizliğinde tiranlaştırılıp tanrılaştırılan bilişim. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 68, 70-74.
- Kayan, M. F. (2020). Eleştirel pedagoji. İ. Kozikoğlu (Ed.). *Eğitimde güncel yaklaşımlar içinde* (ss. 147-157). Ankara: Pegem Akademi.
- Kennedy, W. (2017). *Nurturing critical dialogic partnerships: A praxis for teacher induction with/in urban school communities*. Chicago University: Doctoral dissertation.
- Kesik, F. (2014). Eğitim yönetiminde çoğul bir ses: Eleştirel kuram. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(2), 93-133.
- Kesik, F. ve Bayram, A. (2015). Eğitim sisteminin eleştirel pedagoji perspektifinden bir değerlendirmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 900-921.
- Kincheloe, J. L. (2004). *Critical pedagogy primer*. New York: Peter Lang Publishing, Inc.
- Kincheloe, J. L. (2018). *Eleştirel pedagoji*. (çev. Kemal İNAL). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Kocaoğlu, M. (2018). Aydınlanmayı yeniden düşünmek: Horkheimer Ve Adorno. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 159-179.
- Korkmaz, M. ve Öktem, G. (2014). Rousseau'nun eğitim anlayışı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 174-186.
- Kozikoğlu, İ. ve Erden, R. Z. (2018). Öğretmen adaylarının eğitim felsefesi inançları ile eleştirel pedagojiye ilişkin görüşleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Elementary Education Online*, 17(3), 1566-1582.
- Mahmoodarabi, M. ve Khodabakhsh, M. R. (2015). Critical pedagogy: EFL teachers' views, experience and academic degrees. *English Language Teaching*, 8(6), 100-110.

- McLaren, P. (2007). *Kapitalistler ve işgalciler: İmparatorluğa karşı eleştirel bir pedagoji*. (çev. Barış BAYSAL). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- McLaren, P. (2011). *Okullarda yaşam eleştirel pedagojiye giriş*. (çev. Ed. Mustafa Yunus ERYAMAN ve Hasan ARSLAN). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage Publications.
- Moss, G. ve Lee, C. J. (2010). A critical analysis of philosophies of education and INTASC standards in teacher preparation. *The International Journal of Critical Pedagogy*, 3(2), 36-26.
- Odabaş, U. K. (2018). Frankfurt okulu ya da eleştirel teori üzerine. *Dört Öge Dergisi*, 14, 211-233.
- Oktik, N. (2020). Temel sosyolojik yaklaşımlar ve eğitim. N. Oktik, B. Varışlı ve M. C. Tuncer (Ed.). *Eğitim sosyolojisi içinde* (s. 55-76). Ankara: Pegem Akademi.
- Ongur, H. Ö. ve Gürbüz, S. E. (2019). Türkiye’de uluslararası ilişkiler eğitimi ve oryantalizm: Disipline eleştirel pedagojik bir bakış. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(61), 23-38.
- Ömür, Y. E. (2017). Eğitimde niteliğin sistem yaklaşımı ve eleştirel eğitim anlayışı açısından tanımlanması üzerine bir tartışma. *Yıldız Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Ördem, E. ve Yükselir, C. (2017). Türk okutmanlarının eleştirel pedagoji üzerine görüşleri. *Turkish Studies (Elektronik)*, 12(14), 285-294.
- Parlar, H. (2012). Bilgi toplumu, değişim ve yeni eğitim paradigması. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 193-209.
- Petek, H. ve Önder, E. (2015). Ortaokulların fırsat ve imkan eşitliği açısından değerlendirilmesi (Burdur İl Örneği) Evaluation of secondary schools in terms of the equality of opportunity in education. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), 1098-1114.

- Polat, H. ve Özkan, M. B. (2020). Türk eğitim sisteminde fırsat ve imkân eşitliğine ilişkin öğretmen görüşleri. *International Journal of Social Science Research*, 9(2), 198-213.
- Ro, E. (2016). Examining critical pedagogy with drama in an IEP context. *Journal of Language Teaching and Research*, 7(1), 1-8.
- Sağıroğlu, N. A. (2008). Özgürleştirici bir eğitim arayışı: eleştirel pedagoji okulu. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 6(24), 50-61.
- Sağıroğlu, N. A. (2013). Özgürleştirici eğitim arayışları: Köy enstitüleri ve eleştirel pedagoji okulu. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 81-98
- Sardabi, N., Biria, R. ve Ameri Golestan, A. (2018). Becoming an EFL teacher: prospective teachers' professional identity in a critical teacher education program. *The International Journal of Humanities*, 25(3), 19-32.
- Sarıgöz, O. ve Özkara, Y. (2015). Öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ve ilkeleri hakkındaki görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 8(39), 710-716.
- Sarpkaya, R. ve Yılmaz, T. (2021). Öğrenci merkezli eğitimde öğretmenin yeri ve pandemi sürecine ilişkin bir değerlendirme. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 68, 75-79.
- Shaban, R. M. (2009). Promoting critical pedagogy in language education. *International Research Journal of Arts and Humanities*, 7, 63-73.
- Sönmez, V. (2019). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Spring, J. (1991). *Özgür eğitim* (çev. Ahmet EKMEKÇİ). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Şahin, A. (2018). *Öğretmenler öğretmen adayları ve medya ile bağı olan herkes için eleştirel medya okuryazarlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, Ç., Demir, M. K. ve Arcagök, S. (2016). Öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ilkelerine yönelik yaklaşımlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1187-1205.

- Şahin, M. ve Varlıkgörücüsü, N. (2018). Radikal felsefe, eleştirel pedagoji ve okulsuz toplum. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 75-82.
- Şişman, M., Güleş, H. ve Dönmez, A. (2010). Demokratik bir okul kültürü için yeterlilikler çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 167-182.
- Taşgın, A. ve Küçüköğlü, A. (2017). Öğretmen adayı perspektifinden eleştirel pedagoji (Atatürk Üniversitesi Örneği). *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 6(2), 1189-1204.
- Terzi, A. R., Şahan, H. H., Çelik, H. ve Zöğ, H. (2015). Öğretmen adaylarının epistemolojik inançları ile eleştirel pedagoji ilkeleri arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 344-356.
- Tezcan, M. (1993). *Eğitim sosyolojisinde çağdaş kurumlar ve Türkiye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (2013). *Sosyolojik kuramlarda eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Turan, S. (2004). Modernite ve postmodernite arasında bir insan bilimi olarak eğitim yönetimi. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-8.
- Ural, A. (2016). Yarışmacı eğitim anlayışının etkileri üzerine bir çözümleme. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 43, 19-24.
- Yaman, E. (2014). Eğitim sistemi-öğretmen yetiştirme ve değerler eğitimi. *Kamu'da Sosyal Politika Dergisi*, 8(29), 41-47.
- Yıldırım, A. (2009). Diyalog temelli eğitim anlayışında Paulo Freire örneği. *Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresi*, 636-646.
- Yıldırım, A. (2013). *Eleştirel pedagoji: Ivan Illich ve Paulo Freire'nin eğitim anlayışı üzerine*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2009). Elementary school teachers' views about the critical pedagogy. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 18(1), 139-149.

Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2011). Öğretmen adaylarının eleştirel pedagoji ile ilgili görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 195-213.

EK-A: Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu

Merhaba hocam,

Ben Gizem DİLEK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim dalında Yüksek Lisans öğrencisiyim. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin, eleştirel pedagojiye ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla bir araştırma yapmaktayım. Bu araştırma için öğretmenler ve okul yöneticileri ile görüşmeler yapıyorum. Yaptığım görüşmelerde elde edilen bilgiler sadece bu araştırmada kullanılacak ve kişisel bilgileriniz kesinlikle gizli tutulacaktır. Görüşmenin yaklaşık 40 dakika süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirseniz görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Bu şekilde hem zamanı daha iyi kullanabiliriz hem de sorulara vereceğiniz yanıtların kaydını daha ayrıntılı tutma fırsatı elde edebilirim. Bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Eğer sizin bana görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz bir soru varsa önce bunu yanıtlamak isterim. İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum.

KİŞİSEL BİLGİLER

Branşınız?

Görev yaptığınız okul kademesi?

Mesleki deneyim yılınız?

İdari deneyim yılınız? (Okul yöneticileri için)

Görev yaptığınız ilçe?

Mezun olduğunuz fakülte?

GÖRÜŞME SORULARI

1. Sizce eğitim sistemi nasıl bireyler yetiştirmeyi amaçlamalıdır? Neden?
2. Bireyin ve toplumun gelişiminde/dönüşümünde eğitimin rolü ve okulun işlevleri neler olmalıdır?
3. Okullarda sosyal adaletin sağlanması, toplumsal eşitsizliğin giderilmesi için çalışmalar yapılması gerektiğini düşünüyor musunuz? Neden? Sizce neler yapılmalıdır?
4. Eğitim sisteminin eleştirel bilince ve eleştirel sorgulama yeteneğine sahip özgür bireyler yetiştirmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Neden?

5. Eğitimde “disiplin” ve “otorite” kavramlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
Eğitim ortamlarında öğretmen ve öğrenci rollerinin nasıl olması gerektiğine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
6. Mevcut eğitim sistemini;
- Okul içi demokratik ortamı oluşturma,
 - Bireysel ifade yeteneklerinin gelişimini sağlama,
 - Eleştirel bilince ve eleştirel sorgulama yeteneğine sahip bireyler yetiştirme
 - Öğrencilerin ve toplumun gelişimine/dönüşümüne katkı sağlama/Toplumsal yenilik ve değişimlerde öncü olma bağlamında nasıl değerlendiriyorsunuz?
7. Mevcut eğitim sisteminde öğrenci-öğretmen rollerine/etkileşimine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
- Otorite öğretmen mi? Öğretmen aktaran, öğrenci pasif alıcı konumunda mı?
 - Öğretmen ve öğrenci birlikte öğrenebiliyor mu? vb.
8. Mevcut eğitim sistemine ilişkin;
- Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı farkındalık kazanmalarını ve çözümün bir parçası olmaya istekli olmalarını,
 - Öğrencilerin eleştirel bilince sahip özgür bireyler olarak yetişebilmelerini,
- sağlamaya yönelik önerileriniz nelerdir?

EK-B: Etik Komisyon Onay Bildirimi

Evrak Tarih ve Sayısı: 25.05.2021-2260

	T.C. VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ YAYIN ETİK KURUL BAŞKANLIĞI ETİK KURUL KARARLARI
	TOPLANTI TARİHİ: 30.04.2021 OTURUM SAYISI: 2021/06 TOPLANTIDA ALINAN KARAR SAYISI: 50

Sayfa: 12/50

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Yayın Etik Kurulu'nun 30/04/2021 tarihinde saat 14.00' da zoom üzerinden Prof. Dr. Orhan DENİZ başkanlığında online yapmış olduğu toplantıda aşağıdaki karar/kararları almıştır:

KARAR NO 2021/06-12. Danışmanlığını, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. İshak KOZİKOĞLU'nun yaptığı, Yüksek Lisans Öğrencisi Gizem DİLEK'e ait, "Eleştirel Pedagoji: Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri" adlı tez çalışmasında kullanılacak olan anket ve ölçekler incelenmiş olup, söz konusu araçların ilgili kişilere uygulanmasında Sosyal ve Beşeri Etik Kuralları ve İlkeleri çerçevesinde herhangi bir sakınca olmadığına karar verilmiştir.

	BAŞKAN Prof. Dr. Orhan DENİZ Edebiyat Fakültesi	
ÜYE Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR İktisadi ve İd. Bil. Fakültesi	ÜYE Prof. Dr. Zehra MİREY Eğitim Fakültesi	ÜYE Prof. Dr. Zülal KANBEROĞLU İktisadi ve İd. Bil. Fakültesi
ÜYE Prof. Dr. Gülşen BAŞ Edebiyat Fakültesi	ÜYE Prof. Dr. Ferit İZCI İktisadi ve İd. Bil. Fakültesi	ÜYE Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ Eğitim Fakültesi

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması: <https://turkiye.gov.tr/ebd7aK=4575&aD=B59LV94DM7&aS=2260> adresinden yapılabilir.

EK-C: Etik Beyanı

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

20/07/2022

Gizem DİLEK CAVAK

EK-D: Araştırma İzni

T.C.
VAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-70562350-20-28255360
Konu : Gizem DİLEK 'ın
Veri Toplama İzni

13/07/2021

VALİLİK MAKAMINA

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Gizem DİLEK' in "Eleştirel Pedagoji; Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri" konulu yüksek lisans tez çalışması kapsamında Van İli İpekyolu, Edremit ve Tuşba İlçe Millî Eğitim Müdürlükleri, bünyesindeki tüm kademe okullardaki öğretmen ve yöneticilerden veri toplama talebi konulu yazıları incelenmiştir.

Söz konusu tez çalışması kapsamında; İpekyolu, Edremit ve Tuşba İlçe Millî Eğitim Müdürlüklerine bağlı ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmen ve okul yöneticilerine yönelik ekte bulunan ölçek/ anket uygulama çalışmalarının, derslerin aksatılmaması kaydıyla ve gönüllülük esasına göre yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Seraceddin BATUR
Araştırmacı

Uygun görüşle arz ederim.

Hasan TEVKE
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR

Furkan DUMAN
Vali a
Vali Yardımcısı V.

Adres :

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0432 222 41 62-67

E-Posta:

Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Bilgi için: Mümine YILDIZ

Unvan : Şef

İnternet Adresi:

Faks:

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden d8bc-b61b-3059-a4c7-c0d1 kodu ile teyit edilebilir.

EK-E: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu

	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimler Enstitüsü
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU	
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü	
20/07/2022	
Tez Başlığı / Konusu	
ELEŞTİREL PEDAGOJİ: ÖĞRETMEN VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ	
Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 135 sayfalık kısmına ilişkin, 20/07/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8 (Sekiz) dir.	
Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:	
- Kabul ve onay sayfası hariç, - Teşekkür hariç, - İçindekiler hariç, - Simge ve kısaltmalar hariç, - Gereç ve yöntemler hariç, - Kaynakça hariç, - Alıntılar hariç, - Tezden çıkan yayınlar hariç, - 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)	
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içmediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini bilgilerinize arz ederim.	
20/07/2022	
Gizem DİLEK CAVAK	
Adı Soyadı	: Gizem DİLEK CAVAK
Anabilim Dalı	: Eğitim Bilimleri
Bilim Dalı	: Eğitim Programları ve Öğretim
Öğretim	: Y. Lisans ☒ Doktora ☐
DANIŞMAN	ENSTİTÜ ONAYI
Doç. Dr. İshak KOZİKOĞLU	U Y G U N D U R
20/07/2022	/...../20....
	Cesim ALADAĞ
	Enstitü Sekreteri